

SOLVA
regio | project | partner

HERZELE - VIERKANTE METER

EINDVERSLAG

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN
ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

HERZELE - VIERKANTE METER

EINDVERSLAG – 2025I162, 2025I182

SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 335

AUTEURS: ARNE DE GRAEVE, WOUTER DE MAEYER & EWOUT DESCHEPPER

COLOFON

DOSSIERSAMENSTELLING

Arne De Graeve, Wouter De Maeyer, Ewoud Deschepper

PROJECT

Herzele Vierkante meter wetenschappelijke opgraving

Projectcode: 20251162, 20251182

Projectnaam: 25-HEZ-M2

SOLVA Archeologierapport nr. 335

OPDRACHTHOUDER

SOLVA

Projectteam: Archeologie

Gentsesteenweg 1B

9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Tel: 053/64 65 20

info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot

p/a Industrielaan 25b

9320 EREMBODEGEM

Tel: 053/64 65 36

archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER

D/2026/12.857/5

PARTNER

Agentschap Onroerend Erfgoed

COPYRIGHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van **SOLVA**.

Alle foto's, tenzij anders vermeld: © **SOLVA**

INHOUDSTAFEL

01 DANKWOORD	13
02 BESCHRIJVEND GEDEELTE	17
2.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	19
2.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN	27
2.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT	28
2.3.1. VRAAGSTELLING	28
2.3.2. DE RANDVOORWAARDEN	30
2.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	30
2.4.1. MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN -TECHNIEKEN	30
2.4.1.1. OPGRAVINGSSTRATEGIE	30
2.4.1.2. METHODEN EN TECHNIEKEN	31
2.4.2. BESCHRIJVING VAN DE ORGANISATIE VAN DE OPGRAVING	32
2.4.3. BESCHRIJVING VAN HET GEBRUIKTE MATERIAAL	32
2.4.4. BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKENDE METHODIEK EN VAN EVENTUELE BIJSTELLINGEN VAN DE OORSPRONKELIJKE STRATEGIE	32
2.4.5. MOTIVATIE TEN AANZIEN VAN DE KEUZE VAN DE VONDSTEN	32
2.4.6. MOTIVATIE TEN AANZIEN VAN DE KEUZE VAN DE STAALNAME	33
2.4.7. TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE INBRENG VAN SPECIALISTEN	33
2.4.8. TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING DOOR PERSONEN DIE BUITEN HET PROJECT STONDEN	33
03 ASSESSMENTRAPPORT	35
3.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA	37
3.1.1. ASSESSMENT VAN VONDSTEN	37
3.1.2. ASSESSMENT VAN STALEN	37
3.1.3. CONSERVATIE-ASSESSMENT	37
3.1.4. ASSESSMENT VAN SPOREN, SPOORCOMBINATIES, ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN EN ARCHEOLOGISCHE SITE	37
3.2. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING	38
3.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK	38

3.3.1. TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN	38
3.3.2. STRATEGIE VOOR DE VERWERKING	38
3.3.3. CONSERVATIESTRATEGIE	38
3.3.4. ONDERZOEKSVRAGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK	38
04 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	41
4.1. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	43
4.1.1. BESCHRIJVING VAN DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	43
4.1.2. HISTORISCH KADER	48
4.1.2.1. ALGEMENE HISTORIEK VAN RESSEGEM EN DE MOTTE	48
4.1.2.2. ALGEMENE HISTORIEK VAN HERZELE EN HET KASTEEL	51
4.1.2.3. HISTORISCH-CARTOGRAFISCHE WEERGAVE VAN HET PROJECTGEBIED	52
4.1.3. ARCHEOLOGISCH KADER	55
4.1.3.1. ARCHEOLOGISCHE SITUERING RESSEGEM	55
4.1.3.2. ARCHEOLOGISCHE SITUERING HERZELE	57
4.2. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING	59
4.2.1. GENESE VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	59
4.2.2. BEWARING VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	59
4.2.3. EFFECTEN VAN DE AANWEZIGE BODEMS EN SEDIMENTEN OP DE BEWARING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE EN DE ARCHEOLOGISCHE ARTEFACTEN DAARBINNEN	59
4.2.4. REFERENTIE AAN GELIJKAARDIGE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN OP GEKENDE ARCHEOLOGISCHE SITES	59
4.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING	59
4.3.1. ANALYSE VAN DE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	59
4.3.1.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN DE WIJZE WAAROP DE ARCHEOLOGISCHE SITE ZICH AAN HET HUIDIGE OPPERVLAK MANIFESTEERT	59
4.3.1.2. BESCHRIJVING VAN DE STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	59
4.3.1.3. PROFIELFOTO'S	59
4.3.2. ANALYSE VAN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, SPOORCATEGORIEËN, SPOORCOMBINATIES EN INDIVIDUELE SPOREN	59
4.3.2.1. NIET GEFASEERDE ALLESPORENKAART	59
4.3.2.2. GLOBALE TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET SPORENBESTAND	61
4.3.2.2.1. INLEIDING	61

4.3.2.2.2. PROEFPUTTEN ROND HET KASTEEL VAN HERZELE: PROEFPUT I-V	61
4.3.2.2.3. PROEFPUTTEN OP HET NEERHOF IN RESSEGEM	65
4.3.2.2.3.1. PROEFPUT VI	68
4.3.2.2.3.2. PROEFPUT VII	69
4.3.2.2.3.3. PROEFPUT IX	72
4.3.2.2.3.4. PROEFPUT XI	74
4.3.2.2.3.5. PROEFPUT XII	76
4.3.2.2.3.6. PROEFPUT XIII	77
4.3.2.2.3.7. PROEFPUT XV	79
4.3.2.2.4. PROEFPUTTEN IN PARTICULIERE TUINEN	80
4.3.2.2.4.1. PROEFPUT VIII	80
4.3.2.2.4.2. PROEFPUT X	83
4.3.2.2.4.3. PROEFPUT XIV	84
4.3.2.2.4.4. PROEFPUT XVI	85
4.4. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN	87
4.4.1. BESCHRIJVING VAN DE ANALYSEMETHODEN EN -TECHNIEKEN	87
4.4.2. BESCHRIJVING VAN DE UITWERKINGSMETHODEN	87
4.4.3. BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN	87
4.4.4. BESCHRIJVING EN ANALYSE VAN DE VONDSTECATEGORIEËN	87
4.4.5. ANALYSE VAN DE TYPOLOGISCHE, CHRONOLOGISCHE EN RUIMTELIJKE INDELING VAN DE VONDSTEN	89
4.5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	89
4.5.1. RELATIEVE DATERING OP BASIS VAN HET SPORENBESTAND EN VONDSTENBESTAND	89
4.5.2. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN VONDSTEN	90
4.5.3. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN NATUURWETENSCHAPPELIJKE DATERINGSTECHNIEKEN	90
4.5.4. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN HISTORISCHE BRONNEN	90
4.5.5. TAFONOMISCHE OPBOUW EN FORMATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	91
4.6. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE	92
4.6.1. BEVINDINGEN TEN OPZICHTE VAN DE RESULTATEN VAN EERDER UITGEVOERD ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK	92
4.6.2. GEMOTIVEERDE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED	92
4.6.3. BESLUIT	93

4.6.4. BELANG EN DE BETEKENIS VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE BINNEN DE BESTAANDE KENNIS	95
4.6.5. AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS	96
4.6.6. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD	96
4.6.7. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK	100
4.7. BIBLIOGRAFIE	102
4.8. BIJLAGEN	103
4.8.1. LIJST VAN PLANNEN, FIGUREN, FOTO'S EN KAARTEN	105
4.8.2. TEKENINGENLIJST	105
4.8.3. FOTOLIJST	105
4.8.4. SPORENLIJST	105
4.8.5. VONDSTENLIJST	105

LIJST VAN FIGUREN

Fig. 1. Locatie van de proefputten met de grenzen van de gemeenten en deelgemeenten.	20
Fig. 2. Detail van de locatie van de proefputten in Herzele.	20
Fig. 3. Detail van de locatie van de proefputten in Ressegem.	21
Fig. 4. Lokalisatie van de proefputten in Herzele op de kadasterkaart.	21
Fig. 5. Lokalisatie van de proefputten in Hillegem op de kadasterkaart.	22
Fig. 6. Lokalisatie van de proefputten in Ressegem op de kadasterkaart.	22
Fig. 7. De proefputten op topografische kaart.	23
Fig. 8. Detail van de proefputten in Herzele op topografische kaart.	23
Fig. 9. Detail van de proefputten in Hillegem op topografische kaart.	24
Fig. 10. Detail van de proefputten in Ressegem op topografische kaart.	24
Fig. 11. Detail van de proefputten in Woubrechtgem.	25
Fig. 12. De proefputten in Herzele op de GRB-Basiskaart.	25
Fig. 13. De proefputten in Hillegem op de GRB-basiskaart.	26
Fig. 14. De proefputten in Ressegem op de GRB-basiskaart.	26
Fig. 15. De proefputten in Woubrechtgem op de GRB-basiskaart.	27
Fig. 16. Het projectgebied op een recente orthofoto over de hillshade-visualisatie van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (Digitaal Vlaanderen) met aanduiding van de proefputten.	43
Fig. 17. De proefputten in Herzele centrum op de bodemkaart (DOV).	45
Fig. 18. De proefputten in Hillegem op de bodemkaart (DOV).	45
Fig. 19. De proefputten in Ressegem op de bodemkaart (DOV).	46
Fig. 20. De proefputten in Woubrechtgem op de bodemkaart (DOV).	46
Fig. 21. De proefputten op de Tertiairgeologische kaart (DOV).	47
Fig. 22. De proefputten op de Quartairgeologische kaart (DOV).	48
Fig. 23. De kaart van Horenbault (naar origineel van 1596) (Bibliothèque nationale de France).	51
Fig. 24. Het projectgebied op de kaart van Jacob Josef Lecler (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provincieën).	52
Fig. 25. Ressegem en Herzele op de kaart van De Dijn (1626) (Algemeen Rijksarchief).	53
Fig. 26. De proefputten in Herzele geprojecteerd op de Ferrariskaart (Digitaal Vlaanderen).	54
Fig. 27. De proefputten in Ressegem geprojecteerd op de Ferrariskaart.	54
Fig. 28. De proefputten in Herzele op de Atlas der Buurtwegen (Digitaal Vlaanderen).	55
Fig. 29. De proefputten in Ressegem op de Atlas der Buurtwegen (Digitaal Vlaanderen).	55
Fig. 30. Het projectgebied in Ressegem op de orthofoto uit de periode 2013-2015 met aanduiding van de private en publieke waarnemingen.	56
Fig. 31. Het projectgebied in Herzele op de orthofoto uit de periode 2013-2015 met aanduiding van de private en publieke waarnemingen uit de inventaris.onroerendergoed.be.	57
Fig. 32. De proefputten in Herzele op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).	59
Fig. 33. De proefputten in Hillegem op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).	60
Fig. 34. De proefputten in Ressegem op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).	60
Fig. 35. De proefputten in Woubrechtgem op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).	61
Fig. 36. Situering van proefput I-V en allesporenkaart (Digitaal Vlaanderen).	62
Fig. 37. Situeringplan met de proefputten op het neerhof van Ressegem met de verschillende reeds uitgevoerde onderzoeken.	66
Fig. 38. Coupe op de sporen IX-2 en IX-3.	73

LIJST VAN AFBEELDINGEN

Afb. 1. Sfeerbeeld tijdens de scholenworkshop aan het kasteel van Herzele.	30
Afb. 2. Graafwerken langs de muren tijdens de restauratiecampagne 1972-1978 (Archief- & Documentatiecentrum Heemkring De Hellebaard).	58
Afb. 3. Zicht op proefput I en profiel 1AB, representatief voor de proefputten in deze zone.	62
Afb. 4. Sfeerbeeld tijdens het opgraven met de scholen.	63
Afb. 5. Opname van het terreinwerk van proefput V. Op de achtergrond ligt de burcht van Herzele.	63
Afb. 6. Kopermunt 25-HEZ-M2-72 uit proefput III.	63
Afb. 7. Grondvlak proefput VI.	68
Afb. 8. Profiel 6AB in proefput VI.	68
Afb. 9. Proefput VII in grondvlak.	70
Afb. 10. Profiel 7AB in proefput VII.	70
Afb. 11. Randfragment van een kogelpot tijdens het terreinwerk.	71
Afb. 12. Gracht of kuil in grondvlak in proefput IX.	72
Afb. 13. Proefput XI profiel 11BC.	74
Afb. 14. Scherf Faience fine (links) en scherf protosteengoed uit het Rijnland (25-HEZ-M2-40).	75
Afb. 15. Grondvlak met sporen XII-2 en XII-1 afgelijnd.	76
Afb. 16. Deelnemersfoto van proefput XII, in het verste profiel is onder de Ap-horizont spoor XII-2 te zien.	77
Afb. 17. Profiel 14AB in proefput XIII.	78
Afb. 18. Profiel 15AB in proefput XV.	79
Afb. 19. Fragment van een maalsteen uit proefput XV (25-HEZ-M2-119).	80
Afb. 20. Profiel 8AB in proefput VIII.	81
Afb. 21. Fragmentje faience fine uit proefput VIII-1 (25-HEZ-M2-15).	81
Afb. 22. Profiel 10AB in proefput X.	83
Afb. 23. Profiel 17AB in proefput XIV.	84
Afb. 24. Profiel 16AB in proefput XVI.	85
Afb. 25. Randfragment in protosteengoed uit het Rijnland (25-HEZ-M2-105).	86

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Vondstenmateriaal uit de proefputten aan de burcht van Herzele.	64
Tabel 2: Overzicht van de vraagstelling per proefput op het neerhof van Ressegem.	65
Tabel 3: Vondstenmateriaal uit proefput VI.	69
Tabel 4: Vondstenmateriaal uit proefput VII.	72
Tabel 5: Vondstenmateriaal uit proefput IX.	73
Tabel 6: Vondstenmateriaal uit proefput XI.	75
Tabel 7: Vondstmateriaal uit proefput XII.	76
Tabel 8: Vondstenmateriaal uit proefput XIII.	78
Tabel 9: Vondstenmateriaal uit proefput XV.	80
Tabel 10: Vondstenmateriaal uit proefput VIII.	81
Tabel 11: Vondstenmateriaal uit proefput X.	83
Tabel 12: Vondstenmateriaal uit proefput XIV.	85
Tabel 13: Vondstenmateriaal uit proefput XVI.	86
Tabel 14: Vondstenmateriaal uit het proefputtenproject.	89

01 | DANKWOORD

1. DANKWOORD

Het project “Vierkante Meter: Iedereen archeoloog!” werd mogelijk gemaakt met steun van het Agentschap Onroerend Erfgoed in het kader van de projectsubsidie “Educatie en publiekswerking 2024”. Het project wil mensen samenbrengen rond de dorpsgeschiedenis door hen er zelf actief onderzoek naar te laten doen. Dat gebeurde in 2025 in de gemeente Herzele. De deelnemers leggen zelf een venster naar het verleden aan, door middel van het onderzoeken van één vierkante meter. Voor de uitvoering van het project mochten we rekenen op de gewaardeerde steun van het gemeentebestuur van Herzele en schepen Heidi Knopp. Verder wensen we ook Nathalie De Lathauwer in het bijzonder te bedanken voor de logistieke ondersteuning en het enthousiasme bij de uitwerking van het project. Een bijzondere appreciatie gaat uit naar de deelnemers die de moed namen om in uitdagende omstandigheden op zoek te gaan naar het verleden van de gemeente.

02 | BESCHRIJVEND GEDEELTE

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Projectcode:	2025I162, 2025I182
Sitecode:	25-HEZ-M2
Wettelijk depotnummer:	D/2026/12.857/5
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog:	SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038
Locatie:	Oost-Vlaanderen, Herzele, Figuur 1, Figuur 2, Figuur 3
Bounding box:	Punt 1: X1 = 114288.97227352746, Y1 = 175482.70999132254 Punt 2: X2 = 114321.22475871052, Y2 = 175506.29719132435
Kadastrale gegevens:	Projectcode 2025I162: Scholenworkshops en openbaar domein Herzele, sectie A, 435 G Herzele, sectie B, 105C Projectcode 2025I182: Private tuinen deelnemers HERZELE 1 AFD/HERZELE/A653G HERZELE 5 AFD/WOUBRECHTEGEM/A167B2 HERZELE 4 AFD/RESSEGEM/B670B HERZELE 1 AFD/HERZELE/A419 FHERZELE 4 AFD/RESSEGEM/B202Y HERZELE 4 AFD/RESSEGEM/B202X HERZELE 3 AFD/BORSBEKE/B207 HERZELE 8 AFD/SINT-LIEVENS-ESSE/C840P HERZELE 2 AFD/HILLEGEM/A841T
Topografische kaart:	Zie Figuur 7, Figuur 8, Figuur 9, Figuur 10
Betrokken actoren en specialisten:	- Erkend archeoloog: Arne De Graeve - Tekst: Arne De Graeve - Kaartmateriaal: Ewoud Deschepper, Wouter De Maeyer, Arne De Graeve
Wetenschappelijke advisering:	Niet van toepassing
Begin- en einddatum:	16/09/2025 – 21/09/2025
Projectie van het onderzoek op het kadasterplan:	Zie Figuur 4, Figuur 5, Figuur 6

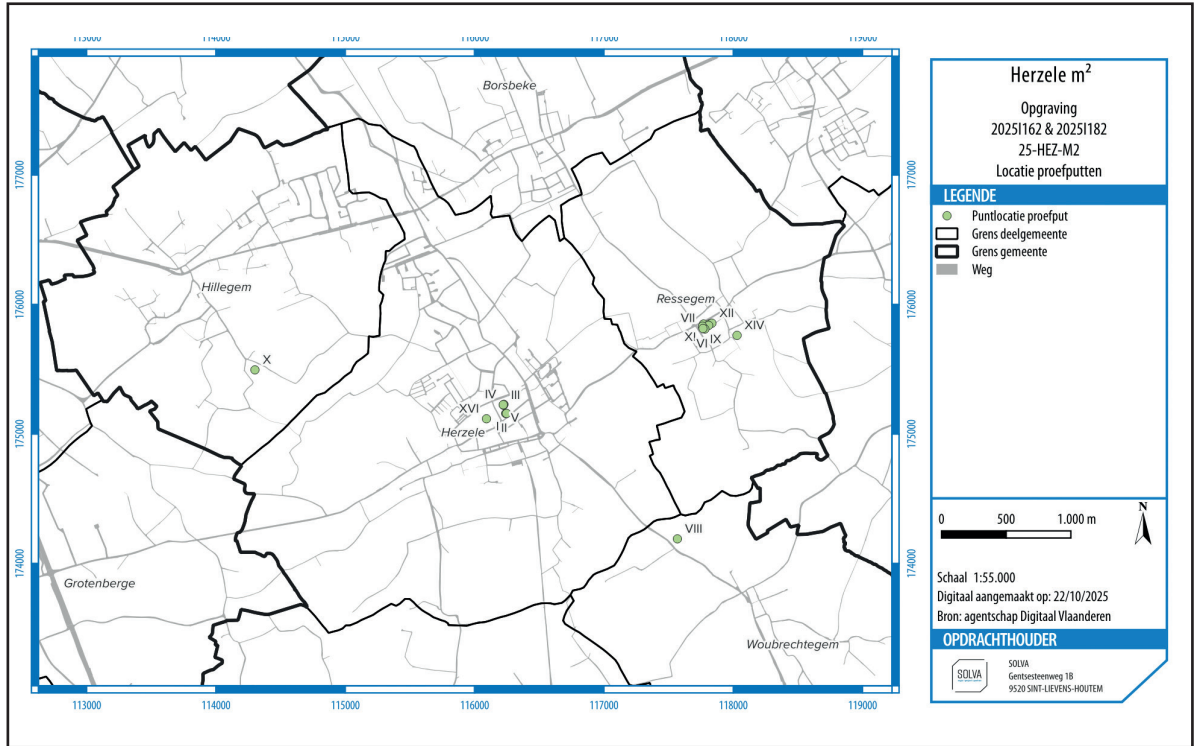

Fig. 1. Locatie van de proefputten met de grenzen van de gemeenten en deelgemeenten.

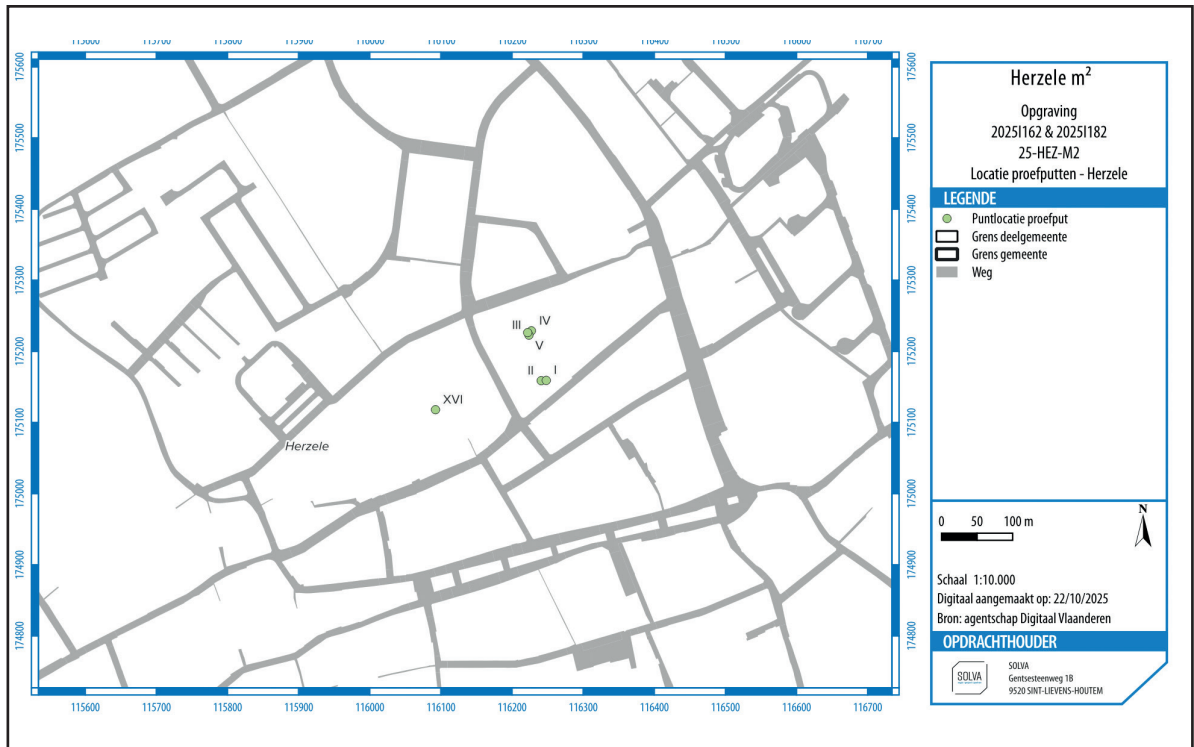

Fig. 2. Detail van de locatie van de proefputten in Herzele.

Fig. 3. Detail van de locatie van de proefputten in Ressegem.

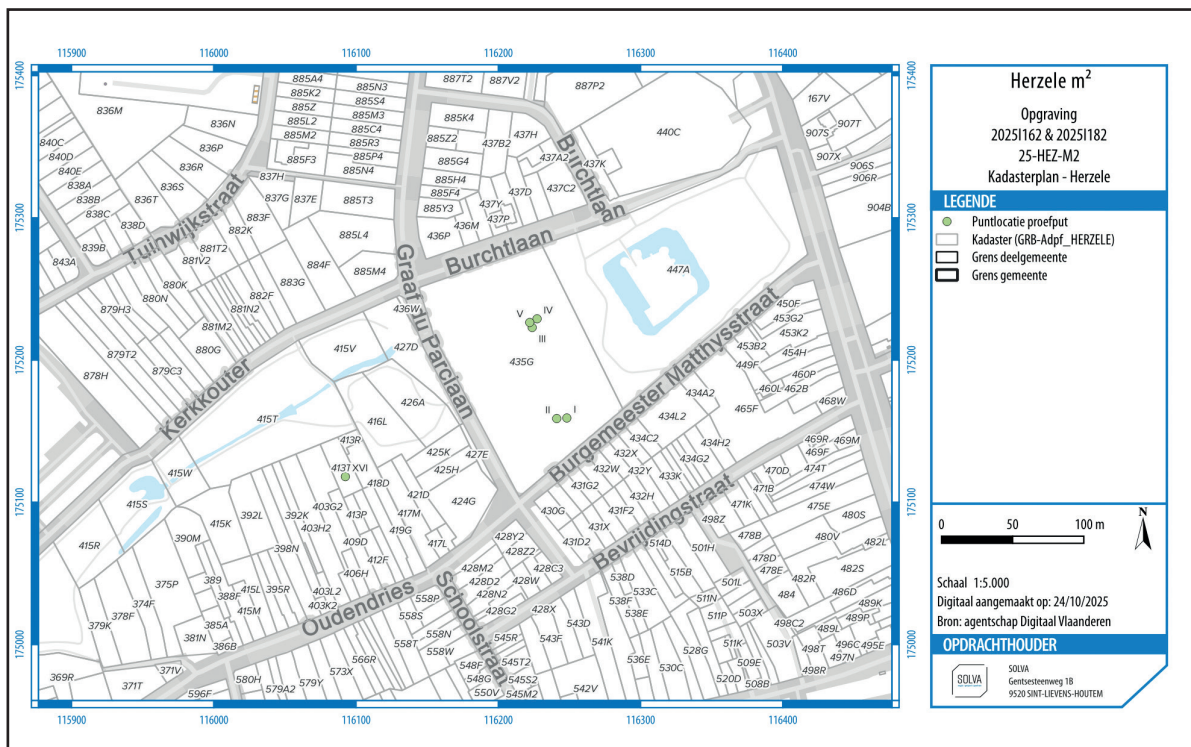

Fig. 4. Lokalisatie van de proefputten in Herzele op de kadasterkaart.

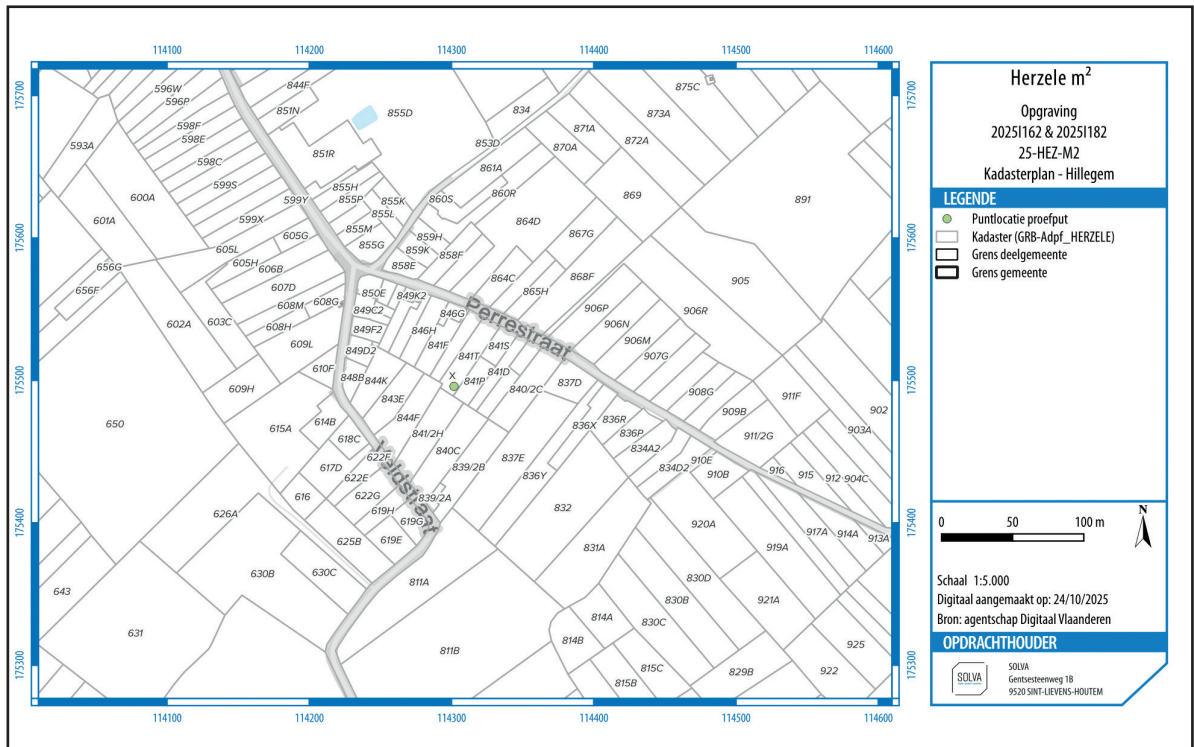

Fig. 5. Lokalisatie van de proefputten in Hillegem op de kadasterkaart.

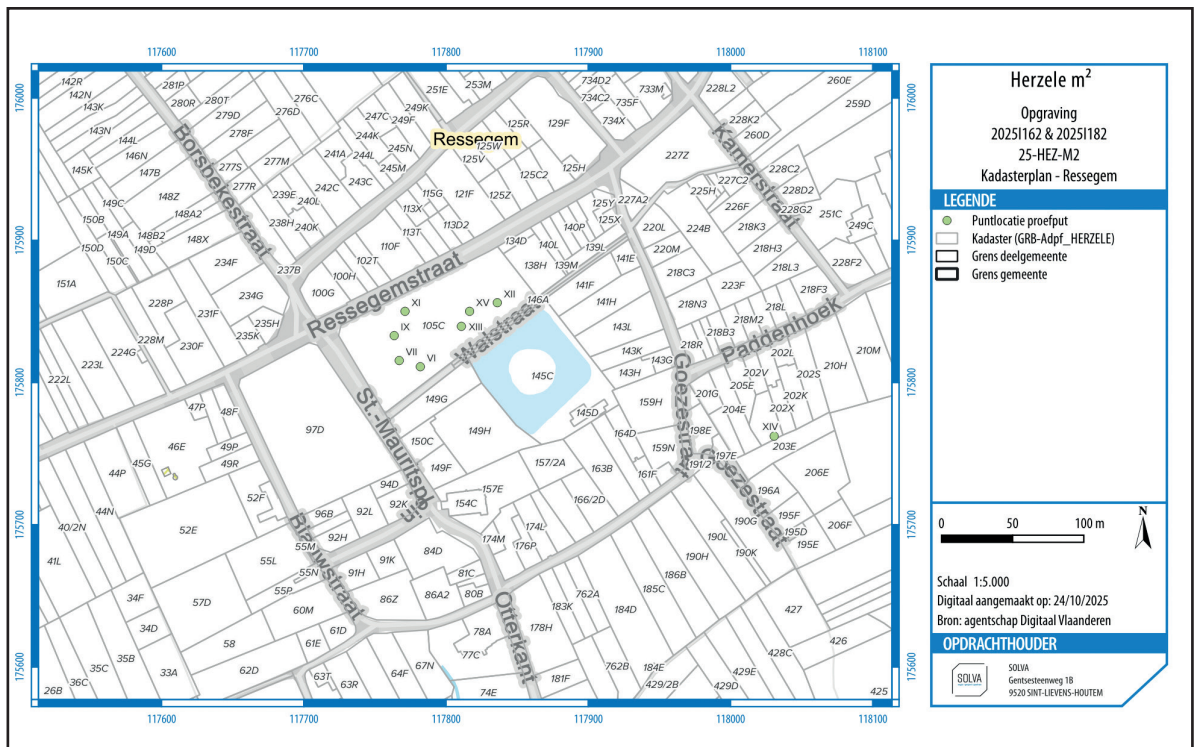

Fig. 6. Lokalisatie van de proefputten in Ressegem op de kadasterkaart.

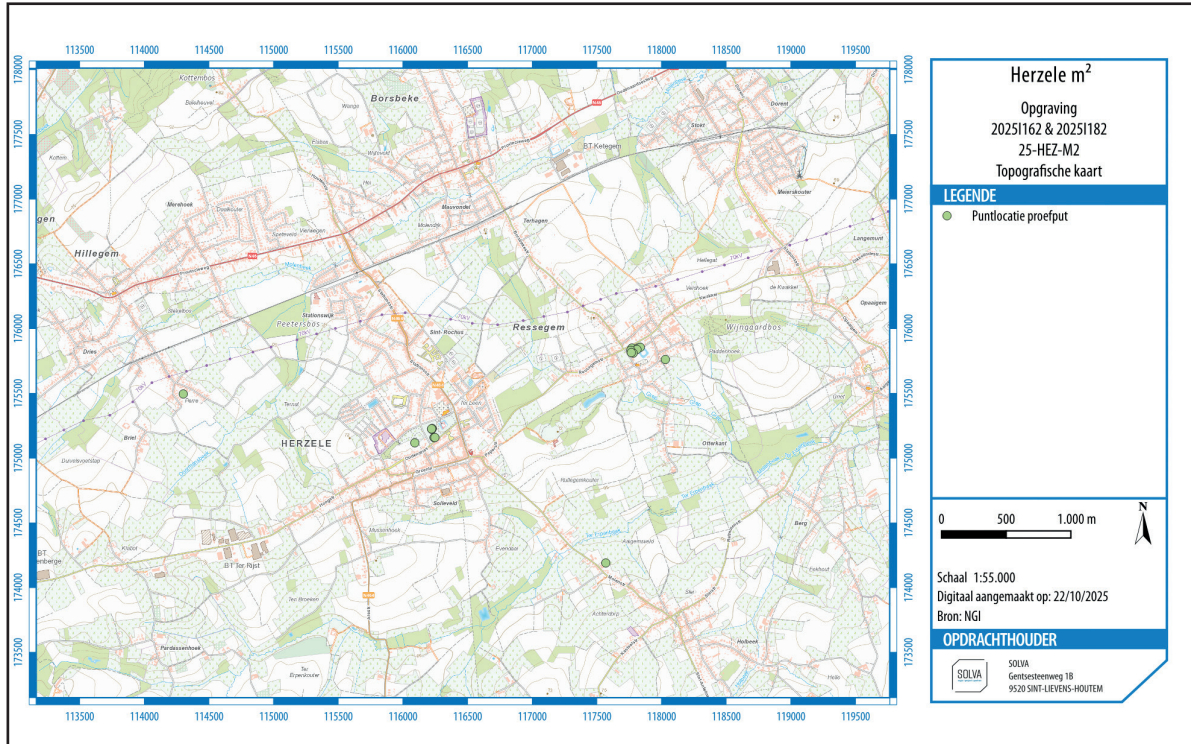

Fig. 7. De proefputten op topografische kaart.

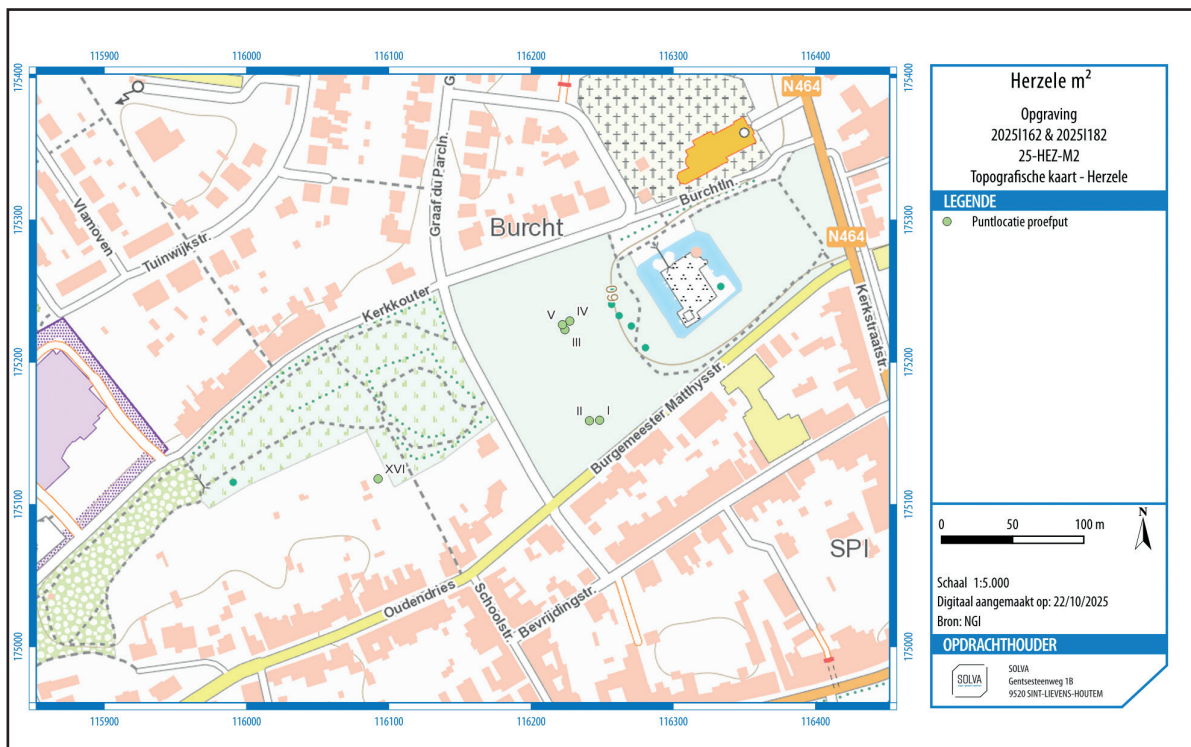

Fig. 8. Detail van de proefputten in Herzele op topografische kaart.

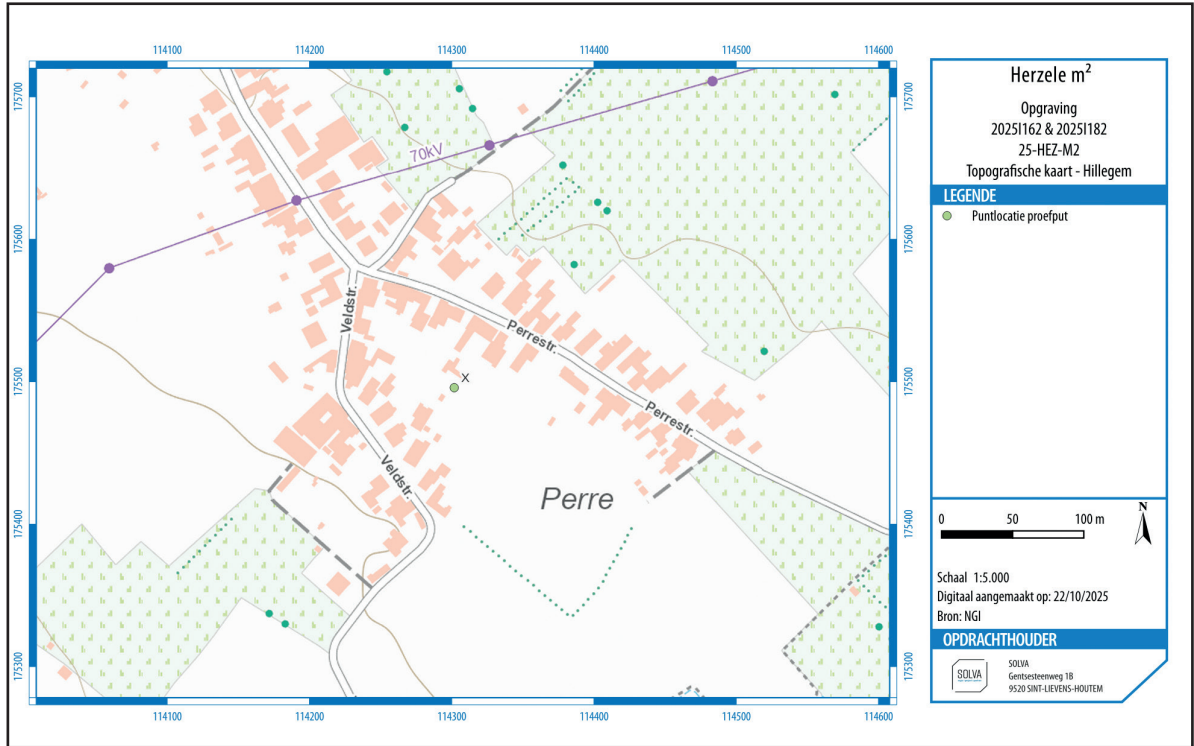

Fig. 9. Detail van de proefputten in Hillegem op topografische kaart.

Fig. 10. Detail van de proefputten in Ressegem op topografische kaart.

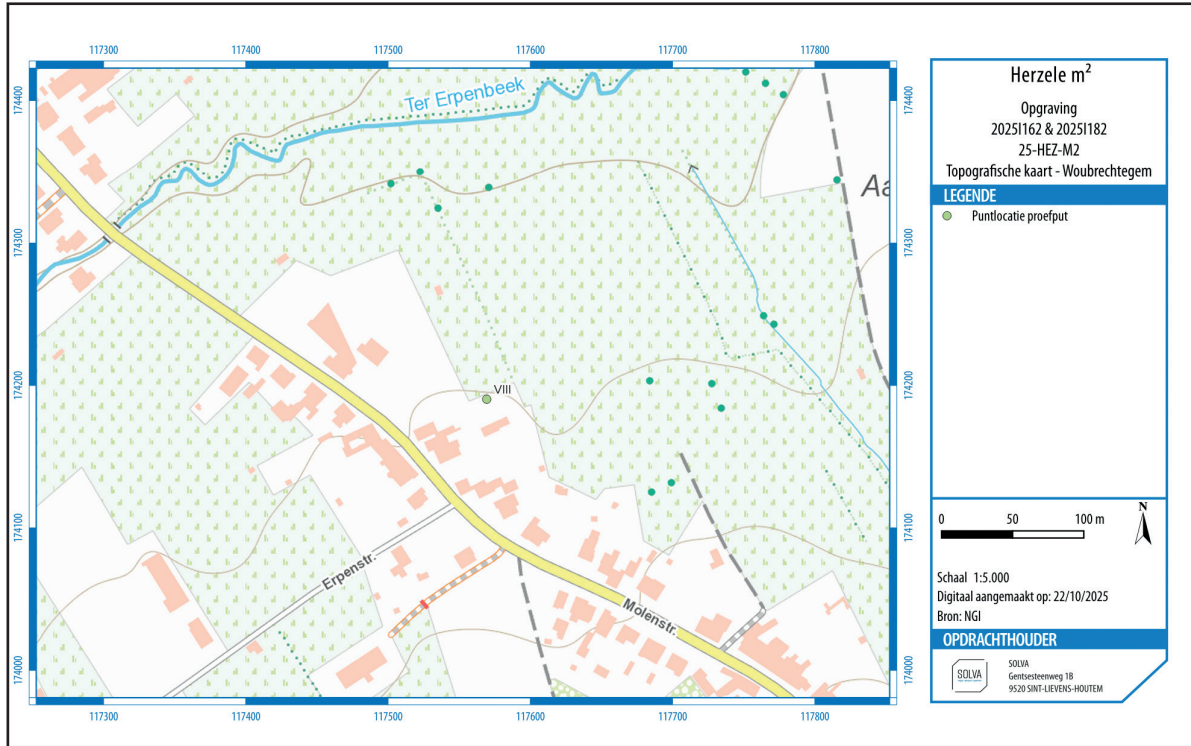

Fig. 11. Detail van de proefputten in Woubrechtegem.

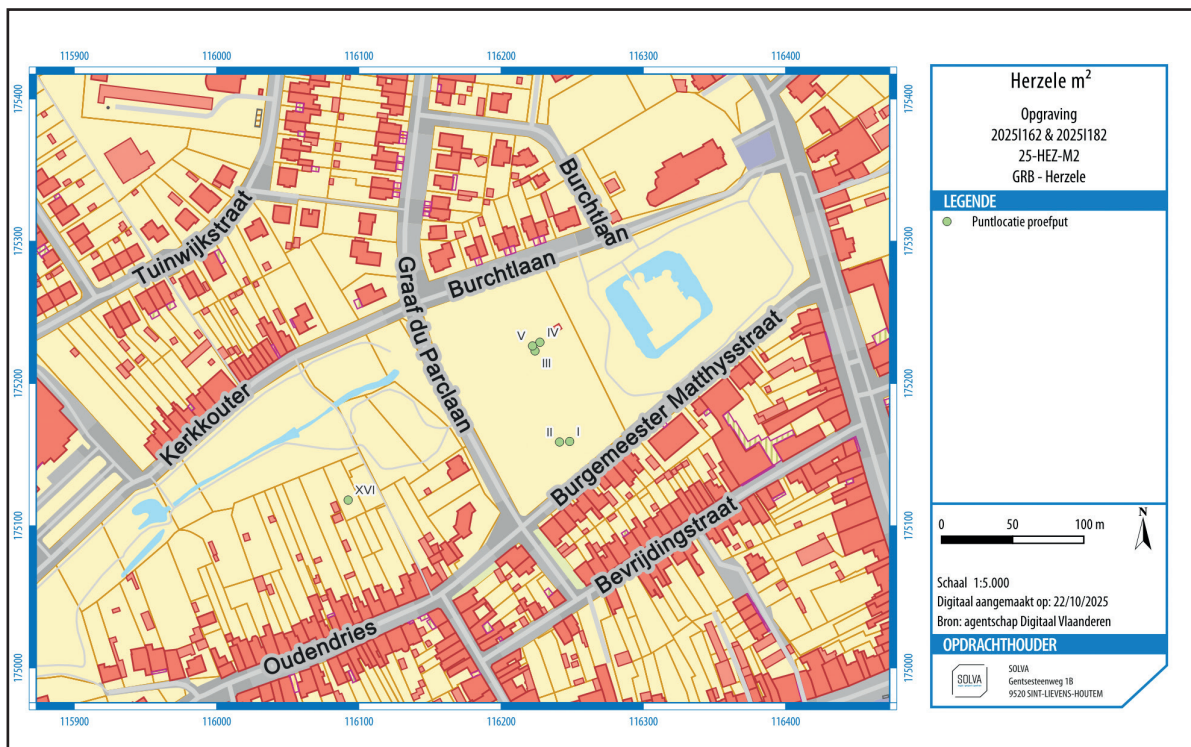

Fig. 12. De proefputten in Herzele op de GRB-Basiskaart.

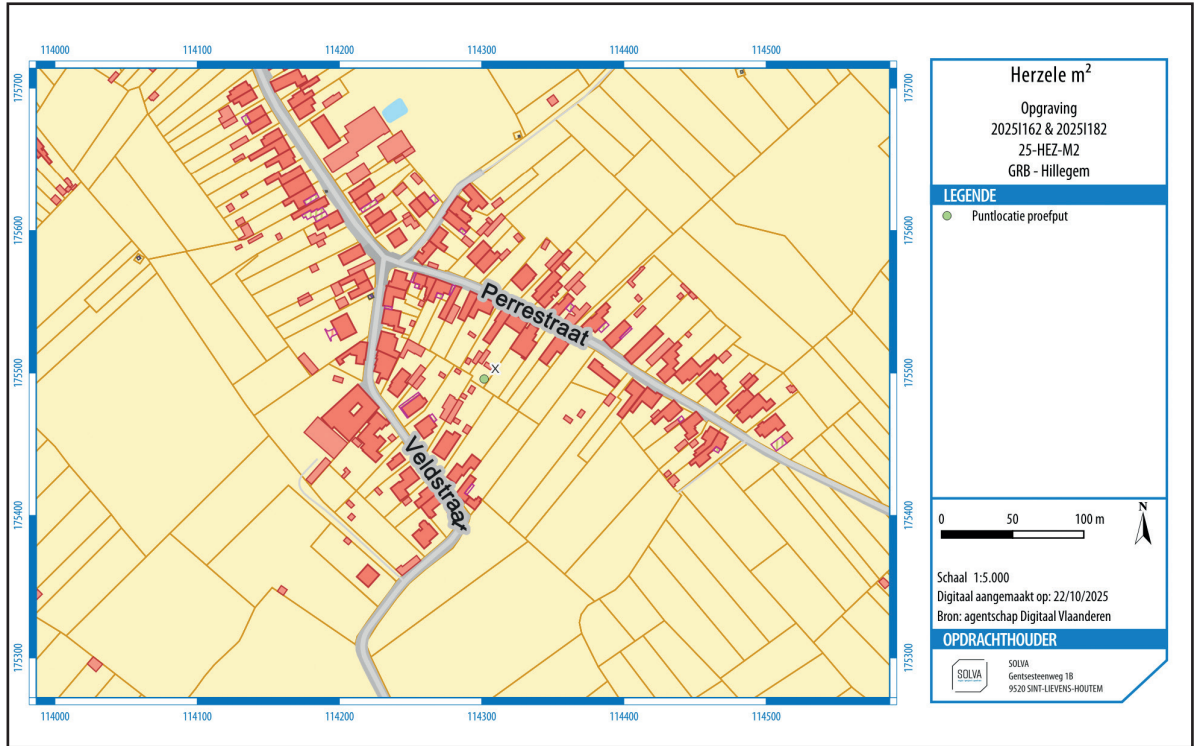

Fig. 13. De proefputten in Hillegem op de GRB-basiskaart.

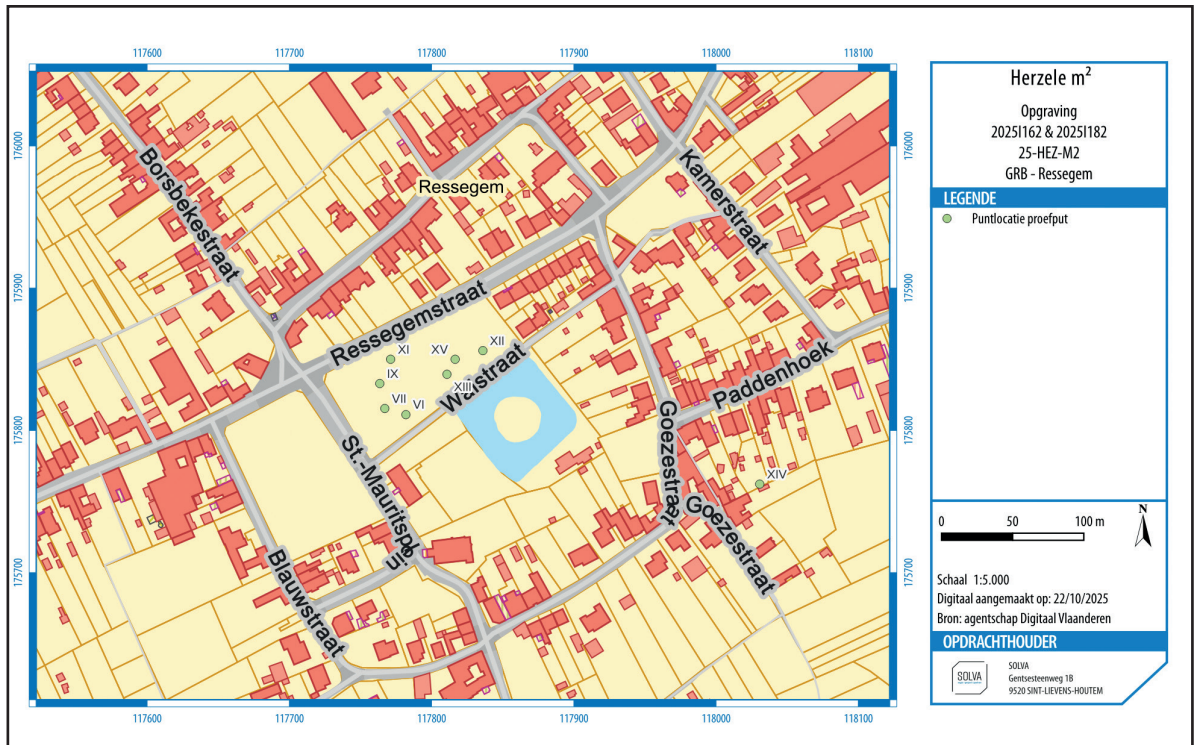

Fig. 14. De proefputten in Ressegem op de GRB-basiskaart.

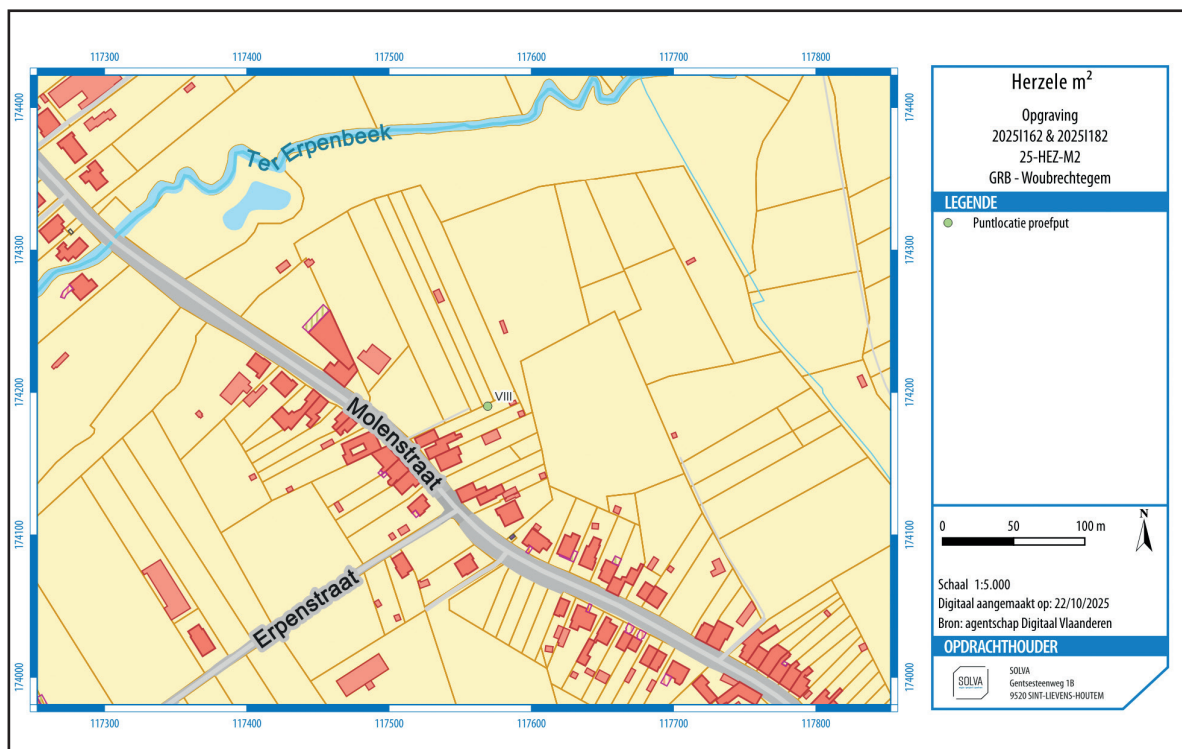

Fig. 15. De proefputten in Woubrechtégem op de GRB-basiskaart.

2.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN

Het archeologisch onderzoek in het project “Vierkante meter: Iedereen archeoloog!” kon rekenen op een subsidie voor “educatie en publiekswerking” van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Het project bouwt verder op eerdere edities in Kluisbergen¹ en Wortegem². Het activerend en participatief project heeft naast wetenschappelijke ook ruimere maatschappelijke doelstellingen. In het kader van dit project wordt archeologie en het ondergronds erfgoed ingezet om sociale cohesie én draagvlak voor archeologie te creëren.

Het onderzoek richt zich op de gemeente Herzele met twee onderzoeksclusters: een rond de middeleeuwse burcht in het centrum van Herzele, en een cluster op het neerhof van het mottekasteel van Ressegem. Daarnaast zijn er individuele proefputten aangelegd in de deelgemeentes Woubrechtégem, Hillegem en Ressegem.

De doelstellingen van het wetenschappelijk onderzoek door middel van het proefputtenonderzoek waren meervoudig. Op vlak van archeologie dienen de proefputten om inzicht te krijgen in de bodemopbouw en om de aan- of afwezigheid vast te stellen van archeologische relicten. Voor de burcht van Herzele betreft het een evaluatie van de terreinen rond de burchtsite, waar archeologisch niets over gekend is. Rond het mottekasteel van Ressegem hebben de proefputten als doel om de eerdere archeologische onderzoeken met een gerichte vraagstelling aan te vullen.³ De archeologische waarnemingen dienen als basis om de ontwikkeling van de middeleeuwse versterkingen van Herzele en Ressegem te captureren en om op ruimere schaal een bijdrage te leveren aan de kennis over de dorpsontwikkeling van beide bewoningskernen.

Het onderzoek heeft naast het wetenschappelijke luik ook een sterk maatschappelijk doel. Het project ‘Vierkante meter: iedereen archeoloog!’ wil graven, onderzoeken, enthousiasmeren

1 De Graeve A., De Maeyer W. & Herremans D. 2023.

2 De Graeve A. & De Maeyer W. 2024.

3 Herremans 2024: archeologienota en geofysisch onderzoek; Verbrugge 2025: archeologierapport opgraving.

én vertellen. Samen met archeologen graven burgers in hun achtertuin naar het verleden, onderzoeken het én bespreken de resultaten ervan in een podcastreeks. De deelnemers maken met hun eigen handen een venster van één vierkante meter op het verleden. Het onderzoek brengt niet alleen mensen in contact met elkaar, maar ook met archeologie als wetenschap. De kleinschalige opgravingen willen een 'sociaal kapitaal' opbouwen, een draagvlak voor archeologie en erfgoed in de eigen regio, die mee bouwt aan een gevoel van streek- of dorpsidentiteit.

Op verschillende locaties in Herzele zijn 16 onderzoekspullen aangelegd van één vierkante meter (1 x 1 meter). De putten werden uitgegraven tot op de moederbodem, tenzij dit om praktische redenen niet mogelijk was. In verschillende proefputten zijn archeologische lagen aangesneden. Hoewel de omvang van de proefputten gering was, brachten ze enkele aanvullingen voor de kennis van het neerhof in Ressegem. De meeste informatie komt echter uit de roerende *archaeologica*. In nagenoeg alle proefputten werden artefacten ingezameld en samen hebben deze vondsten een brede chronologische spreiding. De middeleeuwse vondsten op het neerhof zijn te koppelen aan de activiteiten op het neerhof van het mottekasteel.

2.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT

2.3.1. Vraagstelling

Het archeologisch onderzoek kadert in het project 'vierkante meter: iedereen archeoloog!'. Uitgangspunt van het project was om activerend en participatief aan de slag te gaan met archeologie. Archeologie en ondergronds erfgoed van een aantal dorpen in de Vlaamse Ardennen worden actief ingezet om sociale cohesie en draagvlak voor archeologie te creëren. Voorliggend onderzoek richtte zich op de gemeente Herzele, en meer specifiek op het dorp Ressegem. Op verschillende locaties in en rond de dorpskern van Ressegem en Herzele werden samen met buurtbewoners proefputten aangelegd van één vierkante meter.

Op vlak van archeologie in de proefputten van de deelnemers worden volgende (niet-limitatieve), meer algemene onderzoeksvragen behandeld:

- Zijn er antropogene sporen aanwezig?
- Op welke niveaus manifesteren deze zich?
- Zijn er bodemhorizonten die bijzondere aandacht verdienen?
- Zijn er lithische artefacten aanwezig?
- Bevinden deze zich *in situ*, duiden ze op een bewaard loopvlak/steentijdsite?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in het vooronderzoek een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van een occupatie?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van de archeologische vindplaatsen?
- Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen?

Volgende, meer algemene, onderzoeksvragen met betrekking tot de dorpsvorming van de centra van Herzele en Ressegem kunnen geformuleerd worden.

- Was er al sprake van menselijke aanwezigheid voor het ontstaan van de dorpen?
- Situeerde die zich enkel in de huidige dorpskernen of ook in de omgeving?
- Wanneer kwamen de dorpskernen van Herzele en Ressegem tot ontwikkeling? Is er een relatie tussen de beide ontwikkelingen?
- Welke vorm namen deze eerste dorpen aan en hoe ontwikkelden zich deze verder?
- Is er naast bewoning ook sprake van agrarische, artisanale, religieuze of andere activiteit?
- Waar vond die dan plaats en in welke periode kunnen we die dateren?
- In beide dorpen is een vesting aanwezig. Zijn deze tegelijkertijd in gebruik? Zijn er nog aanwijzingen van de militaire geschiedenis van deze locatie?
- Leveren de vondsten een relevante bijdrage aan de bestaande kennis over het verleden van Herzele en Ressegem?
- Leveren de vondsten een bijdrage aan de bestaande kennis over de (middeleeuwse) dorpsontwikkeling in de regio van de Vlaamse Ardennen en historisch Vlaanderen?

Met betrekking tot de dorpsontwikkeling en de relatie met- en ontwikkeling van de burchtsites van Ressegem en Herzele kunnen volgende, meer specifieke onderzoeksvragen worden geformuleerd.

Onderzoeksvragen met betrekking tot Ressegem

Het eerder uitgevoerd archeologische onderzoek rond de mottesite van Ressegem was gelimiteerd tot de geplande structuurwerken. Deze beperking liet niet toe om alle vooropgestelde onderzoeksvragen van het onderzoek te beantwoorden. Bijkomend archeologisch onderzoek op de burchtsite van Ressegem kan dus aanvullende informatie geven over de ouderdom en ontstaansgeschiedenis van het kasteel.

Voor de motte van Ressegem kunnen volgende (niet-limitatieve) vragen gesteld worden. Deze onderzoeksvragen zijn deels gebaseerd op de onderzoeksvragen geformuleerd na afloop van het terreinwerk.

- Wat is de relatie tussen de aangetroffen bewoningssporen en het wegtracé uit de volle middeleeuwen met het mottekasteel? Kan bijkomend profielonderzoek meer informatie verschaffen in de chronologie van de weg?
- Kunnen de bewoningssporen en de weg uit de volle middeleeuwen preciezer gedateerd worden binnen de volle middeleeuwen? Laat gedetailleerd manueel onderzoek toe om de chronologie te verfijnen? Kunnen hier ook methodologische gevolgtrekkingen aan verbonden worden?
- Is het mogelijk om met het profielputtenonderzoek de chronologie van de neerhofgracht te verfijnen? Is het mogelijk om de oudste fasering verder te verfijnen?
- Is het mogelijk om de chronologie van de site verder te verfijnen op basis van gedetailleerd onderzochte proefputten?

Voor de burchtsite van Herzele kunnen volgende vragen geformuleerd worden:

- Is het mogelijk om met gedetailleerd profielputtenonderzoek inzicht te verwerven in de chronologie van de site?

- Gaat het gevonden materiaal terug tot in de 11de eeuw, het moment waarop verondersteld wordt dat het kasteel werd opgericht door Boudewijn IV?
- Is het mogelijk om een antwoord te geven op de opeenvolging van faseringen van het kasteel? Zijn er indicaties dat er een oudere vesting aanwezig was voordat de burcht werd opgericht? Kan een relatie met de donjon worden bewezen?
- Zijn er aanwijzingen voor militaire aanwezigheid in de vroege middeleeuwen?
- In de gracht werden karpers gekweekt, maar deze had ook een defensieve functie. Zijn er aanwijzingen dat voor de chronologie van de site?
- Zijn er sporen van bewoning te vinden die vooraf gaan aan de oprichting van de burchtsite?
- Is het mogelijk om op basis van het terreinonderzoek, meer inzicht te verkrijgen in de gebruiksgeschiedenis van het terrein?

2.3.2. De randvoorwaarden

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in het hoofdstuk 15 (Opgraven generiek) van de Code van Goede Praktijk 4.0.

2.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

2.4.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

2.4.1.1. Opgravingsstrategie

Het onderzoek werd uitgevoerd door de lagere scholen van de gemeente Herzele en vrijwilligers in het kader van het project “Vierkante meter: iedereen archeoloog!”.

De workshops met de lagere scholen vonden plaats op 16 en 18 september 2025. De proefputtenonderzoeken van de lagere scholen situeerden zich aan het middeleeuwse kasteel in het centrum van Herzele.

Op 20-21 september 2025 vond het onderzoek plaats in de private tuinen en op het neerhof van het mottekasteel in Ressegem.

Afb. 1. Sfeerbeeld tijdens de scholenworkshop aan het kasteel van Herzele.

2.4.1.2. Methoden en technieken

Na het uitzetten van de proefputten (met aandacht voor gekende verstoringen, ophogingen en in functie van de vraagstelling) werden de proefputten manueel uitgegraven per lagen van 10 cm. Elke laag werd doorzocht op vondsten. De registratie van de proefputten gebeurde door de deelnemers in samenwerking met de archeologen van SOLVA. Bij het uitgraven van de putten kreeg elke 10 cm een nieuwe laagnummer. Deze arbitraire grenzen maakte een makkelijke registratie van het vondstenmateriaal mogelijk. Per 10 cm werd er een vlakfoto gemaakt door de deelnemers. Wanneer de proefput de 'moederbodem' had bereikt werd het verdiepen gestaakt. Dieper graven had voor de archeologische vraagstelling immers geen zin. In enkele proefputten is uit praktische overwegingen de onderkant van de archeologisch lagen niet bereikt. Op het einde van elk onderzoek is een relevant profiel door de archeologen gefotografeerd, beschreven en ingetekend.

De deelnemers beschreven de afzonderlijke lagen aan de hand van gestandaardiseerde fiches. Deze werden nadien allemaal ingevoerd in de archeologiedatabank van SOLVA. Het gebruik van gestandaardiseerde fiches en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten...) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage. De Dienst Archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een databank geïnitieerd. Haar doel is zowel het kunnen invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten. De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het spoor. Dit valt uiteen in negen types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vondst', 'vertical feature interface' of 'VFI', 'horizontal feature interface' of 'HFI' en 'boring'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: plannen, tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recenter', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de spoorcombinaties. Deze groeperen één of meerdere sporen. Elke spoorcombinatie krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze spoorcombinatie behoort. Het is evenwel niet zo dat elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een spoorcombinatie. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een spoorcombinatie gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de spoorcombinatie waartoe ze behoren. Vanuit dit niveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die spoorcombinatie en waaraan de vondsten, plannen, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de spoorcombinaties onderling. Het derde niveau in de databank bevat de structuren. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere spoorcombinaties. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste spoorcombinatienummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (spoorcombinatieniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een spoorcombinatie (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (spoorcombinatieniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke spoorcombinatie tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder

een structuur telkens de plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de spoorcombinaties die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende spoorcombinaties die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren. Wat de vondsten en de staalnames betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment voorziet. Dit gebeurt zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden. De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map 'bijlagen': rapporten, plannen, overzichtsfoto's, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan...

2.4.2. Beschrijving van de organisatie van de opgraving

De organisatie en coördinatie van de opgraving gebeurde door Arne De Graeve en Wouter De Maeyer. Inhoudelijke keuzes en afwegingen werden gemaakt in overleg met de andere aanwezige archeologen.

Arne De Graeve: erkend archeoloog, veldwerkleider

Wouter De Maeyer: materiaaldeskundige, assistent-archeoloog

Ruben Pede: assistent-archeoloog

Louise Savels: assistent-archeoloog

Arne Verbrugge: assistent-archeoloog

Alexis Watterman: assistent-archeoloog

Livia Tirabassi: assistent-archeoloog

Steven Mortelmans: assistent-archeoloog

Ewoud Deschepper: assistent-archeoloog

2.4.3. Beschrijving van het gebruikte materiaal

De uitgraving gebeurde manueel door de deelnemers aan het project. De uitgegraven grond werd gestockeerd naast de proefputten en nadien gebruikt om de put terug op te vullen. Per 10 cm werd er een foto gemaakt van de lagen met fotobordje (met projectcode 25-HEZ-M2/2025I162/2025I182). Alle vondsten kregen een uniek identificatienummer (=vondstnummer). Bij de verwerking van de opgravingsgegevens worden alle spoorbeschrijvingen, plannen, foto's, vondstbeschrijvingen en –behandelingen ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. Alle vondsten zijn gewassen, gedroogd, geteld en ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. De terreinfo's zijn uitgeselecteerd en opgeladen in de SOLVA-Archeologiedatabank. Van alle proefputten werden de vier hoekpunten ingemeten met een GPS (Trimble R12i). Indien er in het vlak grondsporen zichtbaar waren, zijn deze ook ingemeten aan de hand van de GPS.

2.4.4. Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en van eventuele bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

Het onderzoek is uitgevoerd conform de aanvraag voor toelating wetenschappelijke vraagstelling.

2.4.5. Motivatie ten aanzien van de keuze van de vondsten

Er werd tijdens het terreinwerk geen selectie van de vondsten gemaakt: alle vondsten werden

ingezameld. Na een wasbeurt is het niet-relevante materiaal afgestoten. Met niet-relevant materiaal bedoelen we fragmenten recent bouwmetaal, natuurlijke rolkeien en een grote hoeveelheid van nature voorkomende ijzerzandsteen en veldsteen.

2.4.6. Motivatie ten aanzien van de keuze van de staalname

Uit enkele proefputten zijn houtskool en botmetaal ingezameld die voor ¹⁴C-datering in aanmerking komen. Eén fragment dierlijk bot is gebruikt voor een ¹⁴C-datering, maar heeft geen resultaat opgeleverd door een gebrek aan collageen..

2.4.7. Tekstuele omschrijving van de inbreng van specialisten

De vondsten werden door in-house specialisten van SOLVA bestudeerd.

Wouter De Maeyer: middeleeuws aardewerk

Arne Verbrugge & Ruben Pede: Romeins metaal

Steven Mortelmans: Postmiddeleeuws aardewerk

2.4.8. Tekstuele omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door personen die buiten het project stonden

n.v.t.

03 | ASSESSMENTRAPPORT

3. ASSESSMENTRAPPORT

3.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

3.1.1. Assessment van vondsten

Het assessment van de vondsten gebeurt op spoorcombinatieniveau en is terug te vinden in de lijsten in bijlage.

In totaal zijn er 646 artefacten ingezameld. Deze zijn allemaal geïnventariseerd, gewassen en gekwantificeerd. Een deel van de vondsten zoals recent bouwmetaal, glas en recent metaal zijn na deze analyse afgestoten. Deze vondsten hebben geen potentieel voor verder wetenschappelijk onderzoek.

De grootste vondstencategorie in het ensemble bestaat uit bouwmetaal van recente oorsprong. Maar naast recentere stukken zijn er toch ook verschillende oudere fragmenten bouwmetaal aangetroffen zoals fragmenten tegula of (laat-)middeleeuwse daktegels.

Het merendeel van het aardewerk is postmiddeleeuws, en bestaat uit faience en faience fine. Op het neerhof van het mottekasteel zijn middeleeuwse scherven aangetroffen. Het ensemble van de opgraving omvat ook enkele scherven protosteengoed en rood hoogversierd aardewerk.

Het metaal is voor het overgrote deel van recente oorsprong. Het meeste komt uit de ploeglaag of recente ophogingslagen. Enkel de bronzen munt kan eventueel uit de vroegmoderne periode stammen.

Het glaswerk is zonder uitzondering van recente makelij. Het gaat om recent flessen- en vensterglas. Het grootste deel van de collectie is na kwantificering en waardering afgestoten.

De collectie natuursteen bestaat voor het grootste gedeelte uit bouwmetaal, en in het bijzonder fragmenten dakleien. Een uitzondering hierop is het fragment van een maalsteen gemaakt uit basaltlava.

De veelal recente scherven aardewerk, glas en metaal die vooral in de ploeglaag werden aangetroffen zijn niet altijd te koppelen aan de huidige bewoning. Recent schervenmetaal kan ook door ophoging of bemesting in de bodem terecht gekomen zijn. Dit geldt met name voor het materiaal afkomstig van het centrum van Herzele, waar er een stortplaats gelegen was.

3.1.2. Assessment van stalen

Met uitzondering van (afgestoten) houtskoolstalen uit de ploeglaag, zijn er geen stalen genomen tijdens het onderzoek. Er zijn wel verschillende fragmenten bot ingezameld, waarvan één fragment is gebruikt als staalname voor ¹⁴C-datering. Door het ontbreken van collageen bleek een datering niet mogelijk.

3.1.3. Conservatie-assessment

n.v.t.

3.1.4. Assessment van sporen, spoorcombinaties, archeologische structuren en archeologische site

Tijdens het onderzoek zijn er 16 archeologische proefputten van één vierkante meter uitgegraven. Deze proefputten lagen geclusterd in het centrum van Herzele en op het neerhof van het mottekasteel van Ressegem. Daarnaast werden er verschillende proefputten verspreid over het grondgebied van Herzele gegraven. Per 10 centimeter werd er een

laagnummer toegekend. Tijdens de verwerking zijn deze lagen ondergebracht in 36 contexten (=spoorcombinaties). Gezien de aard van het onderzoek was het niet mogelijk om lagen over de verschillende proefputten heen met elkaar te verbinden. Alle spoorcombinaties zijn dus op niveau van de proefputten gemaakt. Voor de beschrijvingen van de contexten: zie §4.3.

3.2. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING

Niet van toepassing. Al het mogelijke onderzoek dat kon gebeuren is uitgevoerd in het kader van deze rapportage.

3.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK

3.3.1. Te beantwoorden onderzoeksvragen

Zie §2.3.1.

3.3.2. Strategie voor de verwerking

De verzamelde terreingegevens zijn verwerkt in de Archeologiedatabank van SOLVA. Nadien zijn deze gegevens door Arne De Graeve & Wouter De Maeyer met elkaar geconfronteerd. Tot slot volgt een interpretatie in functie van de vraagstelling.

3.3.3. Conservatiestrategie

n.v.t.

3.3.4. Onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek

Algemeen zijn de vraagstellingen voor het vervolgonderzoek de volgende:

- Is het mogelijk om de bewoning in Ressegem, Herzele en omgeving beter te begrijpen en nauwkeuriger te situeren in tijd en ruimte?
- Kunnen de nieuwe gegevens daarbij in relatie worden gebracht met resultaten uit eerdere opgravingen?
- Wat kan de bijdrage zijn van “*citizen science*” projecten zoals “Vierkante meter: iedereen archeoloog” in het verzamelen van nieuwe informatie rond (middeleeuwse) dorpsontwikkeling in historisch Vlaanderen?

Daarnaast kunnen we ons buigen over een aantal meer specifieke vragen:

- Kan er een link worden gelegd tussen vondsten uit dit onderzoek en de opgravingscampagne van SOLVA in 2024?
- Is het mogelijk om aan de hand van de nieuwe gegevens een zicht te krijgen op de bewoning op het neerhof of op bewoning voorafgaand aan de vesting?
- Is het mogelijk om de aard en dimensies te achterhalen van het spoor in proefput IX?

04 | INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4. INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4.1. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4.1.1. Beschrijving van de landschappelijke ligging

ALGEMEEN⁴

Herzele ligt in de ‘**ecoregio van de zuidwestelijke heuvelzone**’, en meer bepaald in het deel van het **Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict**. Tot dit ecodistrict behoren de Vlaamse Ardennen, de Kesterberg en Oudenberg (Pajottenland), maar ook zijn uitlopers. Typisch binnen dit gebied is het voorkomen van veelvuldige bronnen, dit op de kleilaag van de Formatie van Gent, Lid van Merelbeke. Verder zijn ook de Diestiaanheuvelds (ten zuiden) typerend voor het gebied. Het volledige gebied bezit (vrij) grote reliëfverschillen, met voornamelijk lemige afzettingen.

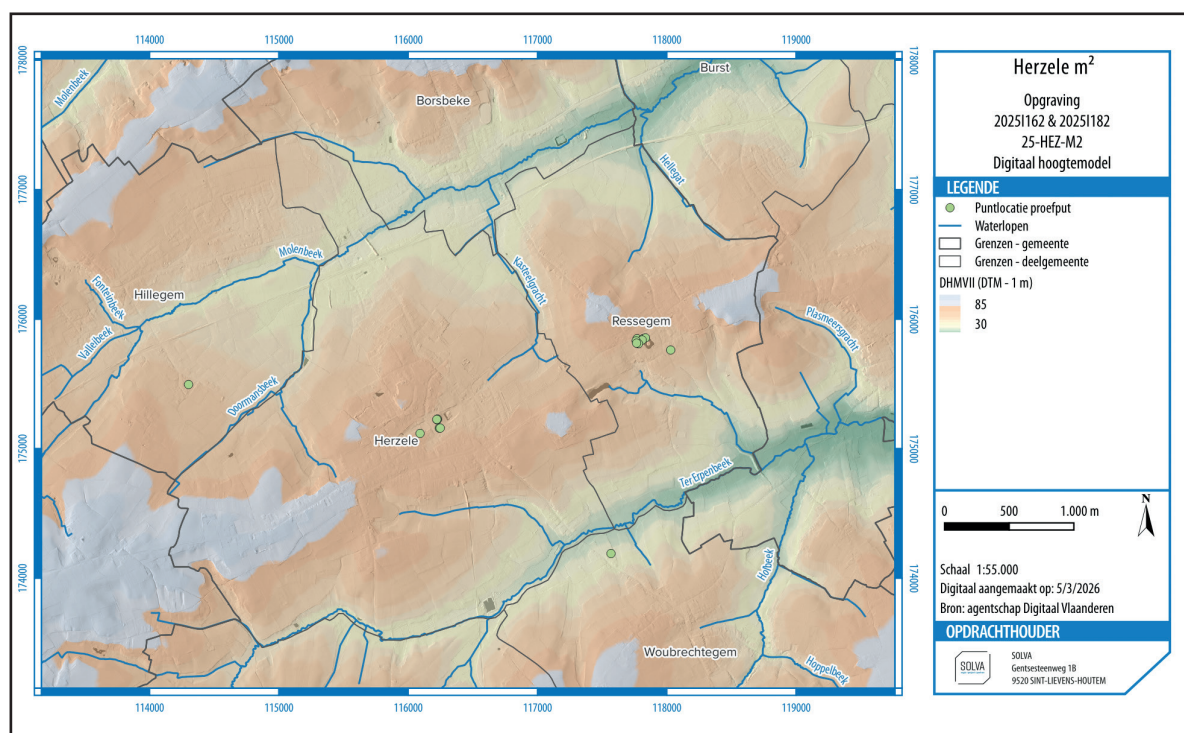

Fig. 16. Het projectgebied op een recente orthofoto over de hillshade-visualisatie van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (Digitaal Vlaanderen) met aanduiding van de proefputten.

De sterke erosie op het einde van het Tertiair en tijdens het Pleistoceen veroorzaakte het huidige golvend tot sterk golvend reliëf. Dit levert een opeenvolging op van open kouters op de leemruggen en, in de beekdalen, depressies met een gesloten begroeiing. In het zuiden wordt het landschap bepaald door de zogenaamde Zuid-Vlaamse Heuvelrij. De valleien zijn daar zeer sterk ingesneden, soms bijna kloofdalen, en de ruggen zijn zacht hellend. Er is een opeenvolging te zien van langgerekte leemruggen met relatief vlakke delen en zachte hellingen, gescheiden door talrijke beekvalleien en depressies, die dikwijls begrensd zijn door

⁴We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen. In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken. Sevenant *et al.* 2002.

een steile rand. Typisch is het voorkomen van asymmetrische dalen, door de ongelijkmatige afzetting van de loesspakketten tijdens de laatste ijstijd.

Het reliëf in het district is golvend tot sterk golvend, zelfs plaatselijk heuvelig in het zuidelijke deel, met hellingsgraden van 9 % en meer. Het wordt gekenmerkt door een opeenvolging van ruggen, afgewisseld met diep ingesneden beekvalleien en secundaire depressies. Het zuidelijk deel bestaat uit een aantal westzuidwest-oostnoordoost georiënteerde heuvelrijen, wier absolute hoogte van zuid naar noord progressief afneemt. De hoogste heuvelrij situeert zich in de buurt van de taal- en gewestgrens, met onder andere de Kluisberg, de Spinnessenberg, de Hotondberg, de Muziekberg, de Pottelberg en de Mont de Rode, maar ook de Oudenberg (Geraardsbergen). Op het raakpunt van de oost-west en noord-zuid gerichte heuvelkammen van de Vlaamse Ardennen bevindt zich het hoogste punt (d'Hoppe, 157,5m) in het bos van Pottelberg. Deze kam vormt de geologische ruggengraat van het fysisch landschap en is een onderdeel van een groter geheel van getuigenheuvels dat zich uitstrekt van Frans-Vlaanderen via het West-Vlaams Heuvelland, de Vlaamse Ardennen, het Pajottenland en het Hageland tot Midden-Limburg waar het tegen het Kempisch Plateau uitwigt. Een lagere, structurele kamlijn waarvan de hoogste delen met de hoogtelijn van 100 m flirten en die ten opzichte van het hydrografisch stelsel duidelijk contrasterend is, omvat van west naar oost volgende plateaus: Eikenberg-Kapelleberg-Boigneberg (Maarkedal), Varentberg-Hoogkouter (Horebeke), plateau Pottenberg-Leberg-Valkenberg (Brakel), Steenberg-Potaardeberg (Zottegem) en tenslotte de Biezelenberg (Herzele). Vermits de weerstandbiedende ijzerzandsteenlagen er volledig weggespoeld zijn, profileren deze plateaus zich als open akker- en kouterlandschappen.

BODEMS

De **bodemseries** worden gerangschikt in twee groepen. Enerzijds de plateau- en hellinggronden met hoofdzakelijk (niet tot sterk gleyige) diepe leemgronden (meer dan 80 cm dik) met een al dan niet (sterk) gevlekte textuur B-horizont. Verspreid, maar vooral langs de valleiranden, komen ondiepe leemgronden met textuur B-horizont voor, met een zand- of kleisubstraat beginnend op geringe diepte, evenals beperkte oppervlakten zandleem- en kleigronden met een niet bepaalde profielontwikkeling. Plaatselijk, op enkele hoge toppen en steile hellingen, dagzoomt het Tertiair kleilig of zandig materiaal.

Anderzijds zijn er de vallei- en depressiegronden, met dominantie van jonge leem- of zandleembodems zonder profielontwikkeling.

Het noordelijk gebied wordt plaatselijk gedomineerd door zandleemgronden, evenals het gebied rondom de alluviale vlakte van de Dender en de Bellebeek.

De beekalluvia staan onder invloed van een permanente grondwatertafel, die aan een regelmatige seizoenschommeling onderhevig is. Op de plateau- en hellinggronden ligt de watertafel zeer diep, behalve waar stuwwater en bronniveaus voorkomen. Deze bronniveaus treden overal op waar watervoerende lagen van het Tertiaire substraat dagzomen.

Het projectgebied nabij de burcht van Herzele is op de bodemkaart ingekleurd als bodemtype "ON": antropogeen opgehoogde gronden. De proefput aan de Oudendries is ingekleurd als OB: bebouwde zones. Ook het neerhof van Ressegem staat op de bodem ingekleurd als OB (Figuur 19), maar de proefputten (infra) toonden duidelijk aan dat er een natuurlijke, ongestoorde bodemsequentie bewaard was. De rond de als bebouwd weergegeven gronden zijn weergegeven als 'Aba'-bodems: Droge leembodems met textuur B horizont. Dit is ook op het onderzoeksterrein van Ressegem het geval.

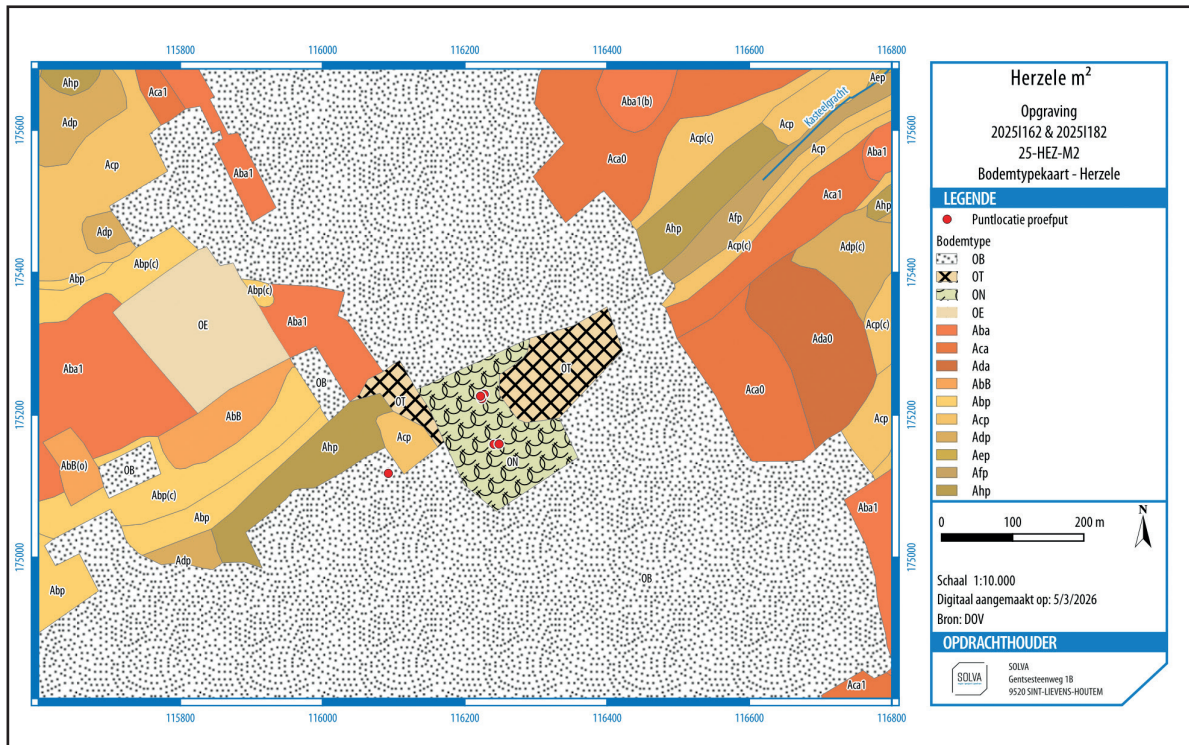

Fig. 17. De proefputten in Herzele centrum op de bodemkaart (DOV).

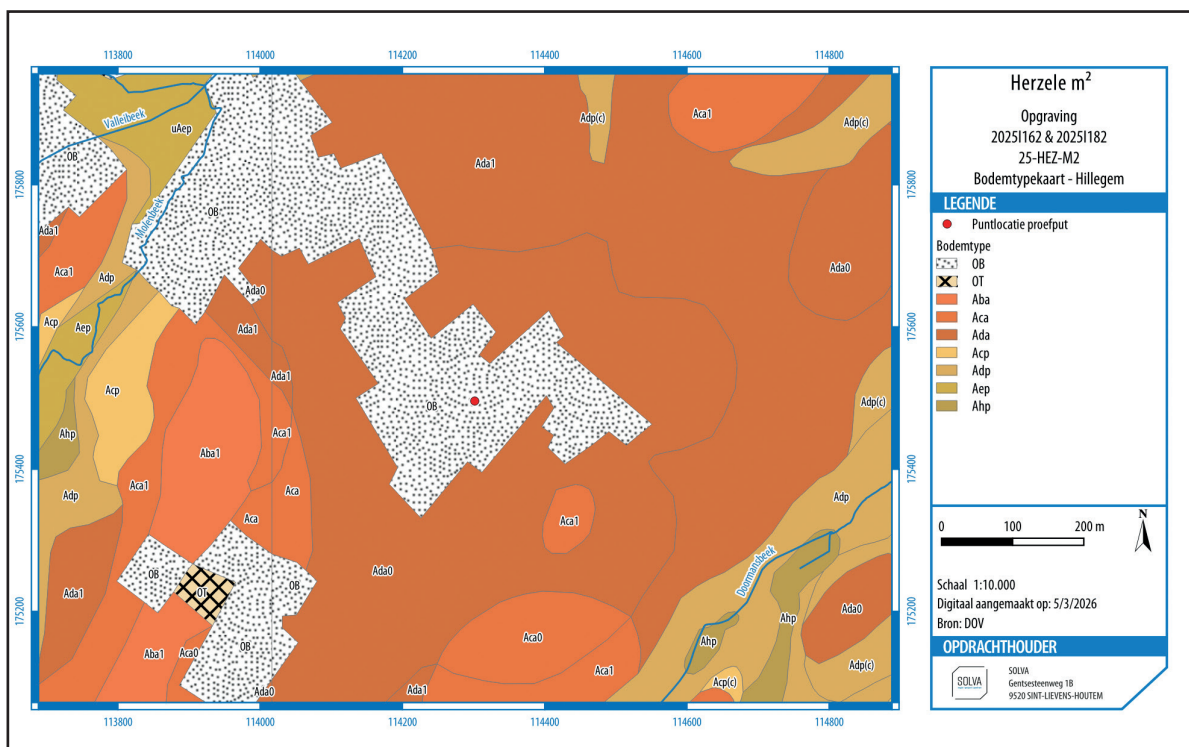

Fig. 18. De proefputten in Hillegem op de bodemkaart (DOV).

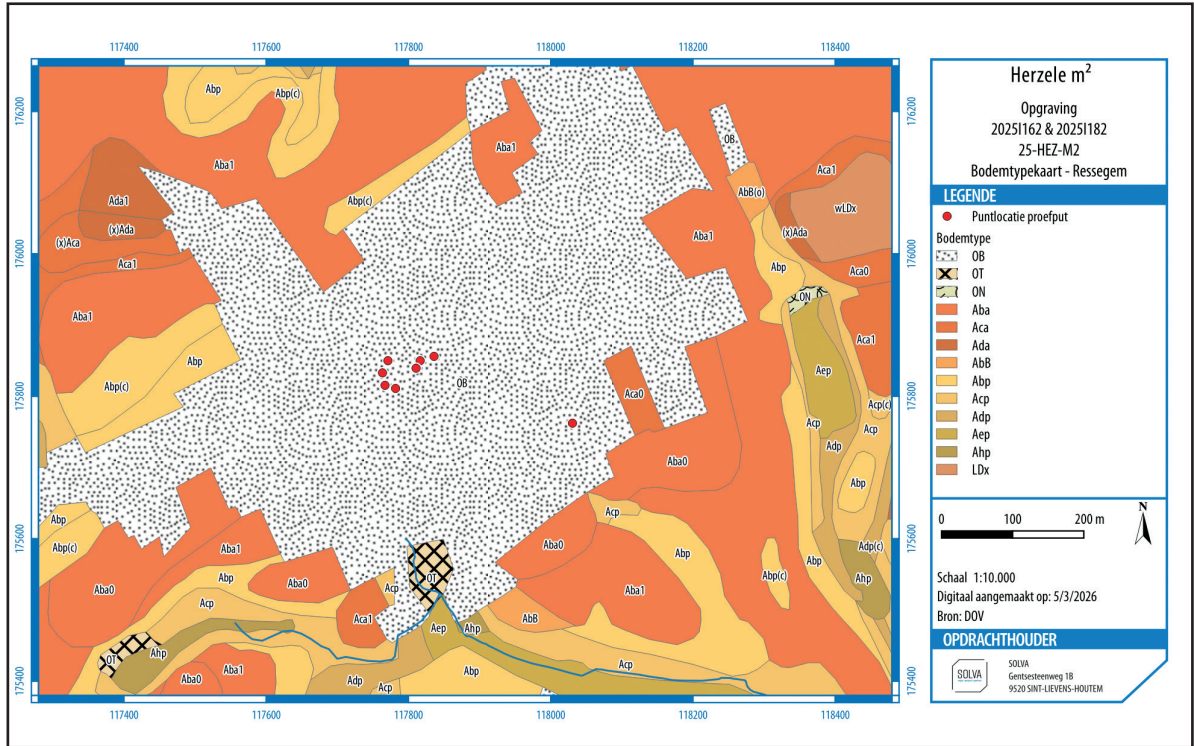

Fig. 19. De proefputten in Ressegem op de bodemkaart (DOV).

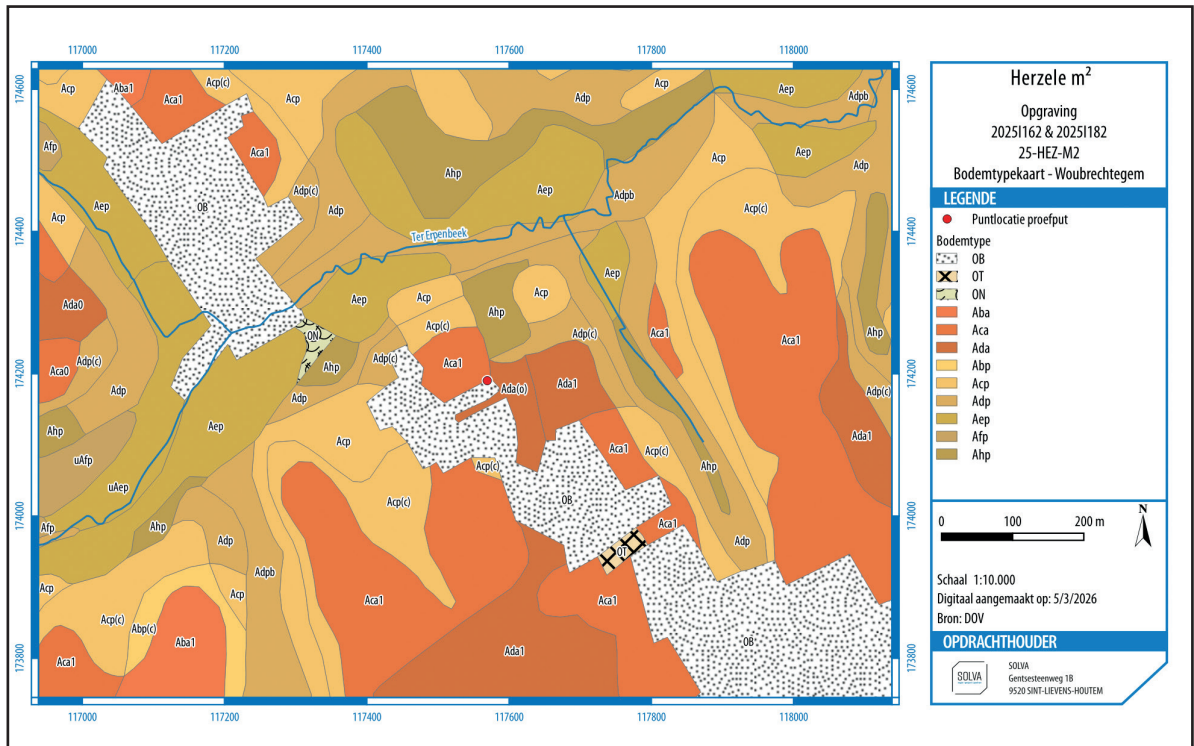

Fig. 20. De proefputten in Woubrechttegem op de bodemkaart (DOV).

GEOLOGIE

Tijdens het **Tertiair** werden door de zee verschillende zand- en kleilagen afgezet, achtereenvolgens de Formatie van Kortrijk, Formatie van Tielt, Formatie van Gent, Formatie van Lede, Formatie van Maldegem en Formatie van Diest. Na daling van de zeespiegel werden deze sedimenten in het **Pleistoceen** (Quartair) door erosie aangetast, en dan voornamelijk de zandige formaties. De kleiige lagen boden meer weerstand aan de erosie en vormden de heuveltoppen van het Tertiaire reliëf. Hierdoor vormt de Formatie van Gent nu het hoofdsubstraat, en zijn de Formatie van Lede en Maldegem nog slechts op de heuvelruggen te vinden. Van de Formatie van Diest zijn nog slechts enkele relicten over op de hoogste toppen (Vlaamse Ardennen en heuvels ten zuiden van Geraardsbergen). Tijdens de laatste ijstijd werd dit landschap bedekt met niveo-eolische leem (0 tot 15 m). Onder invloed van de overheersende westenwinden tijdens het Weichselglaciaal werden de naar het westen gerichte hellingen slechts met een dunne laag löss bedekt. Op plaatsen die tegen de dominerende winden beschermd waren (de oostelijk gerichte hellingen en de kleinere plateaus) is de lössmantel zeer dik. De Tertiaire lagen komen slechts op een zeer beperkt aantal plaatsen aan het oppervlak.

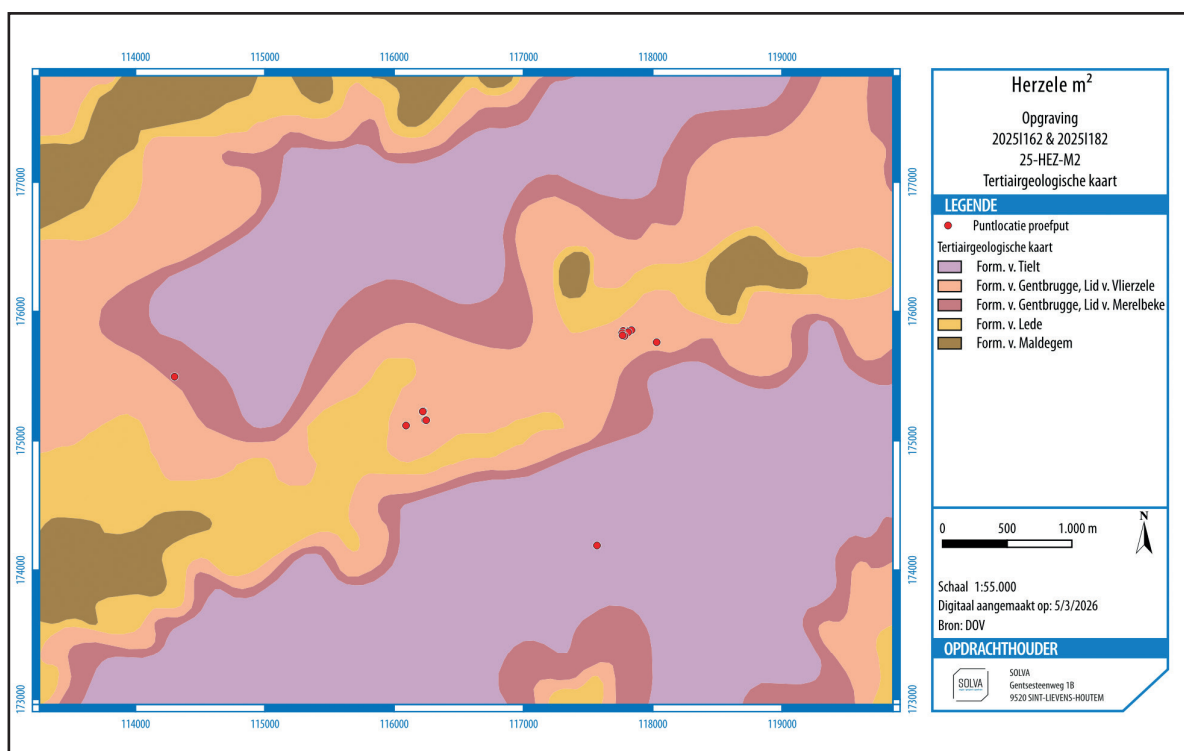

Fig. 21. De proefputten op de Tertiairgeologische kaart (DOV).

HET PROJECTGEBIED

De **Quartairgeologische profieltypekaart** karakteriseert het projectgebied grotendeels als eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw). In deze regio gaat het om silt (loes). De eolische afzettingen rusten op een pakket van hellingsafzettingen van het Quartair (HQ)

Op de **Tertiairgeologische profieltypekaart** is te zien dat het projectgebied gelegen is op de Formatie van Gentbrugge en meer bepaald het Lid van Vlierzele, groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, plaatselijk dunne zandsteenbankjes, glauconiethoudend, glimmerhoudend.

Voor het gebied is **geen geomorfologische kaart** beschikbaar.

Gedurende het **Holoceen** had eerst een riviererosie van het pleistocene leemdek plaats. De beekvalleien werden verder uitgediept en er ontstonden ook secundaire depressies. De vallei van de Dender bijvoorbeeld werd uitgeschuurd tot op de Ieperiaanse kleilagen. Later werd de vallei gedeeltelijk opgevuld met lemig alluvium en venig materiaal. Ten gevolge van ontbossing in recente tijden trad hellingserosie op; het meeste afgespoelde materiaal werd als colluvium afgezet aan de voet van de hellingen.

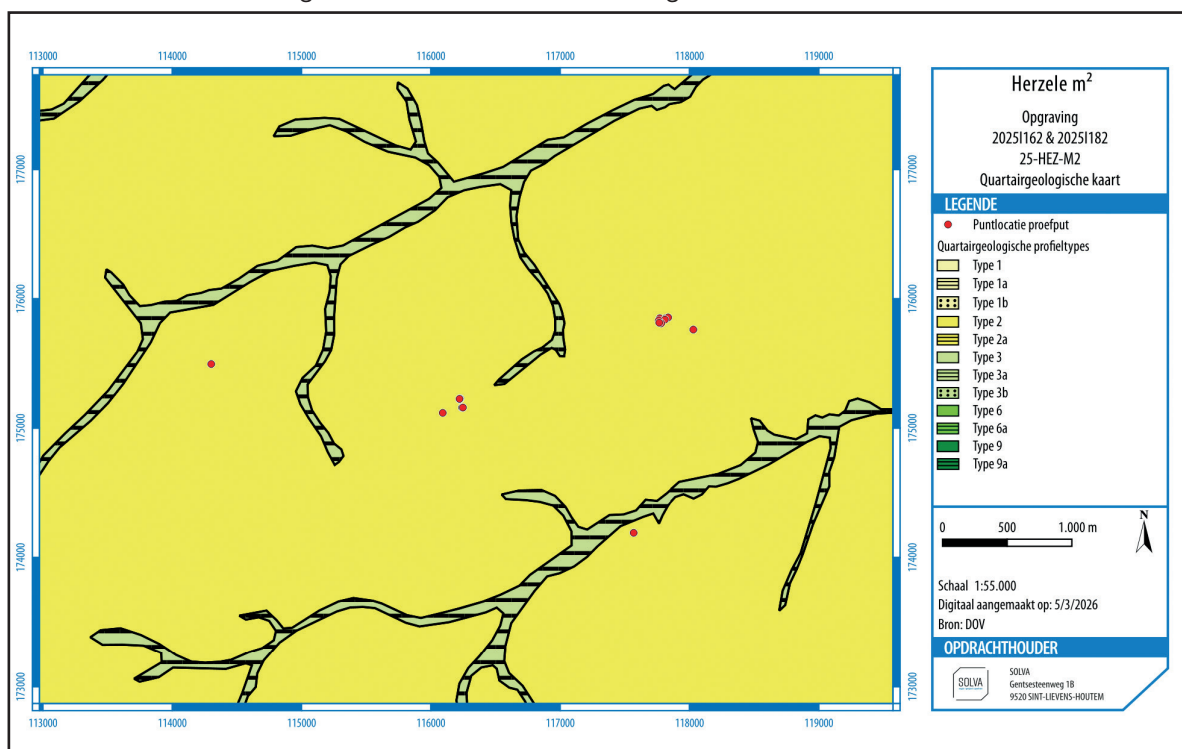

Fig. 22. De proefputten op de Quartaairgeologische kaart (DOV).

De Quartaairgeologische kaart toont dat er geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie te verwachten zijn.

FYSISCH-GEOGRAFISCHE SITUERING

Ressegem en Herzele centrum zijn gesitueerd op dezelfde oost-westgeoriënteerde rug. In Ressegem stroomt ten noorden de Kasteelgracht en het Hellegat. Ten zuiden ervan de Grep en de Ter Erpenbeek (ook wel Molenbeek) die in Hofstade uitmondt in de Dender.

Aan de westelijke zijde van Herzele centrum ligt de Doormansbeek. Deze mondt ten noorden van Herzele uit in de Molenbeek. Ten oosten van Herzele ligt de Kasteelgracht, die ook in de Molenbeek uitmondt.

Het onderzoeksgebied zelf ligt zoals gezegd op een heuvelrug met hoogtes die variëren tussen de 60-66 m TAW. Zowel naar het noorden als naar het zuiden helt de topografie af richting de voornoemde beekdalen.

4.1.2. Historisch kader

4.1.2.1. Algemene geschiedenis van Ressegem en de motte⁵

Over de vroegste geschiedenis van Ressegem is bijzonder weinig geweten. Het -gem toponiem wijst naar het bestaan van een vroegmiddeleeuwse nederzetting⁶. Volgens Gysseling gaat de naam terug op Germaanse samenstelling Ratso – inga - haim, wat zou betekenen “woning van de lieden van Ratso”⁷.

⁵ Dit hoofdstuk is gebaseerd op Herremans 2024 maar voor het historische luik aangevuld en aangepast.

⁶ Gysseling & Verhulst 1969, 26-34.

⁷ Gysseling 1960.

Er is in de literatuur behoorlijk wat verwarring over de heren van Ressegem. Op basis van De Potter en Broeckaert wordt stelselmatig Rothardus vermeld als eerste heer van Ressegem, dit in 1088.⁸ Deze Rothardus is te vereenzelvigen met de Rothardus die door Walrop als stamvader/eerst gekende telg van het geslacht van Zottegem opgegeven is.⁹ In de betreffende oorkonde wordt hij echter genoemd als *Rothardus de Sottengem* en niet als *Rothardus de Rasseghem*, zoals De Potter en Broeckaert stellen.¹⁰

De oudste zekere vermelding van de plaatsnaam dateert uit 1155, wanneer een zekere *Jordanus de Razengem* optreedt als getuige bij een schenking van gronden aan de Sint-Pietersabdij van Gent.¹¹ Er wordt bij vermeld dat deze Jordanus negen pond zilver heeft ontvangen voor de terugkoop/vrijkoop van een deel van de gronden die geschonken worden (*pro terre redemptione*). Dit doet vermoeden dat Jordanus bepaalde rechten had op de gronden. In 1174 treedt (vermoedelijk) dezelfde Jordanus (*de Rassenghem*) opnieuw op als getuige, ditmaal bij een oorkonde waarin de graaf van Vlaanderen de privileges van de stad Aalst bevestigt en uitbreidt.¹²

In 1208 of 1210 stelt Diederik, die expliciet heer van Ressegem wordt genoemd, dat hij twee tiendeschoven in Houtem heeft gekregen van Boudewijn van Welle, die deze schoven in leen hield van Diederik, om ze aan de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen te geven.¹³

In 1245 vervolgens wordt Mathilde expliciet vermeld als dame van Ressegem, haar zoon is Gerard.¹⁴ Op basis van de genealogische tabel bij Walrop kan Mathilde zo geïdentificeerd worden als Mathilde van Bethune, die getrouwd was met Gilbert I van Zottegem. Dit laat toe te stellen dat Gilbert effectief heer was van Ressegem, zoals vermeld door Warlop.

In het tweede kwart van de 13de eeuw is Ressegem dus effectief in het bezit van het geslacht van Zottegem, maar in het derde kwart van de 12de eeuw was dit zo goed als zeker niet het geval. In de oorkonde van 1174 treden naast Jordanus immers ook Walterus en Gerardus *de Sothenghem* op als getuigen.¹⁵ Dit doet vermoeden dat Walrop verkeerd was in zijn identificatie van deze Gerardus als heer van Ressegem.¹⁶ De betreffende oorkonde, van graaf Philips van de Elzas, behandelt immers de privileges van de stad Aalst, en de getuigenlijst bevat enkel hoge heren. De 18de-eeuwse bron waarnaar Warlop hiervoor verwijst, vermeldt inderdaad dat Gerardus heer was van Ressegem, maar zonder bewijs.¹⁷

In 1473 vormt Ressegem een heerlijkheid samen met Borsbeke; het was afhankelijk van het leenhof van Oordegem dat deel uitmaakte van het land van Gavere.¹⁸ In de 16de eeuw omvatte het foncier (het deel van de heerlijkheid in rechtstreekse uitbating door de heer) o.a. een opper- en neerhof, water, grachten en vijvers.¹⁹ Het kan niet anders dat dit op de motteversterking slaat.

De Sint-Martinuskerk van Ressegem wordt voor het eerst expliciet vermeld in 1147, wanneer de bisschop van Cambrai de altaren van Herzele, Ressegem en Oombergen aan de abdij van Saint-Ghislain (Henegouwen) schenkt.²⁰ Een oudere oorsprong is, gelet op het patrocinium,

8 De Potter & Broeckaert 1900, Ressegem, 4. Zie bijvoorbeeld De Decker 1998, 172-174; Herremans 2024.

9 Walrop 1975, deel IV, nr. 236, 1222/1226.

10 DiBe ID: 2592.

11 Fayen 1906, 161-162, nr. 156.

12 DiBe ID: 3997.

13 DiBe ID: 31777. Opgeschreven in het cartularium van de abdij: *Inventaris van het archief van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen, 1081-1794*, nr. 2. Te raadplegen via https://agatha.arch.be/data/images/514/514_0432_00R_00002_000/0_0047, p. 47 (folio 42 v°).

14 DiBe ID: 22876.

15 DiBe ID: 3997.

16 Walrop 1975, deel IV, 1227.

17 https://archive.org/details/bub_gb_2-Q4ICSl69AC/page/738/mode/2up: p. 739. Het gaat om een bijgeschreven genealogie.

18 Van Twembeke 1964, 26-28.

19 Uitgave door De Potter & Broeckaert 1900, *Ressegem*, 13-16 (in voetnoot).

20 DiBe ID: 3943.

aannemelijk maar op dit moment niet te bewijzen.²¹ De 16de-eeuwse beschrijving van de heerlijkheid die De Potter & Broeckaert opnamen, vermeld ook het bestaan van een kapel *van den casteele*.

Samenvattend kan gesteld worden dat er in het derde kwart van de 12de eeuw sprake is van een geslacht van Zottegem en een geslacht van Ressegem. Er kan aangenomen worden dat dit geslacht van Ressegem ook heer van Ressegem was. In het tweede kwart van de 13de eeuw is het huis van Zottegem heer van Ressegem. Dit suggereert dat beide geslachten zijn versmolten (via huwelijk) of dat het geslacht van Ressegem is uitgestorven.

Naast de verwarring over de heren van Ressegem blijft ook de precieze datering van het mottekasteel een punt van discussie. Vaak wordt de veronderstelde eerste vermelding van de heren van Ressegem in 1088 als aanknopingspunt aangehaald,²² maar zoals zonet besproken is de toewijzing van Rothardus als heer van Ressegem vermoedelijk foutief en op zijn minst onzeker. Concrete dateringsgegevens voor de motte ontbreken.

Het mottekasteel werd opgeworpen op de zuidelijke flank van een leemrug – een natuurlijke verhevenheid – die de omgeving domineert. De grachten werden mogelijk gevoed door een uitloper van de Grep/Erpebeek of de Kasteelgracht. Hiermee wijkt de inplanting van het mottekasteel af van het klassieke patroon waarbij de motteheuvel met de basis in een brede beek- of riviervallei wordt aangelegd²³. Zulke brede valleien zijn wel aanwezig in de omgeving – meer richting de voet van de leemrug – maar werden door de kastelenbouwers bewust niet opgezocht. Het doet vermoeden dat het mottekasteel werd opgericht bij een belangrijk cultureel relict. Zo is er de Romeinse weg van Boulogne naar Keulen die langs of zelfs door Ressegem loopt. We kunnen ook niet uitsluiten dat het mottekasteel werd opgeworpen in of aan een woonkern die zich reeds langs deze weg had ontwikkeld²⁴.

Ook de latere ontwikkeling van de site blijft onduidelijk. De Potter en Broeckaert maken gewag van het 'kasteel van Ressegem', schijnbaar bestaande uit een opper- en neerhof, maar het is niet duidelijk of dit naar de motte verwijst of een latere evolutie tot kasteel²⁵. Het heeft onder meer geleid tot de hypothese dat het neerhof zich in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd ontwikkelde tot volwaardige residentie²⁶. Dit kasteel – als het al heeft bestaan - moet dan al in de 17de eeuw zijn verdwenen, aangezien Sanderus er geen melding van maakt. De Potter en Broeckaert zien het einde van het kasteel in 1577. Op dat moment wordt de heer van Ressegem net als die van Erpe gevangen genomen door Ryhove en de Gentse Calvinisten. Uit historische bron weten we dat op dat moment ook de motte van Erpe te dele werd verwoest²⁷. Grachten en ophoging bleven vermoedelijk langer zichtbaar in het landschap. Dat blijkt uit de historische cartografie, zo toont de Horenbaultkaart van 1596 een tweeledige site waarvan schijnbaar enkel het neerhof bebouwd is, maar ook uit een aantal historische beschrijvingen. In 1930 wordt de motte en ook het perceel van het neerhof beschreven. Daarbij kijkt de auteur terug in de tijd: 'omstreeks 1840 bestond in een weide nevens den wal een tumulus, die alsdan werd effen gemaakt'²⁸.

Uit de historische cartografie en ook het geofysisch onderzoek wordt alleszins ook duidelijk dat er doorheen de eeuwen aanpassingen en mutaties zijn gebeurd aan het grachtenstelsel. Met grote zekerheid aan de grachten van het neerhof en mogelijk ook aan die van het opperhof. De beperkte historische documentatie bemoeilijkt de interpretatie van

21 Berings 1986.

22 De Decker 1998.

23 Herremans *et al.* 2023.

24 De Decker en Beeckmans 2011.

25 De Potter en Broeckaert 1900, Ressegem, 13-16.

26 De Seyn *sd.*

27 De Potter en Broeckaert 1900.

28 *Idem.*

archeologische en cartografische sporen aanzienlijk alsook de reconstructie van het verloop van de oorspronkelijke mottegracht.

4.1.2.2. Algemene historiek van Herzele en het kasteel

Voor het dorpscentrum van Herzele geldt eigenlijk hetzelfde als voor het dorpscentrum van Ressegem. Hoewel het kasteel van Herzele al honderden jaren het centrum van Herzele domineert, is de informatie over de vroegste ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van het kasteel zeer beperkt. Dit staat in sterk contrast met de situatie uit de late middeleeuwen (15de-16de eeuw). In zijn thesis over de heerlijkheid Herzele (1444-1502) stelt Erwin Van der Hoeven²⁹: “*Weinig lekenheerlijkheden lieten zoveel documenten uit het verleden na als Herzele. De historiografische interesse voor het Oost-Vlaamse dorp was dan ook navenant.*”

Herzele wordt voor het eerst vermeld in 976 in een oorkonde van de Gentse Sint-Pietersabdij.³⁰ Etymologisch zou Herzele te verklaren zijn als ‘harja’ (Germaans voor ‘leger’) en ‘sali’ (Germaans voor ‘een uit één ruimte bestaand huis’), wat met andere woorden naar ‘een zaal voor het leger’ verwijst. Dit zou betekenen dat deze plek tijdens de vroege middeleeuwen militair van belang was. Van de 12de eeuw tot de 14de eeuw worden de Heren van Herzele in de bronnen vermeld. Waarschijnlijk krijgt de burcht in deze periode de huidige indeling. De burcht was de woonplaats van de heren van Herzele. Van de 14de tot de 16de eeuw wordt de burcht omwille van politieke en religieuze twisten enkele malen vernietigd en weer opgebouwd. In 1579, na verwoesting door de Spanjaarden, is de versterking niet meer heropgebouwd wegens geldgebrek van de toenmalige bewoners, prins Willem d’Espinoy en Ernestine van Arenberg. De ruïne werd verkocht, één toren bleef behouden om het privilegierecht te doen gelden. In het begin van de 17de eeuw wordt slechts een deel van de site opnieuw opgebouwd. Vermoedelijk is deze fase weergegeven op de gravure van Sanderus.

Het projectgebied ligt vlak naast de **Burcht van Herzele**. De site bevindt zich vlakbij het gemeentecentrum, ten zuidwesten van de Sint-Martinuskerk. De in grondplan rechthoekige versterkte burcht is gelegen op een lager gelegen terrein, met de zogenaamde Oude Toren en grondvesten van de verdwenen omwalde donjon. De Oude Toren is een zandstenen toren met rechthoekige muuropeningen. Langs de zuidwestelijke zijde bevindt zich de hoektoren (donjon). Deze werd vermoedelijk in de late middeleeuwen verwerkt in het rechthoekige grondplan van de burcht maar gaat mogelijk terug tot de 11de eeuw.

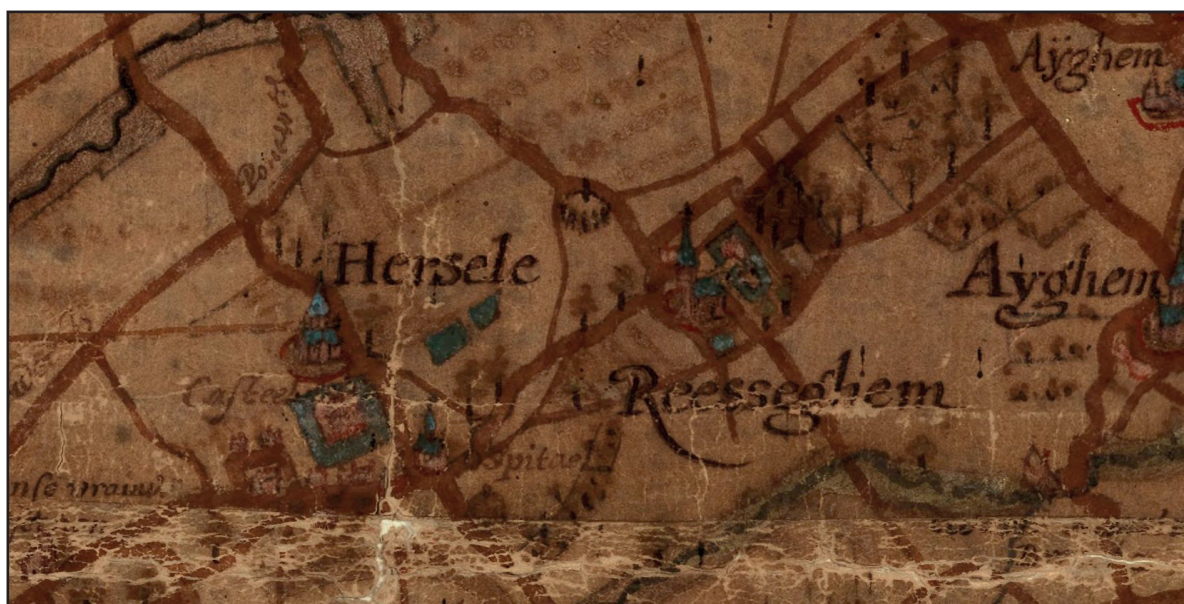

Fig. 23. De kaart van Horenbault (naar origineel van 1596) (Bibliothèque nationale de France).

²⁹Van der Hoeven 2023: 9.

³⁰Deze alinea is overgenomen uit Pede 2020: 7.

De kaart van het “Land van Aalst” van J. Horenbault uit 1596 is zowat het vroegste beeld dat we hebben voor de ruimere omgeving rond Herzele (Figuur 23). De burchtzone in het centrum van Herzele is goed te herkennen op de kaart van Horenbault. De kaart toont een duidelijk vierkant grondplan met aan de binnenzijde bouwwerken. De kaart geeft echter te weinig details om de staat van het kasteel zelf te evalueren. Op de zone ten westen van het kasteel, waar de proefputten zijn ingepland, staat niets weergegeven van bebouwing. Iets verder weg is wel bebouwing te zien. Het ontbreken van elementen op de Horenbaultkaart wil niet zeggen dat er geen bebouwing was in die periode. enkel de voornaamste bouwwerken werden op de kaart weergegeven.

4.1.2.3. Historisch-cartografische weergave van het projectgebied

Ook het dorpscentrum van Ressegem staat weergegeven op de Horenbaultkaart. De kaart toont de kerk met ten oosten ervan de motte. De tweedelige structuur (opperhof-neerhof) is nog duidelijk te zien in de omgrachting. Opvallend is dat het grachtensysteem rond opper- en neerhof ‘hoekig’ wordt voorgesteld wat atypisch is voor een mottekasteel. De heuvel is moeilijk te herkennen. Op het neerhof wordt een constructie (in baksteen?) afgebeeld.

Aan de westelijke zijde is een opening te zien. Of dit een intentionele opening, intentionele dichting of natuurlijke verzanding is, is op basis van dit beeld niet te achterhalen.

Op de kaart van Jacob Josef Lecler uit 1784 naar een origineel van 1612 zien we opnieuw een ‘hoekige’ structuur van het mottekasteel te Ressegem (aangeduid als Raisseghem). Opper- en neerhof zijn met elkaar verbonden door een bruggetje. Het gebruik lijkt eerder agrarisch. Centraal herkennen we op opper- en neerhof een rechthoekige structuurtje. Op het opperhof lijkt dit alvast een foutieve afbeelding gezien zich hier de motteheuvel situeert. Ten zuidoosten van de site zien we een poel of vijver. Van bewoning in het dorp zelf is er niets weergegeven.

In het centrum van Herzele (weergegeven als ‘Ersele’) is een grote rechthoekige grachtstructuur te zien met aan de binnenzijde een rechthoekig eiland, mogelijk met daarop een stenen structuur. Er is geen weergave meer van opstaand muurwerk, wat echter niet bewijst dat er op dat moment geen muurwerk meer was. Ook hier is er geen verdere bebouwing weergegeven.

Fig. 24. Het projectgebied op de kaart van Jacob Josef Lecler (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën).

De kaart van De Dyn beeldt de toenmalige situatie uit met het noorden onderaan het kaartblad in plaats van bovenaan zoals op conventionele kaarten. Deze kaart uit 1626 biedt

weinig detail voor het mottekasteel en de dorpskern van Ressegem. De heuvel is niet te herkennen. Op opper- en neerhof zien we een aantal waterpartijen, maar er is geen sprake van een duidelijke omgrachting.

Fig. 25. Ressegem en Herzele op de kaart van De Dijn (1626) (Algemeen Rijksarchief).

Opvallend is dat op de oudere kaarten van Horenbault, Lecler en De Dyn een weg getekend wordt tussen het mottekasteel in Ressegem en de kerk. Op jongere kaarten (infra), en ook in de huidige situatie, ligt de baan ten westen van de kerk.

Uitspraken doen over de middeleeuwse omvang van dorpen of gemeenten op basis van 17de- en 18de-eeuwse kaarten is een delicaat gegeven. Echter kunnen deze wel een indicatie geven over de omvang in de vroegmoderne tijd. Op de Ferrariskaart is te zien dat Herzele centrum een heel stuk groter is dan Ressegem, dat slechts met enkele huizen is weergegeven.

In Ressegem toont de Ferrariskaart opper- en neerhof voor het eerst gescheiden door de Walstraat. Opvallend is de erg bescheiden breedte van de grachten en de wat excentrische ligging van het neerhof. De vraag is in welke mate deze optekening waarheidsgetrouw is. Zo wordt ook de motteheuvel niet afgebeeld. Op zowel opper- en neerhof zien we een bescheiden structuurtje dat moeilijk te interpreteren valt. In de zuidwesthoek van het perceel zien we een vijver of poel.

In het centrum van Herzele beeldt de Ferrariskaart een vrij dichte bewoning af. Verschillende huizen hebben ook meerdere gebouwen achter elkaar. In het centrum zijn ook verschillende vierkantshoeves te herkennen. Ten oosten van het kasteel is een enorme vijver te bemerken die aansluit op de toenmalige slotgracht. De grote vijver loopt tot tegen de Kerkstraat. Aan de westkant van het kasteel, ter hoogte van waar de proefputten zijn ingepland is een onbebouwde zone weergegeven van gras en akkerland.

Op de Atlas der Buurtwegen zien we een herverkaveling van het van het neerhof in Ressegem. Een aantal relicten vallen op die mogelijk te maken hebben met het neerhof of de latere evolutie ervan. Er is de halfcirculaire grens tussen perceel 136 en 137; de halfcirculaire grens tussen perceel 137 en 138; en de schuine perceelgrens aan de noordoosthoek van perceel 138. De samenhang en precieze betekenis van deze relicten is zeer moeilijk af te lezen, zelfs in relatie tot de resultaten uit het geofysisch onderzoek (zie ook infra).

Fig. 26. De proefputten in Herzele geprojecteerd op de Ferrariskaart (Digitaal Vlaanderen).

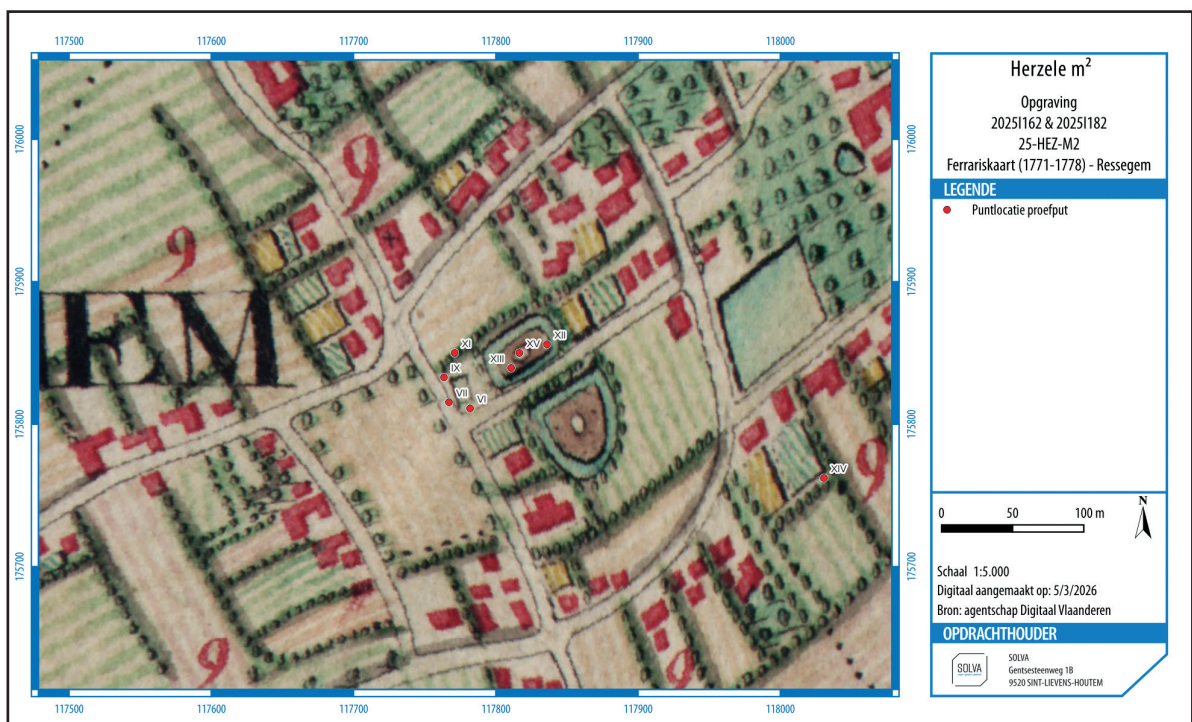

Fig. 27. De proefputten in Ressegem geprojecteerd op de Ferrariskaart.

In het centrum van Herzele bemerken we ten noorden van de markt nog steeds de burcht en de kerk. De burcht zelfs is niet als een gebouw weergegeven. Het gaat om een perceel in het midden van een veel groter perceel. Het is niet af te leiden of dit perceel de vijver is die op de Ferrariskaart is afgebeeld, of deze ten tijde van de opmaak van de Atlas der Buurtwegen reeds volledig was gedempt. Ten westen van het kasteel, waar de proefputten zijn ingepland, is geen activiteit waar te nemen op de Atlas der Buurtwegen.

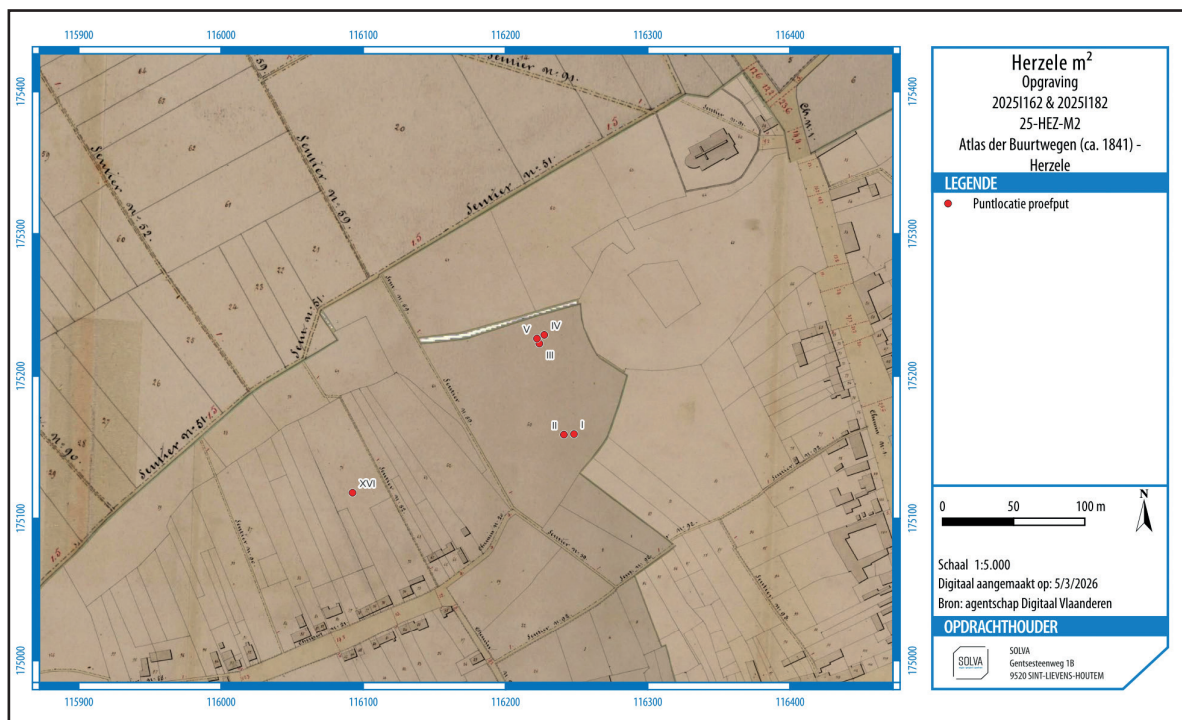

Fig. 28. De proefputten in Herzele op de Atlas der Buurtwegen (Digitaal Vlaanderen).

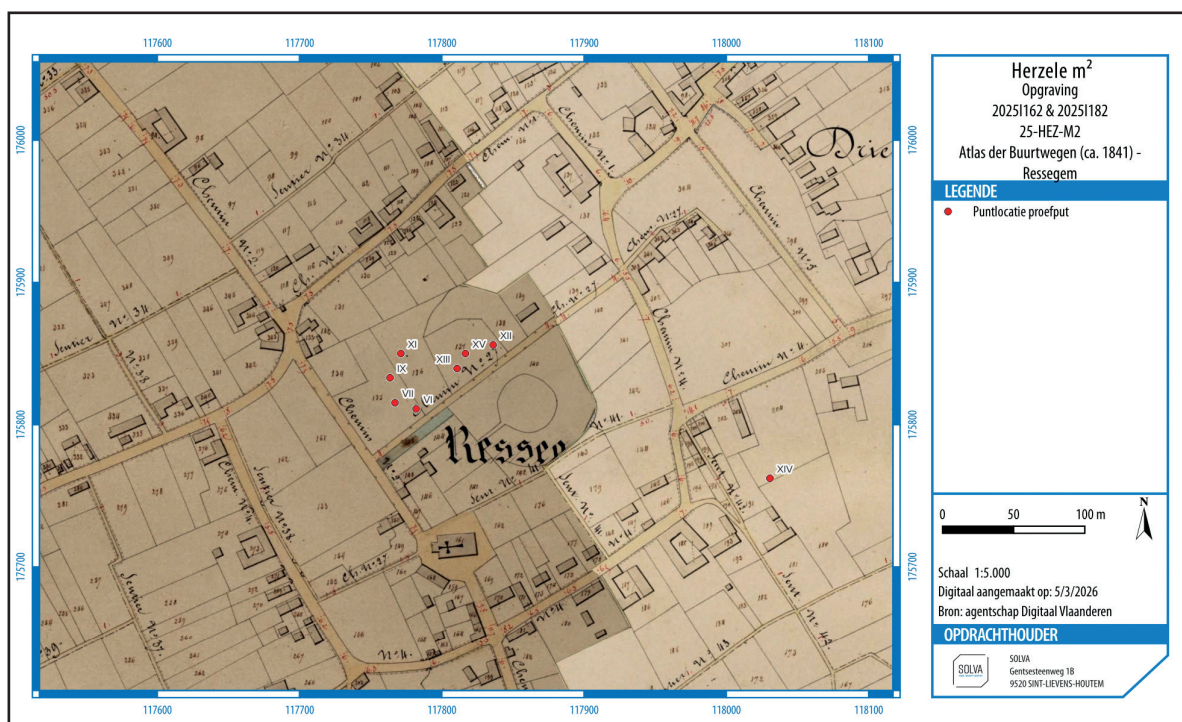

Fig. 29. De proefputten in Ressegem op de Atlas der Buurtwegen (Digitaal Vlaanderen).

4.1.3. Archeologisch kader

4.1.3.1. Archeologische situering Ressegem

Het reconstrueren van de onderzoeksgeschiedenis van het projectgebied en de directe omgeving bleek een moeilijke oefening. In een rond het projectgebied zijn er drie waarnemingen bekend in de inventaris.onroerendergoed.be (vroegere CAI).

ID 502688 is niet meer dan de afbakening van opper- en neerhof van het mottekasteel op basis van historisch-cartografisch materiaal.³¹

³¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: motte den Berg [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/502688> (geraadpleegd op 26 februari 2026).

ID 990375 is de afbakening van de Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand.³²

ID 500007 verwijst naar een proefsleuvenonderzoek op het perceel ten westen van het projectgebied.³³ Dit werd in 2004 uitgevoerd in kader van het BPA dorpscentrum Ressegem – Herzele door de toenmalige afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Overheid. Dit onderzoek wees op de aanwezigheid van archeologische sporen die teruggaan tot de Romeinse tijd en waarvan een aantal ook te relateren zijn aan het neerhof van de motte. Het onderzoek heeft nooit geleid tot een eindrapport en foto's of grondplannen zijn niet meer beschikbaar³⁴.

ID 208933 betreft een vooronderzoek dat in 2014 werd uitgevoerd in kader van de bouw van een woning. Hierbij werden er muurresten, kuilen en greppels aangetroffen die niet nader werden gedateerd of geïnterpreteerd. Het onderzoek stopte in fase van het vooronderzoek.

Fig. 30. Het projectgebied in Ressegem op de orthofoto uit de periode 2013-2015 met aanduiding van de private en publieke waarnemingen uit de inventaris.onroerenderfgoed.be en het ontbrekende onderzoek uit 2004.

Naar aanleiding van de herinrichting van het neerhof in Ressegem voerde SOLVA in 2024 een geofysisch onderzoek³⁵ en een archeologische opgraving uit op het neerhof in Ressegem.³⁶ Bij de heruitgraving van de mottegracht zijn hoofdzakelijk laat-/postmiddeleeuwse opvullingspakketten aangetroffen. Enkel in de zuidoostelijke hoek werd de rand van de oorspronkelijke neerhofgracht aangesneden. De aanwezigheid van veel bouwmaterial in de dempingspakketten doet vermoeden dat er een laat-/vroegmoderne constructie op het neerhof aanwezig was, die mogelijk in de 17de eeuw werd afgebroken.

Daarnaast zijn een greppel en de restanten van drie mogelijke kuilen geregistreerd. De mogelijke kuilen zijn slechts enkele centimeters diep bewaard en de antropogene aard van de sporen valt te betwisten. Anders is het met de greppel gesteld, die heel duidelijk van antropogene aard is. De vulling van de greppel is sterk uitgeloozd. Ook de mogelijke kuilen vertonen deze vulling. De greppel wordt oversneden door de neerhofgracht.

32 Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: *Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990375> (geraadpleegd op 19 maart 2026).

33 Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: *Sint-Mauritsplein* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/500007> (geraadpleegd op 26 februari 2026).

34 Mondelinge info Nancy Lemay, Onroerend Erfgoed.

35 Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: *Ressegem Walstraat* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990826> (geraadpleegd op 19 maart 2026).

36 Verbrugge 2024: 2024C26/ 24-RES-WS.

Een middeleeuws wegtracé – een holle weg met duidelijke karrensporen – is ook aangesneden tijdens de opgraving. De weg loopt ongetwijfeld verder langs de kerk enerzijds en langs de neerhofgracht anderzijds. De weg lijkt rakelings langs de neerhofgracht te lopen, wat op een gelijktijdigheid tussen beide structuren kan wijzen, dus waarschijnlijk sloot de weg ook aan op de toegang tot het neerhof. Net ten westen van het wegtracé tekenden zich enkele middeleeuwse kuilen af. Het materiaal is te situeren in de volle middeleeuwen. Uit één van de kuilen leverde een zeefstaal enkele graankorrels op, waarvan reeds één onderworpen werd aan een ¹⁴C-datering met een resultaat van 1020 – 1160 calAD³⁷ (95,4% waarschijnlijkheid). Eén van de kuilen leek in grondplan het wegtracé voor enkele centimeters te oversnijden. Een aantal van de kuilen zijn te interpreteren als paalkuilen. De omvang van het vlak laat niet toe om eventuele gebouwtypes te kunnen herkennen. De kuilen brachten vrij weinig en sterk fragmentarisch aardewerk aan het licht. Het gaat vooral om volmiddeleeuws grijs gedraaid/ lokaal aardewerk. Enkele randfragmenten dateren de kuilen in de 12de begin 13de eeuw, al bevatten ze ook materiaal dat eerder in de 10de en 11de eeuw thuis hoort.

4.1.3.2. Archeologische situering Herzele

Hoewel het centrum van Herzele alom gekend is voor de restanten van het kasteel, is de omgeving archeologisch gezien een stuk minder gekend.

Fig. 31. Het projectgebied in Herzele op de orthofoto uit de periode 2013-2015 met aanduiding van de private en publieke waarnemingen uit de inventaris.onroerenderfgoed.be.

ID 502690 slaat op de fiche voor de castrale burcht van Herzele.³⁸ De Burchtsite te Herzele is een plaats met een belangrijke archeologische en bouwhistorische waarde en onderzoekspotentieel. Het geheel is een vrij uniek restant van de middeleeuwse kastelenbouw in Vlaanderen. De laatste decennia gebeurden reeds verschillende kleinere en grotere restauraties in en rond de burcht. De grootste campagne vond plaats tussen 1972 en 1978. De burcht vormde ook enkele keren het onderwerp van archeologisch onderzoek. Echter zijn deze onderzoeken vaak beperkt tot enkele vondsten³⁹ of korte beschrijvingen. Ondanks het grote potentieel van de site, zijn omvattende archeologische onderzoeken beperkt gebleven.

37 RICH-35649: 968 ±28 BP.

38 Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: Castrale burcht [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/502690> (geraadpleegd op 26 februari 2026).

39 E.g. Beckmans 1991.

Afb. 2. Graafwerken langs de muren tijdens de restauratiecampagne 1972-1978 (Archief- & Documentatiecentrum Heemkring De Hellebaard). Hier is te zien dat de muren van de burcht (zowel binnen- als buitenzijde) deels reeds vrij gelegd zijn bij de restauraties uit de jaren '70 en dat de zones langs de muren minstens deels geroerd zijn.

Bij recente herstellings- en stabilisatiewerken aan de onderzijde van de burchtmuren, is onder het waterpeil van de gracht een massief aangetroffen. In functie van de werken was de walgracht droog gelegd, waardoor het massief aan het licht kwam (CAI ID 991065). Het massief is niet volledig bewaard gebleven. De maximale afmetingen zijn 230 x 56 cm. De maximaal bewaarde hoogte is 28 cm maar de constructie was nog dieper gefundeerd. De constructie betreft een massief, opgebouwd uit baksteen en natuursteen, met een oorspronkelijk rechthoekig grondplan. De bakstenen bevinden zich aan de binnenzijde van het massief (? x 11 x 5,5 cm).

Het betreft veelal onvolledige bakstenen. Aan de buitenzijde is een parement in kalkzandsteen aanwezig. Aan de zuid- en westzijde is dit parement volledig bewaard. Aan de noordzijde zijn nog 3 natuurstenen parementblokken aanwezig. Aan de oostzijde is de constructie gedeeltelijk weggebroken. De parementstenen zijn gemiddeld 27 à 28 cm breed en 32 tot 35 cm lang.⁴⁰

ID 990371 slaat op de Sint-Martinuskerk, vlak naast de castrale burcht.⁴¹ De vroegste bouwgeschiedenis van de kerk is niet bekend maar klimt vermoedelijk op tot de 10de eeuw. De bisschop van Cambrai schenkt in 1147 het altaar van de kerk (samen met dit van Ressegem en Oombergen) aan de abdij van Saint-Ghislain in Henegouwen. Vanaf de bisdomhervorming van 1559 behoorde de kerk tot het aartsbisdom Mechelen, dekenij Ninove, van 1801 tot 1845 tot het bisdom Gent, dekenij Aalst, van 1845 tot 1911 tot de dekenij Ninove, en sinds 1912 is Herzele een zelfstandige dekenij. Archeologisch is de kerk niet onderzocht.

Ten noordoosten van het projectgebied ligt ID 208581: site Lindestraat. Tijdens een archeologisch onderzoek zijn daar een kuil uit de metaaltijden, een crematiegraf dat dateert tussen 50-150 n. Chr. en verschillende greppels terug gevonden. Er zijn tijdens deze opgravingen geen echte nederzettingssporen uit de Romeinse tijd of middeleeuwen teruggevonden.⁴²

⁴⁰ Deze paragraaf is overgenomen uit De Decker *et al.* 2025: 43.

⁴¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2026: Sint-Martinuskerk [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990371> (geraadpleegd op 26 februari 2026).

⁴² Hazen 2015.

4.2. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING

Zie § 4.3

4.2.1. Genese van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

Zie § 4.3.

4.2.2. Bewaring van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

Zie § 4.3.

4.2.3. Effecten van de aanwezige bodems en sedimenten op de bewaring van de archeologische site en de archeologische artefacten daarbinnen

Zie § 4.3.

4.2.4. Referentie aan gelijkaardige bodems en andere complexen van aardkundige eenheden op gekende archeologische sites

Zie § 4.3.

4.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING

4.3.1. Analyse van de opbouw van de archeologische site

4.3.1.1. Tekstuele beschrijving van de wijze waarop de archeologische site zich aan het huidige oppervlak manifesteert

Zie § 4.3.2

4.3.1.2. Beschrijving van de stratigrafische opbouw van de archeologische site

Zie § 4.3.2

4.3.1.3. Profielfoto's

Zie § 4.3.2

4.3.2. Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

4.3.2.1. Niet gefaseerde allesporenkaart

Fig. 32. De proefputten in Herzele op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).

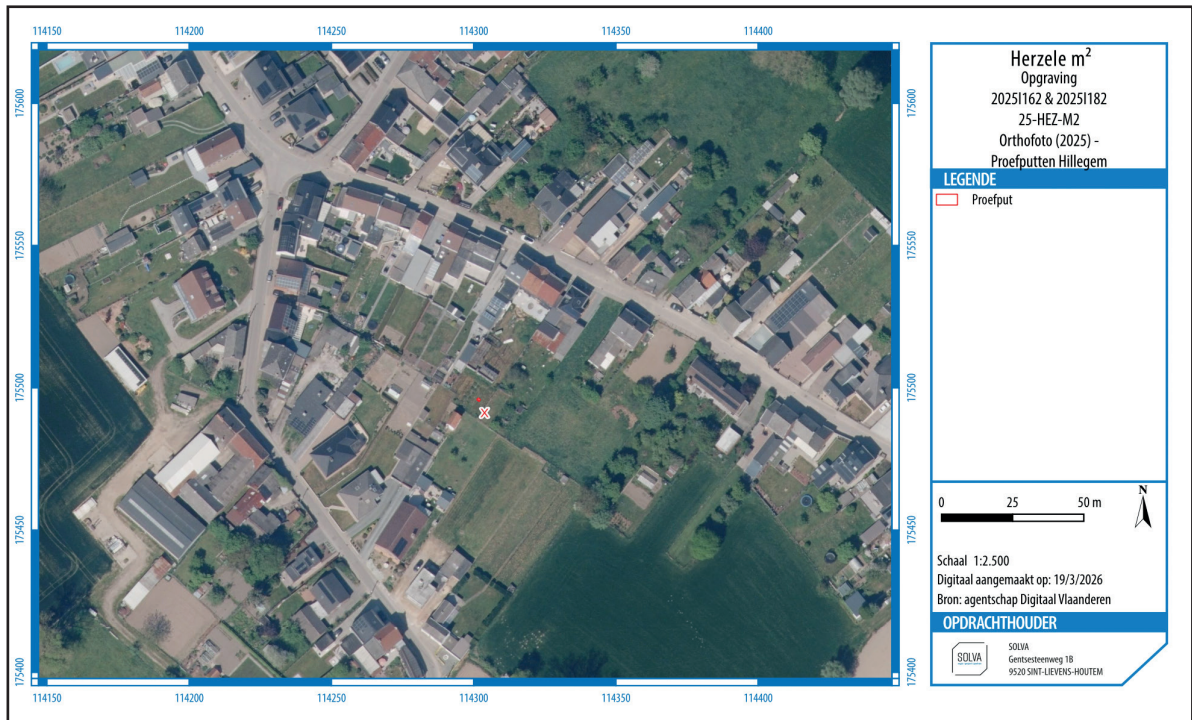

Fig. 33. De proefputten in Hillegem op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).

Fig. 34. De proefputten in Ressegem op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).

Fig. 35. De proefputten in Woubrechtgem op een recente orthofoto (Digitaal Vlaanderen).

4.3.2.2. Globale tekstuele beschrijving van het sporenbestand

4.3.2.2.1. Inleiding

Het archeologisch onderzoek kadert in het project 'Vierkante meter: iedereen archeoloog!'. Het gaat om een activerend en participatief project met ruimere maatschappelijke doelstellingen. In het kader van dit project wordt archeologie en het ondergronds erfgoed van Herzele gebruikt om sociale cohesie en draagvlak voor archeologie te creëren. Het onderzoek richtte zich op de mottesite van Ressegem en het centrum van Herzele. Op verschillende locaties in en rond de motte van Ressegem en de burcht van Herzele werden onderzoekspotten aangelegd van één vierkante meter. Daarnaast werden er ook in verschillende particuliere tuinen proefputten gegraven.

De deelnemers stonden zelf in voor het uitgraven van de putten en de basisregistratie ervan. Alle uitgegraven aarde werd door de deelnemers minutieus onderzocht op zoek naar artefacten. De spreiding van de proefputten is enerzijds bepaald door de deelnemers en de spreiding van hun particuliere tuinen, en anderzijds vraag gestuurd op het openbare domein. De putten werden aangelegd in grasperken, voortuinen en moestuinen. In onderling overleg met de gemeente Herzele zijn ook enkele proefputten aangelegd op het openbare domein rond de burcht van Herzele en het neerhof van het mottekasteel van Ressegem.

Deze vrije keuze had als gevolg dat de keuze voor de locatie niet inhoudelijk gestuurd kon worden. In totaal zijn er 16 proefputten aangelegd over het volledige grondgebied van Herzele. De soms grote afstand tussen de proefputten onderling maakt dat het lastig is om de putten inhoudelijk met elkaar te verbinden. Onderstaand overzicht bespreekt de resultaten van het onderzoek per proefput. Hierbij wordt aandacht gegeven aan de bodemkundige aspecten, archeologische vondsten en verwachtingen.

4.3.2.2.2. Proefputten rond het kasteel van Herzele: Proefput I-V

Deze proefputten (projectcode 20251162) werden aangelegd door de lagere scholen van Herzele en bevinden zich allemaal ten westen van de burcht in het centrum van Herzele. De vraagstelling bij deze proefputten ging naar het ontstaan en de ontwikkeling van de burcht en het omliggende landschap. In de proefputten werden echter enkel sterk verstoorde

antropogene lagen aangetroffen. De zone bleek in de 2de helft van de 20ste eeuw in gebruik te zijn geweest als stortplaats. De vijf proefputten hadden allemaal dezelfde opbouw: een dunne A-horizont (sterk uitgedroogd) die zich heeft gevormd in een sterk gerommelde, opgevoerde verstoringslaag. De lagen waren duidelijk van recente oorsprong en bevatten onder meer recent glas, stukken leren schoen, plastic, kroonkurken etc. De lagen zijn per proefput samengenomen in 1 context of spoorcombinatie.

In geen van de proefputten zijn relevante archeologische lagen aangetroffen.

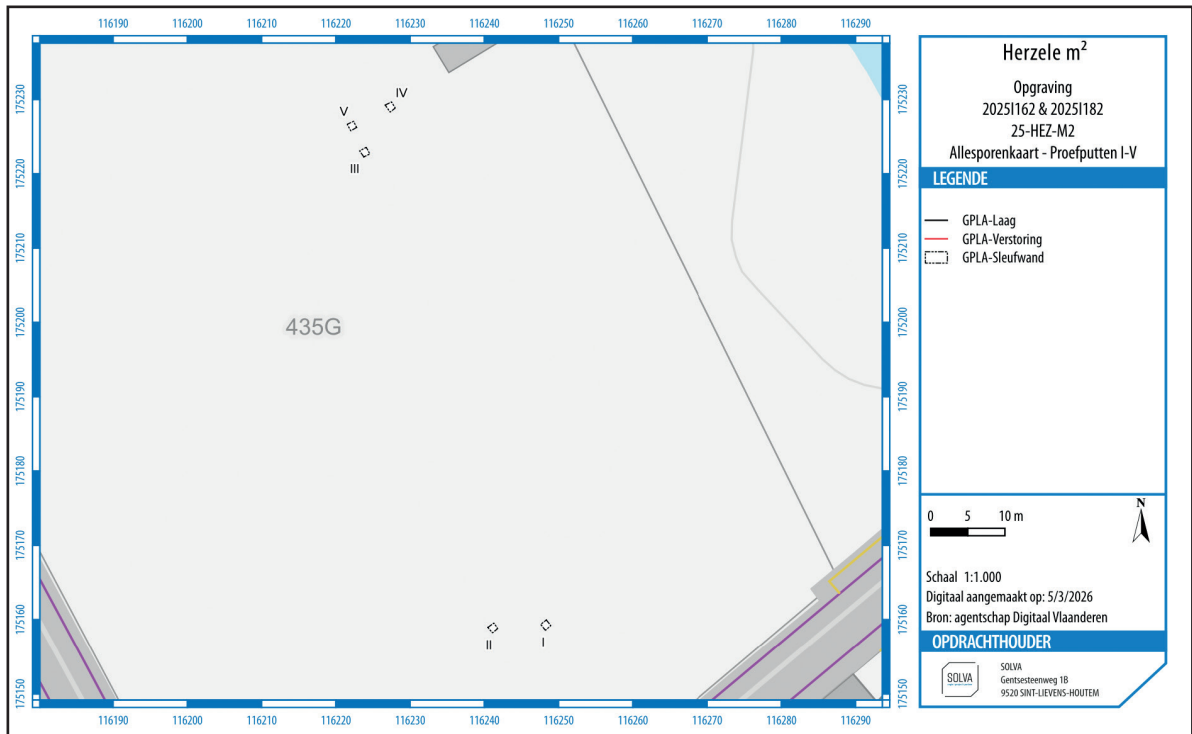

Fig. 36. Situering van proefput I-V en allesporenkaart (Digitaal Vlaanderen).

Afb. 3. Zicht op proefput I en profiel 1AB, representatief voor de proefputten in deze zone.

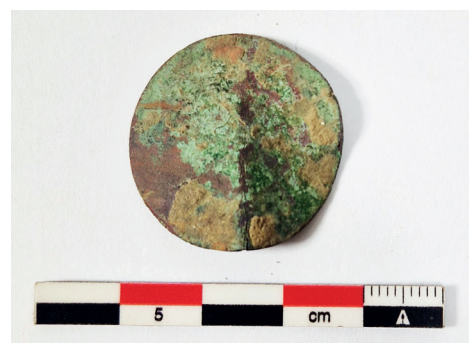
Afb. 4. Sfeerbeeld tijdens het opgraven met de scholen.

Afb. 5. Opname van het terreinwerk van proefput V. Op de achtergrond ligt de burcht van Herzele.

Het materiaal uit deze proefputten omvat aardewerk, bot, bouw materiaal, glas, metaal, plastic, natuursteen & kunststof. In totaal zijn er 159 stuks geborgen, het grootste deel daarvan is recent. Echter ondanks de duidelijke recente oorsprong van de ophogingslaag zijn er ook enkele duidelijk oudere vondsten onder het materiaal: middeleeuws grijs lokaal gedraaid aardewerk uit C. I-1 (25-HEZ-M2-94), een middeleeuwse teil in rood lokaal gedraaid aardewerk en middeleeuws steengoed met engobe/zoutglazuur (25-HEZ-M2-78).

Daarnaast is in proefput III een kopermunt aangetroffen die wellicht in de vroegmoderne tijd of later te plaatsen is (25-HEZ-M2-72). De munt (4,30g, diameter 27 mm) is helaas niet meer leesbaar, waardoor determinatie onmogelijk is.

Afb. 6. Kopermunt 25-HEZ-M2-72 uit proefput III.

Het heterogene ensemble uit de proefputten sluit aan bij de terreinwaarnemingen. Het gaat zonder uitsluitel om vondsten uit geroerde gronden. De oudere vondsten zijn interessant, maar onderschrijven geen interpretatie voor het onderzochte gebied. De vondsten zijn duidelijk *ex situ* en kunnen van overal komen. Ze hebben geen zekere link met de plaats waar ze gevonden zijn.

Geen van de vijf proefputten kon een bijdrage leveren aan de gebruiksgeschiedenis van de terreinen.

TABEL 1: VONDSTENMATERIAAL UIT DE PROEFPUTTEN AAN DE BURCHT VAN HERZELE.	
C. I-1	10
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	1
Bouwmateriaal / Vloertegel	2
Metaal / Metaalslak	2
C. II-1	52
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	23
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Bouwmateriaal / Muurtegel	2
Glas / Drinkglas	1
Glas / Niet gedetermineerd	22
Textiel / Niet gedetermineerd	1
C. III-1	30
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / drinkkan	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Porselein / niet gedetermineerd	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Bot / Dierlijk bot	1
Bouwmateriaal / Dakpan gegolfd	1
Bouwmateriaal / Vloertegel	1
Glas / Fles	2
Glas / Vensterglas	4
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Metaal / Non-ferro / Munt	1
Natuursteen / Constructie onbewerkt	5
C. IV-1	46
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bloempot	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	3
Glas / Niet gedetermineerd	14
Glas / Vensterglas	14

Kunststof / Stopsel	1
Metaal / Non-Ferro / Munt	1
Natuursteen / Constructie bewerkt	4
Natuursteen / Niet gedetermineerd	1
C. V-1	21
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	2
Bouwmateriaal / Mortel	1
Bouwmateriaal / Vloertegel	1
Glas / Niet gedetermineerd	7
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	3
Natuursteen / Constructie bewerkt	1
Natuursteen / Constructie onbewerkt	3
Eindtotaal	159

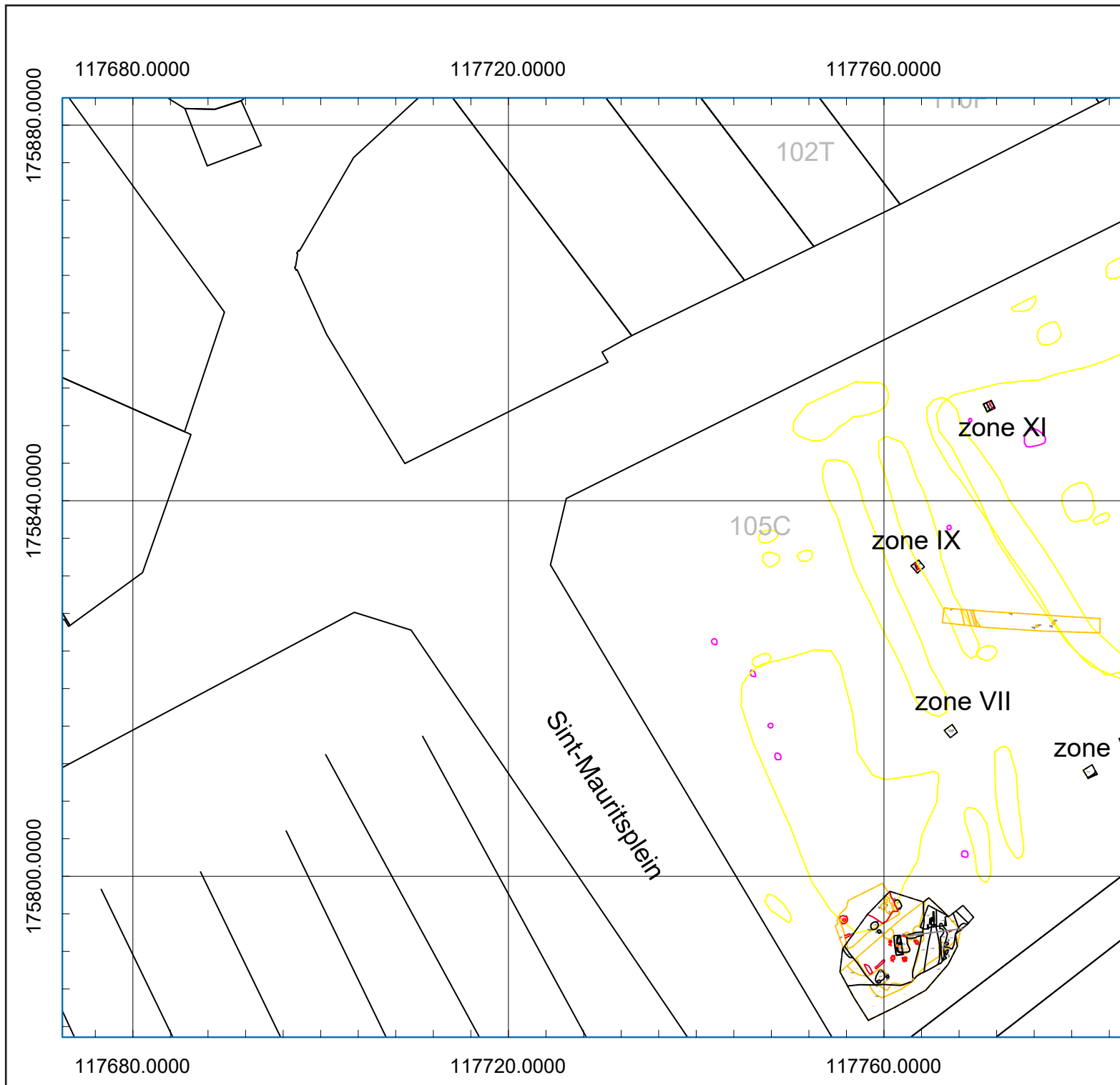
4.3.2.2.3. Proefputten op het neerhof in Ressegem

De proefputten op het neerhof in Ressegem zijn niet willekeurig uitgegraven. Ze zijn uitgegraven volgens een specifieke vraagstelling om zoveel mogelijk informatie te verschaffen die aanvullend kan zijn op eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek. Sommige proefputten hadden als doel het geofysisch onderzoek (2023L36) uit het vooronderzoek voor archeologienota 2024A58 te controleren.⁴³ Andere proefputten zijn dan weer aangelegd om aanvullende informatie te geven op de opgraving 2024C26.⁴⁴

TABEL 2: OVERZICHT VAN DE VRAAGSTELLING PER PROEFPUT OP HET NEERHOF VAN RESSEGEM.	
Zone	Vraagstelling proefput
VI	Zijn er nog oudere sporen te vinden rond het neerhof? Gaan de sporen vooraf aan de bouw van het mottekasteel?
VII	Is er een wegtracé te zien? Is het mogelijk om een datering te achterhalen? Is het wegtracé gelijktijdig met het mottekasteel of ouder?
IX	Deze proefput moet de geofysische data controleren. Is het geofysisch signaal een grote uitgraving? Of gaat het om een gracht, eventueel van de motte?
XI	Is er een wegtracé te zien? Is het mogelijk om een datering te achterhalen? Is het wegtracé gelijktijdig met het mottekasteel of ouder?
XII	Deze proefput peilt naar de aanwezigheid van sporen op het neerhof die in verband te brengen zijn met het neerhof. Op het geofysisch signaal zijn verschillende kleinere sporen te zien. Gaat het om sporen uit de middeleeuwen?
XIII	Deze proefput is gelegd ter controle van de geofysische data. Op de geofysische data is een grote uitgraving te zien. Gaat het om een echt of een vals signaal? Indien het een echt spoor betreft, is het mogelijk om uitspraken te doen over de aard of ouderdom van het spoor?
XV	Deze proefput peilt naar de aanwezigheid van sporen op het neerhof die in verband te brengen zijn met het neerhof. Op het geofysisch signaal zijn verschillende kleinere sporen te zien. Gaat het om sporen uit de middeleeuwen?

43 Herremans 2024.

44 Verbrugge 2025.

<p>zone VII</p> 	<p>Proefputten Opgraving 2025I162</p>		<p>Proefsleuven aOE 2004</p>		<p>spore Magn 2023L</p>
--	---	---	----------------------------------	---	---------------------------------

LEGENDE

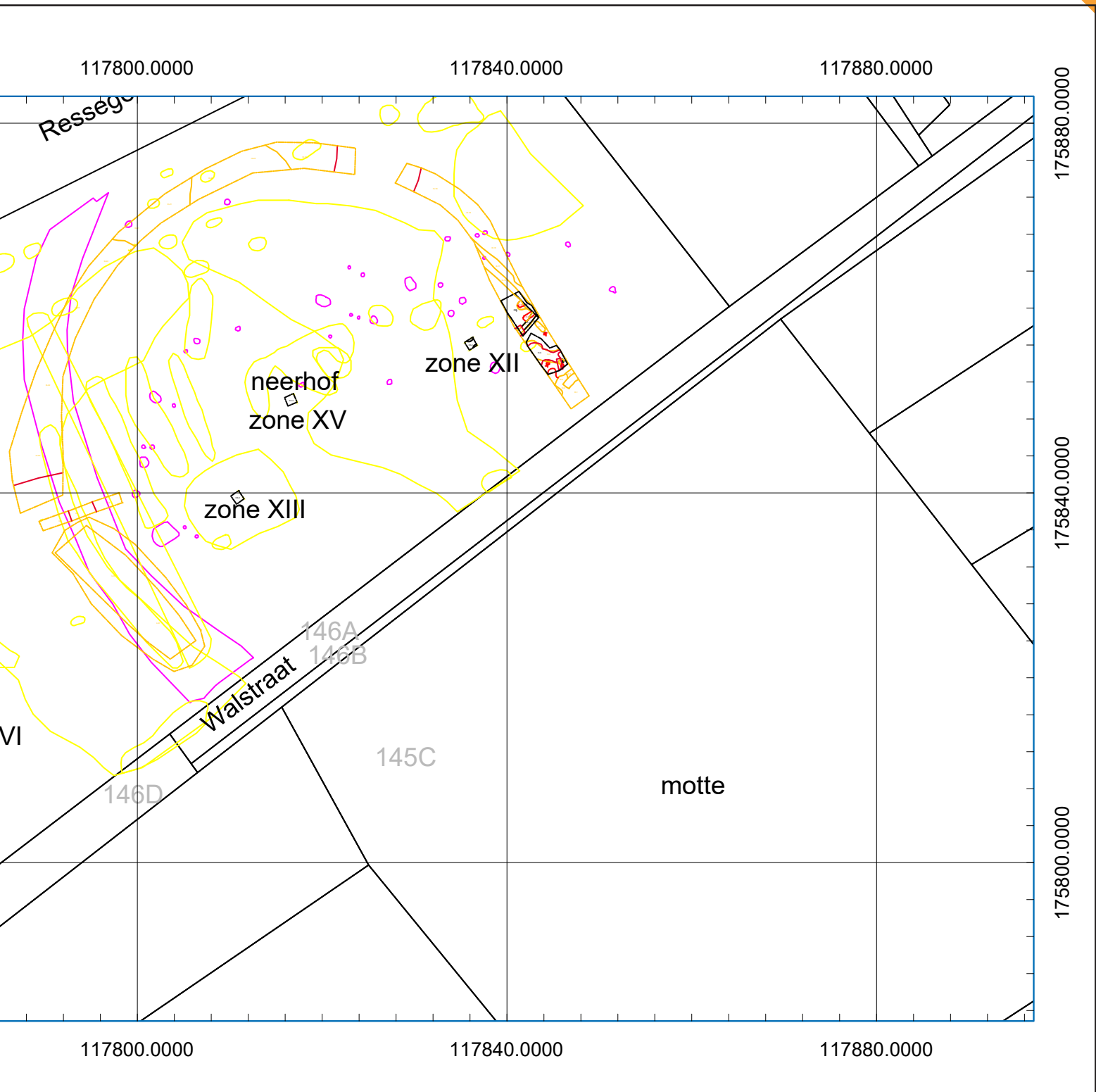
<p>Herzele vierkante meter Opgraving 25-HEZ-M2 2025I162 Neerhof Ressegem</p>		 <p>Meters</p>	<p>66</p>
--	---	--	-----------

Fig. 37. Situeringplan met de proefputten op het neerhof van Ressegem met de verschillende reeds uitgevoerde onderzoeken.

<p>n etometrie 36</p>		<p>sporen EMI 2023L36</p>		<p>sporen opgraving 2024C26</p>
-------------------------------	--	-----------------------------------	--	---

OPDRACHTHOUDER

Schaal 1: 600
 Digitaal aangemaakt op: 05/03/2026
 Bron: SOLVA & AGIV

SOLVA
 Gentsesteenweg 1B
 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

4.3.2.2.3.1. Proefput VI

Deze proefput had als oogmerk het controleren van het neerhof op oudere sporen die te maken hebben met de gebruiksfases van het neerhof of er zelfs aan voorafgaan. Op deze locatie zijn er geen geofysische sporen waargenomen, wat evenwel geen oudere sporen kon uitsluiten. Het testen van de plaatsen waar het geofysisch onderzoek geen signaal heeft opgeleverd, is een wezenlijk onderdeel van de vraagstelling van dit onderzoek.

Afb. 7. Grondvlak proefput VI.

Afb. 8. Profiel 6AB in proefput VI.

De resultaten van de proefput waren echter zeer beperkt. Er werden geen duidelijke archeologische sporen aangetroffen. De proefput toonde een bodemprofiel waar menselijke ingrepen heeft plaats gevonden. Bovenaan het profiel is een Ap-horizont te zien, met eronder een lichtgrijze laag van zo'n 10 cm dik die aan de onderkant verschillende spitsporen, ploegsporen of karrensporen heeft. Er is op deze plaats geen natuurlijk ABC-profiel te zien, wat wel te verwachten is op deze locatie. Het bodemprofiel bewijst dat op deze locatie toch wat vergraven is. Deze grijze laag kan naast een afgraving of bodembewerking ook toebehoren aan een grote kuil. In het grondvlak is te zien dat plaatselijk langwerpige stroken te zien zijn met dezelfde vulling. Dit wijst eerder richting karrensporen of ploegsporen in plaats van spadesteken.

In de proefput zijn in totaal 38 artefacten ingezameld. Het merendeel van het materiaal betreft fragmenten van vloertegels (27 stuks). Deze zijn zowel ingezameld uit de Ap als uit de laag eronder. In de ploeglaag zijn twee fragmenten duidelijk middeleeuws grijs gedraaid aardewerk ingezameld. Aangezien het wandscherven zijn, is een datering nauwkeuriger dan de middeleeuwen niet mogelijk.

TABEL 3: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT VI.	
C. VI-1	26
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Niet gedetermineerd	2
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	2
Bouwmateriaal / Vloertegel	15
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Metaal / Metaalslak	2
Natuursteen / Constructie onbewerkt	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	1
C. VI-2	12
Bouwmateriaal / Vloertegel	12
Eindtotaal	38

4.3.2.2.3.2. Proefput VII

Deze proefput had als doel om het wegtracé dat aangetroffen is bij een vorige opgravingscampagne verder te evalueren. De gedetailleerde opgraving en vondstenrecuperatie was vooral gericht op het verder scherp stellen van de datering van het wegtracé. Belangrijk voor de chronologie van de site is of de weg ouder is dan het mottekasteel of er gelijktijdig mee kan zijn.

In de proefput VII is het wegtracé niet herkend, echter kunnen we niet met zekerheid bevestigen of ontkennen of het wegtracé op deze locatie loopt, aangezien de proefput niet de volledige bodemsequentie in beeld heeft kunnen brengen.

In het profiel van de proefput is te zien dat de opbouw in deze put bestaat uit een vrij dunne A-horizont met daaronder een bleke uitloging. De talrijke inclusies van kalk en houtskool in het grondvlak wijzen erop dat de ongestoorde moederbodem nog niet bereikt is. De kleur en textuur van de onderste laag doet denken aan laag VI-2. Mogelijk betreft het dezelfde laag.

Afb. 9. Proefput VII in grondvlak.

Afb. 10. Profiel 7AB in proefput VII.

Afb. 11. Randfragment van een kogelpot tijdens het terreinwerk.

In totaal zijn er 48 artefacten gerecupereerd uit deze proefput. Onder de 14 stuks aardewerk zaten verschillende oudere stukken. Twee scherven Romeins aardewerk zijn moeilijk te linken aan de motte of de middeleeuwse bewoning. Verschillende middeleeuwse scherven kunnen echter wel een indicatie geven voor de middeleeuwse bewoning. Vooral de rand van een kogelpot met sikkkelrand type L26⁴⁵ die dateert in de 2de helft van de 12de en het begin van de 13de eeuw, kan aansluiten bij de gebruiksfase van de motte en het neerhof. Een ander randtype van een kogelpot die aangetroffen is in de put heeft randtype L40, een randtype dat ook vooral in de late 12de en 13de eeuw te plaatsen is.⁴⁶ Dat deze vondsten niet met 100% zekerheid kunnen gelinkt worden aan het mottekasteel, bewijzen ook de recentere aardewerkvondsten zoals de teil in rood aardewerk, of de scherven postmiddeleeuws faience fine.

⁴⁵De Grootte 2008: 116.

⁴⁶De Grootte 2008: 199.

TABEL 4: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT VII.

C. VII-1	48
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Romeins / Gewone waar / Gedraaid oxiderend gebakken / Niet gedetermineerd / Niet gedetermineerd	2
Bouwmateriaal / Baksteen	1
Bouwmateriaal / Dakpan gegolfd	7
Bouwmateriaal / Daktegel	6
Bouwmateriaal / Muurtegel	1
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	17
Bouwmateriaal / Vloertegel	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Eindtotaal	48

4.3.2.2.3.3. Proefput IX

Bij het eerder uitgevoerde geofysisch onderzoek waren er bij het EMI onderzoek verschillende langwerpige signalen aangetroffen, die ook tijdens het daaropvolgende archeologische onderzoek niet geïnterpreteerd konden worden. Deze proefput had als doel om deze signalen te interpreteren en indien mogelijk te dateren.

Tijdens het verdiepen was in het grondvlak een duidelijke aflijning zichtbaar van een archeologisch spoor. Het kan gaan om een gracht of een langwerpige kuil. Door de beperkte

Afb. 12. Gracht of kuil in grondvlak in proefput IX.

omvang van de proefput was dit niet te verifiëren. De proefputten uitbreiden om het volledig spoor bloot te leggen, lag buiten het objectief van de aanvraag.

In de coupe was zichtbaar dat het spoor opgebouwd is uit 2 verschillende lagen (IX-2 en IX-3). Het spoor ging tot ongeveer 80 cm onder het huidige loopvlak.

Fig. 38. Coupe op de sporen IX-2 en IX-3.

Uit laag IX-2 is een scherp middeleeuws grijs gedraaid aardewerk gerecupereerd samen met een fragment dierlijk bot. Dit fragment bot is opgestuurd naar het KIK om een 14C-analyse op uit te voeren. Echter bevatte het stuk niet voldoende collageen, waardoor er geen 14C-datering mogelijk was.⁴⁷ Op basis van het aardewerk zou het kunnen dat dit spoor in relatie staat tot de motte, maar dit kan zeker niet hard gemaakt worden.

TABEL 5: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT IX.	
C. IX-1	12
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Hoogversierd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	1
Bouwmetaal / Daktegel	3
Bouwmetaal / Niet gedetermineerd	2
Bouwmetaal / Vloertegel	2
Metaal / Metaalslak	1
Staalname / Houtskool	1
C. IX-2	5
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	1
Staalname / Houtskool	2

⁴⁷ Mondelinge info Dr. M. Boudin (KIK).

C. IX-5	4
Bouwmateriaal / Daktegel	2
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	1
Glas / Niet gedetermineerd	1
Eindtotaal	21

4.3.2.2.3.4. Proefput XI

De vraagstelling voor deze proefput lag in het evalueren van het wegtracé dat tijdens de vorige opgravingscampagne is aangetroffen. Deze proefput moest in lijn met proefput VII zorgen voor extra vondstenmateriaal zodat het wegtracé nauwkeuriger in de tijd kan worden geplaatst. Een nauwkeurigere datering van deze weg zou de relatie met het mottekasteel kunnen bevestigen of ontkrachten.

Afb. 13. Proefput XI profiel 11BC.

In deze proefput zijn verschillende pakketten aangetroffen die kunnen wijzen op de opvulling van een groot spoor. Onder de ploeglaag zit een laag met veel baksteenspikkels en brokken. Onderaan de laag zit een dikke inspoelingsband. Onder deze laag ligt een gevlekte laag van zo'n 30 cm dik, die wat doet denken aan de karrensporen, ploegsporen of spadesteken in proefput VI. Omdat de proefput niet tot op de moederbodem kon uitgegraven worden, is het moeilijk om 100% uitsluitsel te geven over de aard van dit spoor. Het is mogelijk dat de onderste laag de opvulling is van een uitgesleten holle weg.

Het vondstenmateriaal uit deze proefput bestaat uit 158 ingezamelde artefacten. Al het vondstenmateriaal is ingezameld uit de ploeglaag. Dit verklaart meteen waarom er zowel middeleeuwse artefacten als 20ste-eeuwse voorwerpen zijn aangetroffen. Onder het middeleeuwse grijs gedraaide materiaal zijn er enkele scherven die op basis van het baksel eerder in de volle middeleeuwen te plaatsen zijn. De scherf protosteengoed hoort dan weer in de 13de eeuw thuis (Afbeelding 14). De middeleeuwse scherven zijn niet zomaar te linken aan het mottekasteel of de bewoning op het neerhof. De vondstcontext is hiervoor te onzeker. De talrijke postmiddeleeuwse scherven en recent bouw materiaal bewijzen dat de lagen duidelijk gemengd zijn.

Afb. 14. Scherf Faience fine (links) en scherf protosteengoed uit het Rijnland (25-HEZ-M2-40).

TABEL 6: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT XI.

C. XI-1	158
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Protosteengoed (Rijnland) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / kom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / theekop	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Bot / Dierlijk bot	1
Bouw materiaal / Baksteen	9
Bouw materiaal / Daktegel	4
Bouw materiaal / Mortel	7
Bouw materiaal / Niet gedetermineerd	83
Bouw materiaal / Verbrande leem	17
Bouw materiaal / Vloertegel	2
Metaal / Ferro / Constructie / Scharnier	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	3
Metaal / Metaalslak	4
Metaal / Non-ferro / Militaria / Kogels / 20ste-eeuwse kogel	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	11
Staalname / Houtskool	3
Eindtotaal	158

4.3.2.2.3.5. Proefput XII

Deze proefput peilt naar de aanwezigheid van sporen op het neerhof die in verband te brengen zijn met het neerhof. Op het geofysisch signaal (magnetometer) in deze zone zijn verschillende kleinere sporen te zien. Gaat het om paalkuilen of kuilen uit de middeleeuwen? Deze proefput moest inzicht verschaffen in de aard en indien mogelijk de datering van deze sporen.

De aardkundige opbouw in deze zone verraadde opnieuw enig menselijk ingrijpen op het perceel. Onder de Ap-horizont was onmiddellijk de C-horizont te zien. Er was geen B-horizont waar te nemen, wat normaal op dit type bodem wel te verwachten is. Dit bewijst dat er wellicht een stuk van het perceel afgegraven is geweest.

In deze zone zijn twee mogelijke archeologische sporen aangetroffen. Spoor XII-1 is een greppel of kuil met een lichtgrijze, gevlekte vulling. Spoor XII-2 was in grondvlak moeilijk te herkennen, maar was in coupe wel duidelijker.

Afb. 15. Grondvlak met sporen XII-2 en XII-1 afgeleid.

Het vondstenmateriaal uit deze proefput bestaat uit 21 artefacten en is allemaal afkomstig uit de ploeglaag. De twee sporen hebben geen vondstenmateriaal opgeleverd, wat hun datering bemoeilijkt. De middeleeuwse scherf en fragment van een tegula wijzen wel opnieuw op oudere aanwezigheid.

TABEL 7: VONDSTMATERIAAL UIT PROEFPUT XII.	
C. XII-3	21
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Bouwmateriaal / Dakpan Romeins type tegula	1
Bouwmateriaal / Daktegel	1
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	14
Bouwmateriaal / Vloertegel	3
Natuursteen / Constructie onbewerkt	1
Eindtotaal	21

Afb. 16. Deelnemersfoto van proefput XII, in het verste profiel is onder de Ap-horizont spoor XII-2 te zien.

4.3.2.2.3.6. Proefput XIII

Deze proefput diende ter controle van de geofysische data. Op de geofysische data (enkel EMI, niet op magnetometer) is een grote aflijning te zien. De proefput moest uitmaken of het spoor een echt of een vals signaal betreft. Indien het een echt spoor betreft, is het mogelijk om uitspraken te doen over de aard of ouderdom van het spoor? Waarom is het spoor enkel te zien op het EMI signaal, en niet op het magnetometer signaal?

Het bodemkundig profiel in deze proefput sluit aan bij hetgeen ook al in de andere proefputten op het neerhof is gezien, nl. dat er wellicht een afgraving heeft plaatsgevonden op het neerhof, die tenminste een deel van de oorspronkelijke bodemgelaagdheid heeft verstoord. Ook in deze proefput is een aanzienlijke ophogingslaag waar te nemen, waaronder geen B-horizont is te zien. Onder de ophogingslaag is onmiddellijk moederbodem te herkennen.

Afb. 17. Profiel 14AB in proefput XIII.

Het vondstenmateriaal uit deze proefput omvat in totaal 66 artefacten. Het meeste echter is niet gedetermineerd bouw materiaal. Het gaat onder meer om brokken baksteen en fragmenten die ofwel van bakstenen of wel van daktegels of vloertegels kunnen komen. Het vondstmateriaal geeft jammer genoeg geen uitsluitsels over de aard van de ophogingslaag. Er zijn door de deelnemers ook twee fragmenten van een vloertegel ingezameld uit laag C. XIII-3 die als moederbodem kan geïnterpreteerd worden. Deze vondst zat net op de overgang tussen laag XIII-2 en laag XIII-3 en zijn wellicht in de moederbodem gedrukt bij het opvullen/opwerpen van laag C. XIII-2.

Is de aflijning die te zien is op het geofysische signaal een indicatie voor de zone die afgegraven is geweest en nadien een stuk is opgehoogd of zijn er andere factoren die een rol hebben gespeeld in de aflijning van dit spoor?

TABEL 8: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT XIII.	
C. XIII-1	50
Bouwmateriaal / Daktegel	8
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	34
Bouwmateriaal / Vloertegel	4
Natuursteen / Niet gedetermineerd	2
Staalname / Houtskool	2
C. XIII-2	14
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	14
C. XIII-3	2
Bouwmateriaal / Vloertegel	2
Eindtotaal	66

4.3.2.2.3.7. Proefput XV

Deze proefput peilt naar de aanwezigheid van sporen op het neerhof die in verband te brengen zijn met het neerhof. Op het geofysisch signaal zijn verschillende kleinere sporen te zien. Gaat het om sporen uit de middeleeuwen? Deze proefput is niet gelegd op een concreet geofysisch signaal, maar dient als steekproef om te zien of er ook kleinere grondsporen te traceren zijn.

Afb. 18. Profiel 15AB in proefput XV.

Het profiel is alleszins weer hetzelfde als in vorige proefputten: onder een recent opgeworpen teelaarde met talrijke vlekken en inclusies is een dik ophogingspakket te zien. Dit pakket is wellicht aangelegd om het terrein wat op te hogen. Net op deze plaats loopt een voetpad dat het terrein doorkruist. Onderaan de ophogingslaag is een scherpe overgang te zien met de moederbodem. Ook in deze proefput is er dus geen ongestoord bodemprofiel te herkennen. In deze proefput zijn geen archeologische sporen waargenomen.

TABEL 9: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT XV.	
C. XV-1	14
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Bouwmateriaal / Dakpan Romeins type tegula	1
Bouwmateriaal / Daktegel	3
Bouwmateriaal / Vloertegel	4
Metaal / Metaalslak	2
Natuursteen / Constructie onbewerkt	1
C. XV-2	15
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Bouwmateriaal / Baksteen	1
Bouwmateriaal / Daktegel	1
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	2
Glas / Niet gedetermineerd	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	2
Natuursteen / Maalsteen	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	4
Eindtotaal	29

In totaal zijn er in deze proefput 29 artefacten ingezameld. Naast recente scherven, bouwmateriaal en glas, zijn er ook verschillende oudere vondsten ingezameld. De meest opvallende vondst is een fragment van een maalsteen in tefritische basaltlava. Een stuk van het loopvlak is nog bewaard, maar er zijn geen groeven meer in te bemerken. Er zijn niet voldoende morfologische kenmerken bewaard om het stuk met zekerheid aan een bepaalde periode toe te wijzen. Het feit dat deze steensoort zowel in de Romeinse periode als in de middeleeuwen is gebruikt maakt een chronologische toewijzing op basis van de grondstof onmogelijk.

Afb. 19. Fragment van een maalsteen uit proefput XV (25-HEZ-M2-119).

4.3.2.2.4. Proefputten in particuliere tuinen

4.3.2.2.4.1. Proefput VIII

Deze proefput is aangelegd in de Molenstraat in Woubrechtgem, in de achtertuin van deelnemers.. In deze proefput is tot ongeveer 55 cm diep gegraven. Ondanks deze uitgegraven diepte is de moederbodem niet bereikt, waardoor we niet met zekerheid kunnen weten of er archeologische sporen aanwezig zijn onder de teelaarde. In de proefput zit een vrij ondiepe laag losse taalaarde, die op een dikker, vaster pakket ligt. Gezien de hoeveelheid humus is het waarschijnlijk dat er materiaal opgevoerd is, veeleer dan dat deze compactere laag een aanrijkingshorizont is. Alle vondsten zijn ondergebracht bij context C. VIII-1.

Afb. 20. Profiel 8AB in proefput VIII.

Het vondstenmateriaal bestaat uit 38 artefacten, die allemaal van recente oorsprong zijn. Het feit dat er ook uit laag 40-50 nog een fragment faïence fine is aangetroffen, wijst er op dat deze onderzoekszone wellicht is opgehoogd.

Afb. 21. Fragmentje faïence fine uit proefput VIII-1 (25-HEZ-M2-15).

TABEL 10: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT VIII.

C. VIII-1	38
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence fine / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence fine / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	10
Bouwmateriaal / Muurtegel	1
Glas / Niet gedetermineerd	1
Metaal / Metaalslak	2
Metaal / Niet gedetermineerd	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	16
Silex / Rolkei	1
Eindtotaal	38

4.3.2.2.4.2. Proefput X

Proefput X is gelegen in de Perrestraat in Hillegem. Deze zone ligt wat op een verhevenheid tussen twee beekvalleities in. De proefput is uitgegraven tot ongeveer 60 cm onder het huidige loopniveau. In de bovenste 20 cm is een vochtrijkere Ah-horizont te herkennen, met in de 30 cm eronder een humusrijke, meer uitgedroogde A-horizont. In deze laag zijn nog talrijke inclusies en lokaal grotere bodemklompjes te herkennen. De onderzijde van deze laag is op sommige plaatsen vrij recht, en op andere plaatsen eerder onregelmatig met duidelijk bodemmigratie. De C-horizont op deze locatie is een bruine droge leembodem.

Afb. 22. Profiel 10AB in proefput X.

TABEL 11: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT X.

C. X-1	13
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	1
Bouwmateriaal / Baksteen	1
Metaal / Ferro / Constructie / Haken	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Eindtotaal	13

In proefput X zijn er in totaal 13 artefacten geborgen. Het merendeel van de stukken (9 stuks) zijn fragmenten aardewerk. Acht stuks zijn gemaakt uit faience fine (twee van een bord), naast 1 stukje postmiddeleeuws rood gedraaid aardewerk. De vondsten zijn tot een diepte van 40 cm gevonden.

4.3.2.2.4.3. Proefput XIV

Proefput XIV is aangelegd in de Paddenhoek in Ressegem. Deze proefput geeft de kans om vlakbij het projectgebied op het neerhof de ondergrond te evalueren, en om na te gaan of er ook verder weg van het mottekasteel en de kerk oudere sporen te verwachten zijn.

Afb. 23. Profiel 17AB in proefput XIV.

De bovenste tien centimeter van het profiel is als Ah-horizont te interpreteren. Eronder zit een B-horizont van zo'n 30 cm dik die zich mogelijk gevormd heeft in colluviale afzetting. Naast de textuur en structuur van de onderste laag, wijst ook het vondstenmateriaal in de richting van een colluviale afzetting. Immers zijn er tot 60-70 cm diep nog vondsten aangetroffen.

In de onderste laag zijn zowel postmiddeleeuwse als volmiddeleeuwse scherven aangetroffen, wat wijst op verzet bodemmateriaal. Ook uit de tweede laag, B-horizont, is middeleeuws vondstenmateriaal afkomstig.

TABEL 12: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT XIV.	
C. XIV-1	4
Bouwmateriaal / Muurtegel	1
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	2
C. XIV-2	19
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	4
Bouwmateriaal / Daktegel	2
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	11
C. XIV-3	14
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	8
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Eindtotaal	37

4.3.2.2.4.4. Proefput XVI

Proefput XVI is gelegen aan de Oudendries in het centrum van Herzele, vlakbij het projectgebied waar de proefputten I t.e.m. V zijn aangelegd. Het betreft een proefput in een private tuin die interessante informatie kan opleveren over de ruimere omgeving rond het kasteel. Aangezien de proefputten net naast het kasteel op een afvalberg gepositioneerd waren, waardoor de informatiewaarde laag was, kan deze proefput een interessante inkijk geven in de bodemopbouw en eventuele archeologische sporen rond het centrum.

Afb. 24. Profiel 16AB in proefput XVI.

De proefput is op het diepste punt ongeveer 50 cm diep onder het huidige loopvlak uitgegraven. In de linkerhoek van profiel 16A is nog net een stukje B-horizont waar te nemen. De overige profielopbouw bevat een Ah-horizont met daaronder een uitloging van de tuinlaag. De proefput is net niet diep genoeg uitgegraven om de aanwezigheid van archeologische sporen te kunnen bevestigen of ontcrachten.

Het ingezamelde vondstenmateriaal uit deze proefput omvat 18 artefacten, waarvan het meeste aardewerk is. Uit de B-horizont zijn echter enkele interessante stukken ingezameld.

Niet alleen zijn er verschillende scherven laatmiddeleeuws rood gedraaid aardewerk en een scherf in 'licht oranje klei' aangetroffen, een baksel typisch voor de 15de en 16de eeuw, er is ook opnieuw de vondst van twee fragmenten protosteengoed uit het Rijnland. In deze proefput zijn daarnaast twee randfragmenten van een kan/kruik gevonden. Deze kan/kruik heeft een geprononceerde doorn aan de buitenzijde en is in de 13de of vroege 14de eeuw te dateren.

Afb. 25. Randfragment in protosteengoed uit het Rijnland (25-HEZ-M2-105).

TABEL 13: VONDSTENMATERIAAL UIT PROEFPUT XVI.	
C. XVI-1	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / theekop	1
Metaal / Metaalslak	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	3
C. XVI-2	11
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Protosteengoed (Rijnland) / kan/kruik	2
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd	1
Metaal / Ferro / Constructie / Haken	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Metaal / Metaalslak	1
Natuursteen / Niet gedetermineerd	1
Eindtotaal	18

Hoewel deze proefput geen archeologische grondsporen heeft opgeleverd, is er wel duidelijk ouder materiaal aanwezig. Meerdere laatmiddeleeuwse scherven suggereren activiteiten in deze periode in de onmiddellijke omgeving, maar door de beperkte omvang van de proefput en de vondsten is de aard hiervan onmogelijk in te schatten.

4.4. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN

4.4.1. Beschrijving van de analysemethoden en -technieken

De vondsten zijn tijdens het terreinwerk met een uniek volgnummer (inventarisnummer) gekoppeld aan een individueel laagnummer. Op die manier is er een dubbele controle waardoor het foutenpercentage tijdens het inzamelen van de vondsten bijna volledig kan gereduceerd worden. Bij de analyse worden de vondsten per laagnummer (spoorniveau) ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. Deze databank voorziet een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment. Hieraan zijn de verschillende vondsten en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden. Het aardewerk wordt in technische groepen onderverdeeld en nadien per vorm geteld. Voor de datering van het aardewerk wordt steeds de volledige spoorcombinatie (= context) in ogenschouw genomen. Van de relevante stukken zijn foto's en tekeningen gemaakt, die ter illustratie zijn bijgevoegd bij de spoorbeschrijving in hoofdstuk 4.3. Het metaal is gedroogd en ingepakt volgens de regels van de kunst.

4.4.2. Beschrijving van de uitwerkingsmethoden

Zie hoofdstuk 4.3.

4.4.3. Beschrijving van de vondsten

De relevante vondsten zijn besproken in hoofdstuk 4.3. bij de respectievelijke contexten (spoorcombinatie). Een detail van de determinatie van de vondsten is terug te vinden in de lijst in bijlage.

Doordat er in veel proefputten een ophoging of gerommeld bodemprofiel te zien was, is het moeilijk om verregaande analyses te doen op het ingezamelde materiaal. De oudere stukken zoals de scherven middeleeuws grijs gedraaid aardewerk en de fragmenten protosteengoed zijn onmiskenbaar te liëren aan bewoning, echter ontbreken bij de meeste vondsten duidelijke vondstcontexten om de vondsten verder te interpreteren. Een uitzondering hierop was een middeleeuwse scherf die in een kuil of gracht is gevonden in proefput IX.

4.4.4. Beschrijving en analyse van de vondstcategorieën

In totaal zijn er tijdens het onderzoek 646 vondsten ingezameld. De deelnemers hadden nog een stuk meer vondsten ingezameld, echter zijn alle natuurlijke stenen (veldstenen, rolkeien etc.) na een wasbeurt gedeselecteerd. Ook van het bouw materiaal (bakstenen, recente dakpannen) of recent glas is slechts een selectie bijgehouden. Een volledig overzicht van de gedeselecteerde vondsten is te vinden in de bijlagen.

In totaal zijn er 145 scherven aardewerk ingezameld. Het grootste deel van het ensemble betreft postmiddeleeuwse scherven die in de 19de of 20ste eeuw te dateren zijn. Deze scherven hebben een duidelijke link naar de huidige bewoning of zijn te linken aan de stortplaats die naast het kasteel van Herzele is aangelegd in de 2de helft van de 20ste eeuw.

Er zijn 41 scherven onmiskenbaar van middeleeuwse origine. Het merendeel van de middeleeuwse scherven is gevonden op het neerhof in Ressegem. Gezien de gebruiksgeschiedenis van het terrein is dit uiteraard logisch. Bijna alle materiaal is ingezameld in de ploeglaag of B-horizont, wat eerder een indicatie kan geven voor bewoning, dan dat het als hard bewijs hiervoor kan gelden. Enkele randen van kogelpotten zijn te plaatsen in de 12de eeuw, wat zou kunnen samengaan met de gebruiksfase van het neerhof van het

mottekasteel. Enkel in zone IX is een scherf in een spoor aangetroffen. De vulling in combinatie met de vondst van de middeleeuwse scherf plaatst dit spoor zeker in de middeleeuwen.

Naast het middeleeuwse materiaal zijn ook nog twee Romeinse scherven en een niet nader te determineren scherf ingezameld.

Het aangetroffen bot was gezien de aard van het onderzoek weinig bruikbaar voor analyse. Het bot uit proefput IX is gebruikt voor het 14C-onderzoek, echter bevatte het stuk te weinig collageen om het te kunnen dateren. Het overige bot is afkomstig uit recente lagen, waardoor de informatiewaarde ervan zeer laag is.

Het tijdens het proefputtenonderzoek aangetroffen glas was allemaal 19de- of 20ste-eeuws. Het gaat vooral om fragmenten van flessen of drinkglazen. Ook het aangetroffen metaal was allemaal van recente oorsprong met uitzondering van een munt uit proefput III die mogelijk vroegmodern is, maar te afgesleten om te kunnen determineren.

Tijdens het onderzoek is bijzonder veel natuursteen ingezameld door de deelnemers. Echter komt er ook van nature steen voor in het onderzoeksgebied, bijvoorbeeld zandsteen en veldsteen. Op enkele representatieve stukken na, zijn de duidelijke natuurlijke stenen afgevoerd na een waardering. De natuurstenen die duidelijk bewerkt waren, zijn wel bijgehouden. Hierin was een variatie aan natuursteensoorten te herkennen gaande van lokaal ontgonnen ijzerzandsteen tot geïmporteerde Doornikse kalksteen. Het meest opvallende stuk was een maalsteen in tefritische basaltlava uit proefput XV.

In tegenstelling tot de vorige twee campagnes “vierkante meter: iedereen archeoloog!” in Kluisbergen en Wortegem, zijn tijdens deze editie geen artefacten in vuursteen aangetroffen. Er is slechts één natuurlijke silexrolkei aangetroffen.

TABEL 14: VONDSTENMATERIAAL UIT HET PROEFPUTTENPROJECT.

Aardewerk	145
Dierlijk bot	8
Bouwmateriaal	320
Glas	67
Kunststof	1
Metaal	36
Natuursteen	60
Staalname	8
Textiel	1
Totaal	646

4.4.5. Analyse van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

In hoofdstuk 4.3.2.2 zijn de verschillende relevante vondsten besproken in relatie tot de contexten (spoorcombinaties) waarin deze zijn gevonden. Een volledig overzicht van de vondsten is terug te vinden in de lijst in bijlage.

4.5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4.5.1. Relatieve datering op basis van het sporenbestand en vondstenbestand

Gezien de aard van het onderzoek (verspreide proefputten op grote tussenafstand van elkaar), is het niet mogelijk om verregaande hypothesen of uitspraken te formuleren rond samenhang en patronen tussen de verschillende putten in de individuele tuinen. Voor de proefputten die geclusterd liggen aan de burcht in Herzele en op het neerhof in Ressegem kunnen wel enkele vaststellingen gemaakt worden over de verschillende putten heen.

De proefputten aan het kasteel in Herzele bleken allemaal aangelegd op recente stortpakketten uit de 2de helft van de 20ste eeuw. In geen van de proefputten is een intacte bodemsequentie aangetroffen. Hoewel er tussen het vondstenmateriaal ook duidelijk oudere scherven zijn aangetroffen, kunnen deze gezien de aard van het stortpakket geen extra informatie geven over de locatie. Een proefput (proefput XVI) op een nabijgelegen perceel toonde dan weer wel middeleeuwse aanwezigheid.

Op de bodemkaart stond het neerhof van Ressegem ingekleurd als BO (bebouwde oppervlakte), dit impliceert een sterk verstoorde bodem, wat ten dele ook klopt. In verschillende proefputten bleek dat het perceel afgegraven en soms ten dele opgehoogd was. Een ingreep die wellicht te linken is aan talrijke herinrichtingswerken op het neerhof. In de meeste proefputten ontbrak de B-horizont, waardoor er een zeer scherpe overgang te zien was tussen de Ah-horizont en de C-horizont. Dat deze afgraving niet overal heeft plaats gevonden, bewijzen sommige proefputten zoals bijvoorbeeld proefput VI waar wel duidelijk oudere sporen bewaard zijn in een intact bodemprofiel.

4.5.2. Absolute datering op basis van vondsten

De beperkte omvang van de proefputten en ook de ruime spatiale spreiding maken dat het algemeen chronologisch kader uit het onderzoek onder voorbehoud dient te worden gelezen en gebruikt. Toch zijn er op basis van de vondsten enkele interessante vaststellingen te maken.

Op het neerhof van Ressegem zijn tientallen middeleeuwse scherven aangetroffen. Op één na komen deze allemaal uit de Ah- of B-horizont. Ze wijzen wel ontegensprekelijk op een bewoning in de volle middeleeuwen. Geen grote verrassing aangezien deze zone toen in gebruik was als het neerhof van de mottesite. Er zijn enkele randfragmenten teruggevonden van een kogelpot die in de 12de eeuw te dateren zijn. Dit zegt echter niets over de start of gebruiksduur van de site, daarvoor zijn de gegevens niet precies genoeg. De vraagstelling van het onderzoek peilde naar de mogelijkheid om voorlopers van het mottekasteel te identificeren en te dateren. Dit bleek op basis van het schervenmateriaal niet mogelijk.

In proefput XVI, op private tuingrond, zijn zes scherven middeleeuws aardewerk aangetroffen. De scherven zijn ingezameld in de B-horizont, waar geen spooraflijning in te herkennen is. Ze zijn dus niet met zekerheid toe te wijzen aan middeleeuwse bewoning op deze locatie, maar ze vormen wel een sterk aanknopingspunt hiervoor.

De meeste vondsten van het proefputtenproject dateren in de 19de of 20ste eeuw. Dit hoeft niet te verbazen aangezien de historische kaarten al van in de 18de eeuw bewoning situeren op de meeste plaatsen waar er proefputten gegraven zijn. Tot afvalophaling meer gestructureerd werd in de jaren 1960-1970, verdween het meeste huishoudelijk afval in de kachel of in de grond. Of kwam het op de stortplaats in Herzele terecht. Het is bijgevolg niet onlogisch dat op percelen die een lange onafgebroken bewoning hebben gekend, er veel afval uit de 19de of 20ste eeuw aanwezig is. Ouder afval is vaak organisch en bijgevolg vergaan of herbruikt.

4.5.3. Absolute datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Niet van toepassing. Er is een fragment bot uit proefput IX ingediend voor 14C-onderzoek. Echter bleek dit niet voldoende collageen te bevatten om de datering te doen slagen.

4.5.4. Absolute datering op basis van historische bronnen

Zie §4.1.2. voor een uitgebreider historisch overzicht voor Herzele en Ressegem.

Ondanks de zeer opvallende verschijning van de motteheuvel in het centrum van Ressegem, is er over de bewonings- en gebruiksgeschiedenis van de terreinen en bij uitbreiding het mottekasteel bijzonder weinig geweten. In het tweede kwart van de 12de eeuw en het begin

van de 13de eeuw worden er heren van Ressegem vermeld. Daarna gaat Ressegem over naar het geslacht van Zottegem. Gelet op de algemene chronologie van motteversterkingen, kunnen we er voorzichtig van uit gaan dat de 12de-eeuwse heren van Ressegem (of hun voorgangers) de motte opgericht hebben. Concrete dateringsgegevens ontbreken echter.

Wat de positie van het mottekasteel van Ressegem hier in is, blijft een punt van discussie. Zowel over de datering als de effectieve functionaliteit, militair of meer ceremonieel statussymbool blijft nog veel onduidelijkheid. Dit geldt zowel voor de motteheuvel, die buiten het huidige onderzoek valt, als voor de bewoning op het neerhof, waar ook amper informatie over gekend is. Het geofysisch onderzoek in combinatie met het gravend onderzoek door SOLVA in 2024 legde wel de contouren van de gracht bloot, maar bijkomende informatie over de inrichting van het neerhof was beperkt.

De informatie uit het proefputtenonderzoek tijdens “Vierkante Meter: iedereen archeoloog!” heeft helaas maar in beperkte mate kunnen bijdragen aan het debat over de functionaliteit, indeling en datering van het neerhof en bij uitbreiding van het mottekasteel. Enkele 12de-eeuwse randen van kogelpotten sluiten aan bij de vermoedelijke gebruiksfase van het mottekasteel, maar zijn *ex situ* aangetroffen. Dit geldt voor het merendeel van de middeleeuwse scherven op het neerhof: de vondsten zijn vooral gedaan in de Ah- en de B-horizont, waardoor doorgedreven interpretatie moeilijk is.

Voor het dorpscentrum van Herzele geldt eigenlijk hetzelfde als voor het dorpscentrum van Ressegem. Hoewel het kasteel van Herzele al honderden jaren het centrum van Herzele domineerde, is de informatie over de vroegste ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van het kasteel zeer beperkt. Dit staat in sterk contrast met de situatie uit de late middeleeuwen (15de-16de eeuw). In zijn thesis over de heerlijkheid Herzele (1444-1502) stelt Erwin Van der Hoeven⁴⁸: “*Weinig lekenheerlijkheden lieten zoveel documenten uit het verleden na als Herzele. De historiografische interesse voor het Oost-Vlaamse dorp was dan ook navenant.*” Van de 12de eeuw tot de 14de eeuw worden de Heren van Herzele in de bronnen vermeld. Waarschijnlijk krijgt de burcht in deze periode de huidige indeling. De burcht was de woonplaats van de heren van Herzele. Van de 14de tot de 16de eeuw wordt de burcht omwille van politieke en religieuze twisten enkele malen vernietigd en weer opgebouwd. Het archeologisch onderzoek vlakbij het kasteel van Herzele heeft echter op geen enkele manier een bijdrage kunnen leveren aan de geschiedenis en de kennis van het kasteel. De proefputten bleken op stortlagen te liggen uit de 2de helft van de 20ste eeuw. Een proefput (proefput XVI) op een nabijgelegen perceel toonde dan weer wel middeleeuwse aanwezigheid.

4.5.5. Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

Tijdens het onderzoek zijn er 16 proefputten gemaakt verspreid over het grondgebied van Herzele. De ruimtelijke spreiding van deze proefputten laat geen diepgaande analyse toe over de bodemgesteldheid van Herzele in het algemeen, maar door de concentratie in Ressegem geven ze wel inzicht in de bodemopbouw op het neerhof. De proefputten in de particuliere tuinen kunnen enkel iets zeggen over de bodemopbouw op de respectievelijke percelen waarop de proefputten zijn uitgegraven.⁴⁹

De proefputten I t.e.m. V zijn gelegen vlak naast de burcht van Herzele, echter bleken deze in stortpakketten te liggen uit de 2de helft van de 20ste eeuw. Geen van de proefputten is aangelegd tot op de moederbodem, maar allen bleven tot in de verstoorde lagen waardoor de volledige bodemsequentie ongekend blijft.

⁴⁸Van der Hoeven 2023: 9.

⁴⁹Voor een gedetailleerd overzicht van de bodemkundige opbouw per proefput verwijzen we naar hoofdstuk 4.3.2.2.

De proefputten op het neerhof van Ressegem gaven blijk van een intensief gebruik van de terreinen. De scherpe grens tussen Ah-horizont en C-horizont wijst dat er een afgraving is gebeurd van tenminste een deel van de terreinen. Op andere plaatsen, bijvoorbeeld in proefput XV, bleek een laag bodemmateriaal opgevoerd om het terrein in te richten. Niet in alle proefputten is de afgraving opgemerkt. In sommige proefputten, zoals proefput IX, is wel een relatief ongestoord bodemprofiel waar te nemen. Het lijkt er dus op dat de afgraving slechts partieel heeft plaatsgevonden, waardoor het terrein zeker zijn archeologische waarde niet heeft verloren.

Naast de geclusterde proefputten op het neerhof van Ressegem en naast het kasteel van Herzele zijn ook vier proefputten bij particulieren aangelegd.

In verschillende proefputten is er sprake van ophoging om de locaties geschikter te maken voor het gebruik als tuin. In proefput XIV zijn ondanks de landschappelijke positie (relatief hoog en weinig helling) toch sporen van colluvium aangetroffen. Het is weinig waarschijnlijk dat de colluviale afzettingen over een brede zone hebben plaats gevonden. Wellicht gaat het om lokale colluvatie ten gevolge van een opvulling van een groot landschappelijk element.

4.6. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4.6.1. BEVINDINGEN TEN OPZICHTE VAN DE RESULTATEN VAN EERDER UITGEVOERD ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

De proefputten in Herzele geven onvoldoende resultaten om te kunnen vergelijken met eerdere onderzoeken die vooral op de burcht van Herzele gericht zijn (zie 4.1.3.2).

Het onderzoek op het neerhof van Ressegem past in een reeks eerdere onderzoeken (zie 4.1.3.1). Naar aanleiding van de herinrichting van het neerhof werd een geofysisch onderzoek (EMI en magnetometer) uitgevoerd. Dit leverde verschillende sporen op: de afbakenende gracht van het neerhof, verschillende grote sporen en tal van indicaties die niet eenduidig te interpreteren zijn. Aansluitend bij het geofysisch onderzoek is een kleine opgraving uitgevoerd waarbij het heruitgraven van de neerhofgracht is opgevolgd. Bij de heruitgraving van de mottegracht zijn hoofdzakelijk laat-/postmiddeleeuwse opvullingspakketten aangetroffen. Op het neerhof zijn vervolgens enkele sleuven aangelegd waarin enkele kuilen, een greppel en een middeleeuws wegtracé zijn geregistreerd. Het vondstenmateriaal uit de opgraving was schaars, waardoor bijkomend onderzoek opportuun werd geacht.

Vooral de datering van het middeleeuwse wegtracé noopt tot verder onderzoek. Het “vierkante meter: iedereen archeoloog!” project wou door middel van gerichte proefputten en gedetailleerde inzameling van vondsten de datering van de weg scherper stellen om zo de relatie tussen de weg en het neerhof te kunnen bestuderen.

Het merendeel van de vondsten uit het ‘vierkante meter: iedereen archeoloog!’ project is aangetroffen in de A- en B-horizont, waardoor gevolgtrekkingen moeilijk zijn. Er zijn wel enkele 12de-13de-eeuwse randfragmenten van kogelpotten aangetroffen die goed aansluiten bij het materiaal uit de eerdere opgraving. Deze vondsten bevonden zich echter jammer genoeg ook *ex situ*. Van de 17de- of 18de-eeuwse bebouwing op het neerhof zijn geen sporen teruggevonden die met zekerheid daaraan te linken zijn. Er zijn verschillende postmiddeleeuwse scherven teruggevonden, maar vaak zijn deze te weinig diagnostisch om zekerheid te geven.

4.6.2. Gemotiveerde verwachting ten aanzien van de aanwezigheid en aard van archeologisch erfgoed

Tijdens het proefputtenonderzoek zijn er 16 proefputten van één vierkante meter uitgegraven.

De doelstelling van het archeologische luik van het onderzoek⁵⁰ bestond er in om inzicht te krijgen in de lokale bodemopbouw en om aan de hand van de ingezamelde artefacten een bijdrage te leveren aan de geschiedenis van de dorpsontwikkeling van Ressegem en Herzele.

De brede ruimtelijke spreiding van de proefputten laat niet toe om de archeologische realiteit van de beide bewoningskernen in detail te waarderen en te evalueren. De individuele proefputten hebben wel mooie resultaten opgeleverd wat betreft het vondstenmateriaal, maar de resultaten van het beperkte onderzoek kunnen niet aangewend worden voor een vergaande archeologische inschatting ten aanzien van de aan- of afwezigheid van archeologische sporen op bepaalde percelen of landschappelijke zones. Uitzondering hierop zijn de proefputten in Ressegem die wel een coherent beeld geven van de ondergrond.

De proefputten in het centrum van Herzele bleken aangelegd op een locatie die als stortgrond in gebruik is geweest in de 2de helft van de 20ste eeuw. In geen enkele van de proefputten is de onderkant van deze antropogene laag bereikt, waardoor niet geweten is of er onder nog archeologische sporen te verwachten zijn.

Op het neerhof van Ressegem zijn in verschillende profielen sporen van afgraving (en ophoging) te zien. De overgang tussen de huidige Ah-horizont en C-horizont is op verschillende plekken zeer scherp, en er ontbreekt in de meeste gevallen ook een B-horizont. Dit is echter niet op alle plaatsen op het neerhof zo. In sommige proefputten is nog wel een intacte bodemopbouw waar te nemen. Dit wijst er op dat het neerhof nog een zeer hoog archeologisch potentieel heeft en dat ondanks de ingrepen die er al in het verleden zijn gebeurd, er toch nog een schat aan archeologische informatie in de ondergrond bewaard zit. Verspreid over de verschillende proefputten zijn tientallen middeleeuwse scherven gevonden die onmiskenbaar te linken zijn aan bewoning op het neerhof. Ze geven echter geen indicatie over de aard, omvang of datering van de bewoning op het neerhof.

In de proefputten op de private percelen is in de meeste gevallen een A(E)-B-C bodemopbouw te zien, soms met een opgehoogde A-horizont. Op percelen met deze bodemopbouw kan niet uitgesloten worden dat er een archeologische vindplaats aanwezig is. Het schervenensemble uit de middeleeuwen uit proefput XV is wel opvallend hoog, mogelijk is daar een hint naar een archeologische site te bemerken. Maar ook in combinatie met het vondstenmateriaal kan een intact bodemprofiel de aanwezigheid van een archeologische site niet beargumenteren. Het ontbreken van archeologische sporen kan bovendien ook niet als bewijs gelden voor de afwezigheid van een site. Ook op een site met veel archeologische sporen zijn er zones met minder of geen sporen. Zoals hogerop beschreven zit de waarde van het onderzoek vooral in de analyse van het vondstenmateriaal uit de A- en B-horizont en op maatschappelijk vlak.

4.6.3. Besluit

Tijdens het onderzoek “vierkante meter: iedereen archeoloog!” werden er door de deelnemers 16 archeologische proefputten van één vierkante meter uitgegraven. Het objectief van het onderzoek was tweeledig. Enerzijds ging het om een activerend en participatief project met uitgesproken maatschappelijke doelstellingen. Archeologie en ondergronds erfgoed werden ingezet om sociale cohesie en draagvlak voor archeologie te creëren.⁵¹ Anderzijds ambieerde het project om door middel van de kleine proefputten een bijdrage te kunnen leveren aan de kennis van de ontwikkeling van het terrein rond het kasteel van Herzele en bewonings- en gebruiksgeschiedenis van het neerhof van het mottekasteel van Ressegem. Deze twee monumenten beheersen in sterke mate hun omgeving maar zijn archeologisch heel slecht gekend.

⁵⁰ Naast het archeologische luik had het project ook maatschappelijke en sociale objectieven (supra).

⁵¹ Het gebruik van archeologie als middel tot het versterken van sociale cohesie en als middel om gemeenschappen te binden aan elkaar én aan hun woonplaats is een van de pijlers van het internationale CARE-project waarop de projecten “Vierkante meter: iedereen archeoloog!” op zijn geïnspireerd. Cf. Lewis *et al.* 2020; De Graeve, De Maeyer & Herremans 2023; De Graeve & De Maeyer 2024.

Eerder archeologisch onderzoek op het neerhof van Ressegem nam de vorm aan van een geofysische prospectie (EMI en magnetometer) én gravend onderzoek. Desondanks bleven er na afloop van dit onderzoek nog veel onbeantwoorde vragen over. Het “vierkante meter: iedereen archeoloog!”-project wou via een gerichte vraagstelling antwoord bieden op vragen die tijdens het eerdere onderzoek niet konden beantwoord worden. Het gaat daarbij vooral om een evaluatie van de geofysische signalen en om de datering van een aangetroffen wegtracé.

Het uitgraven van de proefputten door inwoners van Ressegem was het basisprincipe waarop de praktische organisatie van het onderzoek was gestoeld.⁵² Proefputten I t.e.m. V, gelegen aan het kasteel in Herzele, zijn uitgegraven op 16/09 en 18/09/2025 door de lagere scholen van Herzele. In het weekend van 20-21/09/2025 zijn de proefputten op het neerhof van Ressegem en in de private tuinen uitgegraven. Alle deelnemers gingen tijdens het onderzoek steeds gedetailleerd te werk: elke 10 cm kreeg een laagnummer toegekend waaraan de minutieus uitgezochte vondsten werden opgehangen. In totaal werden er 646 vondsten geborgen, gaande van Romeinse scherven tot voorwerpen uit de 20ste eeuw. Het uitgraven van de proefputten werd van nabij opgevolgd door de archeologen van SOLVA die ook de analyse van de vondsten op zich namen. Op het einde van het graafweekend werden de putten samen met de archeologen geregistreerd en beschreven.

In tegenstelling tot de edities van Kluisbergen en Wortegem zijn er tijdens deze editie van “Vierkante meter: iedereen archeoloog!” geen prehistorische artefacten teruggevonden tijdens het onderzoek. De oudste vondsten zijn te situeren in de Romeinse periode en bestaan uit enkele scherven Romeins aardewerk en bouw materiaal. Ze vormen een aanvulling op eerdere Romeinse vondsten gedaan net ten westen van het neerhof.⁵³ De vondsten zijn afkomstig uit de ploeglaag waardoor ze niet met zekerheid aan een bepaald spoor toe te wijzen zijn.

De proefputten I t.e.m. V die door de lagere scholen van Herzele zijn uitgegraven, bleken op oude stortpakketten te liggen. Geen van de proefputten is uitgegraven tot op de moederbodem, waardoor niet geweten is of er onder deze stortpakketten nog archeologische relicten zijn bewaard. Vlakbij is in proefput XVI, in een private tuin, een ensemble laatmiddeleeuwse scherven gevonden. De scherven komen uit de teelaarde, maar de clustering en homogeniteit van het ensemble kan wel een indicatie geven voor laatmiddeleeuwse bewoning.

De proefputten op het neerhof van Ressegem leverden tientallen middeleeuwse en postmiddeleeuwse scherven op. Het merendeel van de scherven is afkomstig uit de Ah- of Bh-horizont, wat doorgedreven gevolgtrekkingen moeilijk maakt. In verschillende proefputten was te zien dat er afgraving en ophoging heeft plaatsgevonden op delen van het neerhof. Middeleeuwse bewoning suggereren op het neerhof is uiteraard vanzelfsprekend gezien de historiek van het terrein. De kans dat de middeleeuwse scherven met deze bewoning te maken hebben is uiteraard groot, maar kan niet met zekerheid bewezen worden. Slechts enkele scherven zijn in een archeologisch spoor aangetroffen. Er zijn twee randfragmenten van kogelpotten aangetroffen die te dateren zijn in de 12de-13de eeuw. Deze datering valt samen met de veronderstelde datering van de bewoning op het neerhof, echter gezien de vondsten ook afkomstig zijn uit de akkerlagen, is het moeilijk deze koppeling met zekerheid te maken. Het aantal archeologische sporen aangetroffen in de proefputten op het neerhof is, ondanks de locatie, vrij laag. In proefput IX is een duidelijke rand van een kuil of gracht aangetroffen, net als in proefput XII waar twee mogelijke sporen zijn geregistreerd. In de proefputten VI en XI zijn sporen herkend, maar kon de aard ervan niet bepaald worden door de beperkte omvang van de proefput. In tegenstelling tot de verwachtingen zijn er

⁵² De noodzaak aan actieve publieksparticipatie is een belangrijk aandachtspunt binnen de Vlaamse publieksarcheologie. Zie Dannieau *et al.* 2020.

⁵³ Onderzoek door de toenmalige afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Overheid. Mondelinge info Nancy Lemay.

tijdens het onderzoek dus geen sporen uit de volle en late middeleeuwen aangetroffen in de proefputten. Naast de particuliere tuin in Herzele, leverde ook proefput XIV, gelegen in een tuin in Ressegem verschillende middeleeuwse scherven op. Hoewel ook deze vondsten uit de Ah- en Bh-horizont komen, zijn ze toch exemplarisch voor de middeleeuwse bewoning in deze periode.

De doelstelling van het archeologische luik van het onderzoek bestond er in om inzicht te krijgen in de lokale bodemopbouw en om aan de hand van de ingezamelde artefacten een bijdrage te leveren aan de kennis van de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van Herzele en van het neerhof in Ressegem in het bijzonder. De proefputten hebben echter slechts in beperkte mate kunnen bijdragen aan het wetenschappelijke debat. De proefputten op het neerhof gaven wel een beter beeld van waar de bodem ten dele is verstoord, en waar wel nog een intact bodemprofiel te verwachten is. Deze waardevolle informatie kan gebruikt worden in de verdere valorisatie van de neerhofsites. Verschillende proefputten in de particuliere tuinen bevatten laatmiddeleeuwse scherven. Hoewel deze putten te ver van elkaar of van de geclusterde proefputten liggen om verbanden te kunnen zien, kunnen ze wel een aanwijzing vormen voor bewoning in die periode in of in de korte nabijheid van de percelen. De verzamelde vondsten en inzichten in de bodemopbouw zijn echter wel allemaal kleine puzzelstukjes die bij volgend onderzoek kunnen helpen om de dorps-evolutie te begrijpen.

4.6.4. Belang en de betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis

Het onderzoek ambieerde niet om door middel van de kleine proefputten de hele dorps- of gebruiksgeschiedenis van een terrein te herschrijven. De ambitie was om bepaalde evoluties beter te begrijpen en bepaalde vraagstellingen op te lossen die waren opgedoken na het eerdere archeologische onderzoek op het neerhof van Ressegem. De proefputten op het neerhof van Ressegem hebben echter slechts in beperkte mate kunnen bijdragen aan het wetenschappelijke debat. Ze gaven wel een beter beeld van waar de bodem ten dele is verstoord, en waar nog een intact bodemprofiel te verwachten is. Deze waardevolle informatie kan gebruikt worden in de verdere valorisatie van de neerhofsites. Aanvullend gaven de proefputten in de private tuinen inzicht in de aard en het potentieel van de bodemkundige opbouw op individuele kavels.

De kleine oppervlaktes (1 m²) vormden samen met de locaties, deels ingegeven door de deelnemers, deels beperkend door vergunningen (wat betreft centrum Herzele), een belangrijke remmende factor in het onderzoek. Echter lag de sterkte van dit onderzoek in de hoge graad van detail van het onderzoek en het grote enthousiasme van de deelnemers. Deze waarnemingen sluiten aan bij hetgeen ook in eerdere edities van “Vierkante meter: iedereen archeoloog!” in Kluisbergen⁵⁴ en Wortegem⁵⁵ is gezien. Ondanks de beperkte oppervlaktes die zijn onderzocht, worden steeds honderden vondsten ingezameld door de deelnemers. De grote meerderheid van de vondsten is afkomstig uit de A- en de B-horizont. Dit zijn de lagen die tijdens huidig commercieel onderzoek met een graafmachine verwijderd worden, alvorens het archeologisch onderzoek van start gaat. Het potentieel van onderzoek naar deze informatiedragende lagen is gekend⁵⁶, maar de aandacht hiernaar is na de ‘prospectiethesissen’ van de jaren 1980 wat naar de achtergrond verschoven.⁵⁷ Het project “vierkante meter: iedereen archeoloog”, hoopt met dit onderzoek het onderzoekspotentieel van deze lagen terug onder de aandacht te brengen.

54 De Graeve, De Maeyer & Herremans 2023.

55 De Graeve & De Maeyer 2024.

56 E.g. Trachet 2016.

57 Voor een overzicht van de uitgevoerde prospectiethesissen zie Meylemans *et al*; 2021, p. 27-28.

4.6.5. Afbakening van zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is

N.v.t. De uitgegraven proefputten zijn geen representatief staal van de ondergrond, waardoor ze niet kunnen gelden als een argumentatie om de aan- of afwezigheid van sites te bewijzen. Op alle locaties waar proefputten zijn aangelegd kan er theoretisch gezien nog archeologisch erfgoed in de bodem aanwezig zijn. Dit geldt ook voor de proefputten in Herzele waar enkel stortpakketten uit de 2de helft van de 20ste eeuw zijn aangetroffen. De proefputten zijn niet tot op de moederbodem uitgegraven, waardoor niet geweten is hoe de bewaring van eventuele archeologische sporen is. Op basis van deze proefputten zijn archeologische sporen onder de stortpakketten bijgevolg niet uit te sluiten.

4.6.6. De onderzoeksvragen en onderzoeksdoelen beantwoord

Dit archeologisch onderzoek kaderde in het project 'Vierkante meter: iedereen archeoloog!'. Het gaat om een activerend en participatief project met ruimere maatschappelijke doelstellingen. In het kader van dit project werd archeologie en het ondergronds erfgoed van Herzele gebruikt om sociale cohesie en draagvlak voor archeologie te creëren. Op verschillende locaties in en rond de dorpskern van Ressegem en het centrum van Herzele werden onderzoekspullen aangelegd van één vierkante meter. Dit gebeurde zowel op het openbare domein als op private tuinen van de deelnemers.

Op vlak van archeologie worden volgende (niet-limitatieve) meer algemene onderzoeksvragen behandeld:

- *Zijn er antropogene sporen aanwezig?*

Tijdens het proefputtenonderzoek zijn er, op het neerhof van Ressegem, in proefput IX en proefput XII duidelijke antropogene grondsporen gezien. Het gaat om kuilen of greppels. In proefput VI is een aflijning zichtbaar, mogelijk van een karrenspoor. Verder zijn op het neerhof verschillende pakketten teruggevonden (onder meer in proefput XI) die wellicht de opvulling van een groter spoor zijn. De omvang van de proefputten belemmerde evenwel de correcte interpretatie hiervan. In de particuliere proefputten XIV en XVI zijn verschillende middeleeuwse scherven aangetroffen. Hoewel deze in de A- en B-horizont zijn aangetroffen kunnen ze misschien een indirect bewijs geven voor middeleeuwse aanwezigheid op deze locatie.

- *Op welke niveaus manifesteren deze zich?*

De duidelijke archeologische sporen zitten allen onder een A- en B-horizont. Op sommige plaatsen op het neerhof was er duidelijk recent afgegraven en opgehoogd, echter sluit dit de afwezigheid van archeologische sporen niet uit.

- *Zijn er bodemhorizonten die bijzondere aandacht verdienen?*

De onderzoekszone ten westen van het Kasteel van Herzele bleek in de 2de helft van de 20ste eeuw als stortplaats gebruikt. De proefputten zijn niet tot het niveau van de C-horizont uitgegraven, waardoor niet geweten is of er nog archeologische sporen zijn bewaard. Het feit dat de zone als 'ON' (antropogeen opgehoogde gronden) weergegeven staat op de bodemkaart, sluit geen afwezigheid van archeologisch waardevolle sporen uit. Deze zelfde bemerking geldt voor het neerhof van Ressegem. Er zijn duidelijk sporen dat er op het neerhof is afgegraven en recent opgehoogd, echter sluit dit zeker niet de aanwezigheid van archeologische sporen uit.

- *Zijn er lithische artefacten aanwezig?*

Nee. In tegenstelling tot eerdere edities van 'Vierkante meter: iedereen archeoloog!', zijn er tijdens deze opgravingscampagnes geen prehistorische artefacten aangetroffen.

- *Bevinden deze zich in situ, duiden ze op een bewaard loopvlak/steentijdsite?*

N.v.t.

- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*

N.v.t. De aard van het onderzoek (proefputten van 1 m² met grote onderlinge tussenafstand) maakt het onmogelijk om hierover uitsluitsel te kunnen geven.

- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*

In proefput IX is een scherp middeleeuws aardewerk aangetroffen in een spoor dat qua vulling sterk lijkt op de sporen uit proefput XII. Een gelijke datering is bijgevolg mogelijk, maar niet te bewijzen.

- *Kan op basis van het sporenbestand in het onderzoek een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van een occupatie?*

Verregaande analyses zijn op basis van het vooronderzoek niet mogelijk. De omvang van de proefputten (1 m²) en de grote ruimtelijke verspreiding ervan zorgen ervoor dat het onmogelijk bleek om concrete verbanden te leggen. De waarde van het onderzoek situeert zich vooral op vlak van archeologisch vondstenmateriaal en de algemene conclusie die we daar kunnen uit trekken rond aanwezigheid van menselijke bewoning. De 12de-13de-eeuwse randfragmenten van kogelpotten corresponderen met de verwachte datering van het neerhof, maar deze vondsten komen uit de A- en B-horizont en zijn niet afkomstig uit grondsporen. Dit maakt het moeilijk om deze vondsten te linken aan de occupatie.

- *Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden?*

Nee. Hiervoor zijn er te weinig archeologische gegevens beschikbaar. Bijna alle vondsten zijn afkomstig uit de A- en B-horizont waaronder ook de 12de-13de-eeuwse randen van kogelpotten (supra). In proefput IX is een middeleeuwse scherf gevonden, deze is echter weinig determinerend. De vondsten in proefput XIV en proefput XVI omvatten verschillende middeleeuwse scherven. Deze zijn ook aangetroffen in de A- en B-horizont en zijn daarom niet met zekerheid te linken aan een middeleeuwse occupatie.

- *Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van de archeologische vindplaatsen?*

Er zijn te weinig gegevens beschikbaar om hierover gefundeerde uitspraken te doen. In verschillende profielen van het proefputtenonderzoek is een A (E)-B-C bodemopbouw te zien. Uitzondering hierop zijn de proefputten vlak naast de burcht in Herzele waar er stortlagen zijn gevonden. De mogelijkheid bestaat dat er nog archeologische relictten te verwachten zijn onder de stortpakketten. Ook op het neerhof in Ressegem zijn er sporen van afgraving en ophoging teruggevonden, maar wijzen de proefputten anderzijds wel op een goede bewaring van de archeologische sporen.

- *Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen?*

De waarde van het onderzoek ligt vooral op methodologisch vlak: het zeer gedetailleerd analyseren van kleine putten levert een schat aan informatie op uit lagen (A- en B-horizont) die in hedendaags commercieel archeologisch onderzoek niet bekeken worden. De grote waarde van het onderzoek zit vooral op maatschappelijk vlak waarbij buurtbewoners aangespoord worden om actief deel te nemen aan onderzoek in hun eigen dorp of gemeente. De actieve participatie van de buurtbewoners brengt niet alleen archeologie als wetenschap bij de deelnemers, het vergroot ook het verantwoordelijkheidsgevoel van de buurtbewoners tegenover de ondergrondse relictten. Hoe meer kennis de buurtbewoners hebben over de archeologische waarde en betekenis van hun dorp, hoe groter de verbintenis met zowel het

verleden als het heden van het dorp of gemeente.

Volgende, meer algemene, onderzoeksvragen met betrekking tot de dorpsvorming van Herzele en Ressegem kunnen geformuleerd worden.

- *Was er al sprake van menselijke aanwezigheid voor het ontstaan van de dorpen?*

Op basis van het proefputtenonderzoek kan hier geen uitsluitel over gegeven worden. De oudste vondsten bestaan uit enkele scherven Romeins aardewerk die gevonden zijn in de ploeglaag. Dit is echter te weinig bewijs om van een nederzetting te kunnen spreken. Ze geven wel een aanwijzing dat er wellicht bewoning in de Romeinse periode is geweest in de omgeving, zonder dat daarbij uitspraken kunnen gedaan worden over de aard, omvang of precieze datering.

- *Situeerde die zich enkel in de huidige dorpskernen of ook in de omgeving?*

Het proefputtenonderzoek heeft hierover geen informatie opgeleverd.

- *Wanneer kwamen de dorpskernen van Herzele en Ressegem tot ontwikkeling? Is er een relatie tussen de beide ontwikkelingen?*

Het proefputtenonderzoek heeft hierover geen informatie opgeleverd.

- *Welke vorm namen deze eerste dorpen aan en hoe ontwikkelden zich deze verder?*

Het proefputtenonderzoek heeft hierover geen informatie opgeleverd.

- *Waar vond die dan plaats en in welke periode kunnen we die dateren?*

Het proefputtenonderzoek heeft hierover geen informatie opgeleverd.

- *In beide dorpen is een vesting aanwezig. Zijn deze tegelijkertijd in gebruik? Zijn er nog aanwijzingen van de militaire geschiedenis van deze locatie?*

Het proefputtenonderzoek heeft hierover geen informatie opgeleverd.

- *Leveren de vondsten een relevante bijdrage aan de bestaande kennis over het verleden van Herzele en Ressegem?*

De gegevens uit de proefputten zijn beperkt en zijn niet van die aard dat ze grote verschuivingen in de huidige kennis van de beide bewoningskernen teweegbrengen. De vondsten uit de particuliere proefputten XIV en XVI wijzen erop dat er rond deze individuele kavels ook middeleeuwse vondsten te verwachten zijn.

- *Leverden de vondsten een bijdrage aan de bestaande kennis over de (middeleeuwse) dorpsontwikkeling in de regio van de Vlaamse Ardennen en historisch Vlaanderen?*

Hiervoor heeft het onderzoek te weinig informatie opgeleverd.

Onderzoeksvragen met betrekking tot Ressegem.

Het eerder uitgevoerd archeologische onderzoek rond de mottesite van Ressegem was gelimiteerd tot de geplande structuurwerken. Deze limitatie liet niet toe om alle vooropgestelde onderzoeksvragen van het onderzoek te beantwoorden. Bijkomend archeologisch onderzoek op de burchtsite van Ressegem kan dus aanvullende informatie geven over de ouderdom en ontstaansgeschiedenis van het kasteel.

Voor de motte van Ressegem kunnen volgende (niet-limitatieve) vragen gesteld worden. Deze onderzoeksvragen zijn deels gebaseerd op de onderzoeksvragen geformuleerd na afloop van het terreinwerk.

• *Wat is de relatie tussen de aangetroffen bewoningssporen en het wegtracé uit de volle middeleeuwen met het mottekasteel? Kan bijkomend profielonderzoek meer informatie verschaffen in de chronologie van de weg?*

Hier heeft het proefputtenonderzoek geen antwoord kunnen op geven. De proefputten zijn op deze locatie niet diep genoeg uitgegraven kunnen worden om de C-horizont te bereiken. Het onderzoek is gestopt op pakketten die nog als vullingspakketten van de weg kunnen aanzien worden.

• *Kunnen de bewoningssporen en de weg uit de volle middeleeuwen preciezer gedateerd worden binnen de volle middeleeuwen? Laat gedetailleerd manueel onderzoek toe om de chronologie te verfijnen? Kunnen hier ook methodologische gevolgtrekkingen aan verbonden worden?*

Helaas kon het onderzoek hier geen antwoord op bieden. In proefput VII is wel 12de-13de-eeuwse aardewerk aangetroffen, maar deze bevonden zich in de bovenste opvullingspakketten en zijn kan dus niet met zekerheid te linken aan de weg.

• *Is het mogelijk om met het profielputtenonderzoek de chronologie van de neerhofgracht te verfijnen? Is het mogelijk om de oudste fasering verder te verfijnen?*

Er zijn tijdens het onderzoek geen proefputten gezet in de neerhofgracht.

• *Is het mogelijk om de chronologie van de site verder te verfijnen op basis van gedetailleerd onderzochte proefputten?*

Dit was helaas niet mogelijk. De beperkte tijd en de hoge graad van detail van de deelnemers zorgde ervoor dat de meeste putten niet tot op de C-horizont zijn kunnen uitgegraven worden.

Voor de burchtsite van Herzele kunnen volgende vragen geformuleerd worden:

• *Is het mogelijk om met gedetailleerd profielputtenonderzoek inzicht te verwerven in de chronologie van de site?*

Neen. Er zijn tijdens het onderzoek enkel stortlagen uit de 2de helft van de 20ste eeuw aangetroffen.

• *Gaat het gevonden materiaal terug tot in de 11de eeuw, het moment waarop verondersteld wordt dat het kasteel werd opgericht door Boudewijn IV?*

Neen. Er zijn tijdens het onderzoek enkel stortlagen uit de 2de helft van de 20ste eeuw aangetroffen.

• *Is het mogelijk om een antwoord te geven op de opeenvolging van faseringen van het kasteel? Zijn er indicaties dat er een oudere vesting aanwezig was voordat de burcht werd opgericht? Kan een relatie met de donjon worden bewezen?*

Neen. Er zijn tijdens het onderzoek enkel stortlagen uit de 2de helft van de 20ste eeuw aangetroffen.

• *Zijn er aanwijzingen voor militaire aanwezigheid in de vroege middeleeuwen?*

Neen. Er zijn tijdens het onderzoek enkel stortlagen uit de 2de helft van de 20ste eeuw aangetroffen.

• *In de gracht werden karpers gekweekt, maar deze had ook een defensieve functie. Zijn er aanwijzingen dat voor de chronologie van de site?*

Neen. Er zijn tijdens het onderzoek enkel stortlagen uit de 2de helft van de 20ste eeuw aangetroffen.

• *Zijn er sporen van bewoning te vinden die vooraf gaan aan de oprichting van de burchtsite?*

Nee. Er zijn tijdens het onderzoek enkel stortlagen uit de 2de helft van de 20ste eeuw aangetroffen.

• *Is het mogelijk om op basis van het terreinonderzoek, meer inzicht te verkrijgen in de gebruiksgeschiedenis van het terrein?*

De terreinen bleken tijdens de 2de helft van de 20ste eeuw in gebruik geweest te zijn als stortplaats. Dit veruiterlijkte zich door de aanwezigheid van dikke pakketten stortgrond en afval. De proefputten I-V hebben hier de C-horizont niet bereikt, waardoor niet geweten is of er nog archeologische sporen onder deze putten te verwachten zijn. De afwezigheid van sporen kan zeker niet verondersteld worden op basis van deze proefputten. In proefput XVI, zo'n 160 m ten oosten van de proefputten I-V, zijn er verschillende middeleeuwse scherven aangetroffen. Deze wijzen onmiskenbaar op een aanwezigheid van bewoning op het perceel of in de nabije omgeving tijdens de late middeleeuwen. De gegevens zijn evenwel te beperkt om de aard, omvang of datering hiervan na te gaan.

4.6.7. Samenvatting van het onderzoek

Het archeologisch onderzoek kadert in het project “vierkante meter: iedereen archeoloog!”. Het objectief van het onderzoek is tweeledig. Enerzijds ging het om een activerend en participatief project met uitgesproken maatschappelijke doelstellingen. Archeologie en ondergronds erfgoed werden ingezet om sociale cohesie en draagvlak voor archeologie te creëren. Anderzijds ambieerde het project om door middel van de kleine proefputten een bijdrage te kunnen leveren aan de kennis van de ontwikkeling van het terrein rond het kasteel van Herzele en bewonings- en gebruiksgeschiedenis van het neerhof van het mottekasteel van Ressegem. Deze twee monumenten beheersen in sterke mate hun omgeving maar zijn archeologisch heel slecht gekend.

Eerder archeologisch onderzoek op het neerhof van Ressegem nam de vorm aan van een geofysische prospectie (EMI en magnetometer) én gravend onderzoek. Desondanks bleven er na afloop van dit onderzoek nog veel onbeantwoorde vragen over. Het “vierkante meter: iedereen archeoloog!”-project wil doormiddel van een gerichte vraagstelling antwoord bieden op vragen die tijdens het eerdere onderzoek niet konden beantwoord worden. Het gaat daarbij vooral om een evaluatie van de geofysische signalen en naar de datering van een aangetroffen wegtracé.

Het uitgraven van de proefputten door inwoners was het basisprincipe waarop de praktische organisatie van het onderzoek was gestoeld. Proefputten I t.e.m. V, gelegen aan het kasteel in Herzele, zijn uitgegraven door de lagere scholen van Herzele. Op het neerhof van Ressegem en in private tuinen zijn de putten uitgegraven door buurtbewoners. Alle deelnemers gingen tijdens het onderzoek steeds gedetailleerd te werk: elke 10 cm kreeg een laagnummer toegekend waaraan de minutieus uitgezochte vondsten werden opgehangen. In totaal werden er 646 vondsten geborgen gaande van Romeinse scherven tot voorwerpen uit de 20ste eeuw.

De oudste vondsten zijn te situeren in de Romeinse periode en bestaan uit enkele scherven Romeins aardewerk en bouw materiaal. Ze vormen een aanvulling op eerdere Romeinse vondsten gedaan net ten westen van het neerhof.

De proefputten I t.e.m. V die door de lagere scholen van Herzele zijn uitgegraven, bleken op oude stortpakketten te liggen. Geen van de proefputten is uitgegraven tot op de moederbodem, waardoor niet geweten is of er onder deze stortpakketten nog archeologische relictien zijn bewaard. Vlakbij is in proefput XVI, in een private tuin, een ensemble laatmiddeleeuwse scherven gevonden. De scherven komen uit de teelaarde, maar de clustering en homogeniteit

van het ensemble kan wel een indicatie vormen voor laatmiddeleeuwse bewoning.

De proefputten op het neerhof van Ressegem leverden tientallen middeleeuwse en postmiddeleeuwse scherven op. Het merendeel van de scherven is afkomstig uit de Ah- of Bh-horizont, wat doorgedreven gevolgtrekkingen moeilijk maakt. In verschillende proefputten was te zien dat er afgraving en ophoging heeft plaatsgevonden op delen van het neerhof. Middeleeuwse bewoning suggereren op het neerhof is uiteraard vanzelfsprekend gezien de historiek van het terrein. De kans dat de middeleeuwse scherven met deze bewoning te maken hebben is uiteraard groot, maar kan niet met zekerheid bewezen worden. Slechts enkele scherven zijn in een archeologisch spoor aangetroffen. Er zijn twee randfragmenten van kogelpotten aangetroffen die te dateren zijn in de 12de-13de eeuw. Deze datering valt samen met de veronderstelde datering van het neerhof, echter gezien de vondsten ook afkomstig zijn uit de akkerlagen, is het moeilijk deze koppeling met zekerheid te maken. Het aantal archeologische sporen, aangetroffen in de proefputten op het neerhof, is ondanks de locatie vrij laag. In proefput IX is een duidelijke rand van een kuil of gracht aangetroffen, net als in proefput XII waar twee sporen zijn geregistreerd. In de proefputten VI en XI zijn sporen herkend, maar kon de aard ervan niet bepaald worden door de beperkte omvang van de proefput. In tegenstelling tot de lijn der verwachting zijn er tijdens het onderzoek dus geen sporen aangetroffen die zeker uit de volle en late middeleeuwen dateren. Naast de particuliere tuin in Herzele, leverde ook proefput XIV, gelegen in een tuin in Ressegem, verschillende middeleeuwse scherven op. Hoewel ook deze vondsten uit de Ah- en Bh-horizont komen, zijn ze toch exemplarisch voor de middeleeuwse occupatie in deze periode.

De doelstelling van het archeologische luik van het onderzoek bestond er in om inzicht te krijgen in de lokale bodemopbouw en om aan de hand van de ingezamelde artefacten een bijdrage te leveren aan de kennis van de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van Herzele en van het neerhof in Ressegem in het bijzonder. De proefputten hebben echter slechts in beperkte mate kunnen bijdragen aan het wetenschappelijke debat. De proefputten op het neerhof gaven wel een beter beeld van waar de bodem ten dele was verstoord, en waar wel nog een intact bodemprofiel te verwachten is. Deze waardevolle informatie kan gebruikt worden in de verdere valorisatie van de neerhofsites. Verschillende proefputten in de particuliere tuinen bevatten laatmiddeleeuwse scherven. Hoewel deze putten te ver van elkaar of van de geclusterde proefputten liggen om verbanden te kunnen zien, kunnen ze wel een aanwijzing vormen voor bewoning in die periode in of in de korte nabijheid rond de percelen. De verzamelde vondsten en inzichten in de bodemopbouw zijn echter wel allemaal kleine puzzelstukjes die bij volgend onderzoek kunnen helpen om de dorpsevolutie te begrijpen.

De grote meerwaarde van het project zit vooral in het actief betrekken van de buurtbewoners bij de geschiedenis van hun gemeente. Het met eigen handen opgraven brengt de mensen op een bijzondere manier in contact met het verleden én met elkaar. Wat is er tenslotte leuker dan samen met de buurt op tijdreis gaan in het verleden?

4.7. BIBLIOGRAFIE

- BEECKMANS L. 1991. Militaire archaeologica uit de burcht van Herzele. In: *Archeologische Kroniek van Zuid-Oost-Vlaanderen. Bijdragen, II, overdruk uit: Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde. Handelingen, V*, pp. 273-278.
- BERINGS G. 1986. Les patronages de saints dans la vallée de l'Escaut. Esquisse d'une méthode de recherche sur la christianisation, *Revue du Nord* 68 (269), pp. 433-444, <https://doi.org/10.3406/rnord.1986.4224>.
- DANNIAU F., TRACHET J. & RENIERE S. 2020. *Publieksarcheologie in Vlaanderen. Een landschapstekening met aanbevelingen*. Brussel.
- DE DECKER S. 1998. *Vanuit de hoogte. Een vergelijkende studie van de inplanting van castrale mottes in de provincie Oost-Vlaanderen*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling.
- DE DECKER S. VAN RANSBEECK L. , VAN GILS M., MOENS J., CELIS D., DEBONNE V., DE GROOTE K., GEERTS F., MARTENS F., PAUWELS D., SCHURMANS M., VAN DEN HOVE P., ZEEBROEK I., VAN LAECKE & JANSEN I. 2024. *Verslagen van Archeologische toevalsvondsten zonder opgraving in 2022-2024*. Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 351. Brussel.
- DE GRAEVE A., DE MAEYER W. & HERREMANS D. 2023. *Ruien – Vierkante meter, eindverslag, 2023I170*. SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 228.
- DE GRAEVE A & DE MAEYER W. 2024. *Wortegem – Vierkante meter, eindverslag, 2024A19*. SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 297.
- DE GROOTE K. 2008. *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late Middeleeuwen 10de-16de eeuw*. Relicta Monografieën 1, Brussel.
- DE HEMPTINNE T., DEPLOIGE J., KUPPER J.-L., PREVENIER W. & DEMONTY P. 2015. *Diplomata Belgica. The Diplomatic Sources from the Medieval Southern Low Countries*, <https://www.diplomata-belgica.be>.
- DE POTTER F. & BROECKAERT J. 1900. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, vijfde reeks, deel IV.
- DE SEYN E. s. d. *Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische Gemeenten*, Turnhout.
- DE TEMMERMAN I., Het middeleeuws domein van Leeuwergem-Elene. Een bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van deze dorpen voor 1300., in: *Handelingen voor het Zottegems Genootschap voor Geschiedenis*, deel 3, 1987, pp. 157-179.
- FAYEN A. 1906. *Liber traditionum Sancti Petri Blandiniensis : livre des donations faites a l'abbaye de Saint-Pierre de Gand depuis ses origines jusqu'au XIe siècle, avec des additions jusqu'en 1273*. Cartulaire de la ville de Gand, Série 2: chartes et documents 1, Gand.
- GYSSELING M. 1960. *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226)*, I. <https://bouwstoffen.kantl.be/tw/>

GYSELING M. & VERHULST A. 1969. Nederzettingnamen in de Nederlanden, Noord-Frankrijk en Noord-West-Duitsland, *Taalgrens en Kolonisatie* 4, pp. 5-52.

HAZEN, P.L.M. (RED.) 2015. *Graven tussen de greppels. Een archeologische opgraving aan de Lindestraat te Herzele*, VEC rapport 36, Leuven.

HERREMANS D., CRUZ F., STORME A., VERHEGGE J., ALLEMEERSCH L., DE SMEDT P., STICHELBAUT B., ROZEK J., VERGAUWE R., VAN DE VELDE S., VAN PARYS V. & LALOO P. (ed.) 2023. *Is het gras groener aan de andere kant van de heuvel? De studie van mottekastelen vanuit landschappelijk en beheersmatig perspectief*, SYNTAR 017.

HERREMANS D. 2024. *Ressegem Walstraat, Archeologienota. 2024A458 / 2023L36*. SOLVA Archeologierapport nr. 286.

MEYLEMANS E., VANDERBEKEN T. & VAN GILS M. 2021, *Onderzoeksbalans Vlaamse archeologie 1.0 Hoofdstuk methoden en technieken: Terreinprospecties en -evaluaties*, Brussel.

PEDE R. 2020. *Herzele Burchtsite, Restauratiewerken. Afweging impact en plan van aanpak T.a.v. het archeologisch erfgoed*. Intern rapport SOLVA.

SEVENANT M., MENSCHAERT J., COUVREUR M., RONSE A., ANTROP M., GEYPENS M., HERMY M. & DE BLUST G. 2002. *Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio's: Verklarende teksten. Onuitgegeven rapport*.

TRACHET J. 2016. *Inland outports : an interdisciplinary study of medieval harbour sites in the Zwin region*. Phd Thesis, Ghent.

VAN DER HOEVEN E. 2023. *Ontfaen vanden insetenen vanden heerscepe van Herselle. De heerlijkheid Herzele (1444-1502): een ruimte van onderhandeling*. Niet uitgegeven masterthesis Ugent.

VAN TWEMBEKE J. 1964. *Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst, Het Land van Aalst XVI (1)*, pp. 24-40.

VERBRUGGE A. 2025. *Archeologisch onderzoek Ressegem neerhof (Walstraat), Archeologierapport 2024C26. Niet uitgegeven rapport, Aalst*.

VERHULST A., 1995. *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel.

WARLOP E. 1975. *The Flemish nobility before 1300*, Kortrijk.

4.8. BIJLAGEN

Bijlage 1 is ingedeeld in een algemene gegevensfiche over het project inclusief trefwoorden, een lijst met overzichtsfoto's, een structuurlijst, een contextlijst⁵⁸, een sporenlijst, een vondstenlijst en een fotolijst op spoorniveau. Tevens wordt een overzicht geboden van uitgevoerd *post-excavation* onderzoek en mogelijkheden voor verder onderzoek.

⁵⁸Een structuurlijst en een contextlijst worden in principe enkel bijgevoegd wanneer het een rapportage van een opgraving betreft : structuren en contexten worden in de databank immers pas aangemaakt bij archeologische opgravingen, aangezien op dat ogenblik alle informatie hiertoe aanwezig is. Tijdens een vooronderzoek is dit heel vaak nog niet het geval. Uitzonderingen hierop zijn contexten en structuren die bij vooronderzoek vastgesteld zijn in zones die NIET voor verder onderzoek in aanmerking komen. In die gevallen opteert SOLVA er voor om deze velddata wel toe te wijzen aan een context of structuur, omdat ze zo bevragebaar blijven voor de databank (zie ook *infra* voor bijkomende argumentatie).

We geven hierbij enige duiding met betrekking tot de diverse lijsten in deze bijlage.

De lijsten worden automatisch gegenereerd uit de SOLVA-databank⁵⁹. In deze databank worden tijdens de opgraving en de rapportage alle data die tijdens een archeologisch project worden gegenereerd, samengebracht. Het gaat hierbij dus zowel om velddata (foto's, plannen, beschrijvingen, relaties tussen sporen, vondsten, ...) als documenten die tijdens de rapportage worden gegenereerd (aardewerktekeningen, informatie over behandeling van materiaal, het archeologisch rapport, diverse laboanalyses, administratief archief zoals dagrapporten, ...).

Conform de structuur van de databank (zie hoofdstuk methodologie, verwerking) worden de bijlagen hiërarchisch opgebouwd. Alle velddata worden in de databankstructuur op drie niveaus ingedeeld: spoorniveau, contextniveau en structuurniveau. We verduidelijken met een voorbeeld.

Onder de noemer 'sporen' verstaan we het kleinste niveau van notulering, de kleinste eenheid als het ware: bijvoorbeeld een aflijning in een grondplan of een laag in een kuil bij een coupetekening. Dit is het niveau waarop vondsten afzonderlijk worden ingezameld. Verschillende sporen kunnen toebehoren aan een 'context': zo vormen verschillende lagen in een kuil samen de context 'kuil'. Op gelijkaardige wijze kunnen verschillende contexten gegroepeerd worden tot een overkoepelende 'structuur': diverse paalkuilen behoren bijvoorbeeld toe aan de structuur 'gebouw'.

In de databank, en dus ook in deze bijlage, worden de velddata volgens vastgestelde thesauruslijsten toegewezen aan de noemers 'sporen', 'contexten' en 'structuren'. Door archeologische begrippen (gebouw, crematiegraf, grafkuil, laag, ...) via een vastgestelde thesauruslijst aan een specifiek niveau toe te wijzen (spoor, context, structuur), bestaat de garantie dat bij bevraging van de databank naar een bepaald archeologisch begrip, effectief ook alle ingevoerde data in de resultatenlijst voorkomt (anders gezegd, we vermijden daardoor dat 'grafkuil' de ene maal bij 'context', en de andere maal bij 'structuur' wordt ondergebracht).

De lijsten in deze bijlage zijn volgens dezelfde hiërarchie opgebouwd. In de bijlage wordt achtereenvolgens een overzicht gebracht van structuren, contexten en sporen. Op deze wijze kan van 'groot' naar 'klein' afgedaald worden in de informatie. Er wordt bovendien met kruisverwijzingen gewerkt: bij structuren staat vermeld uit welke contexten ze zijn opgebouwd, bij contexten staat vermeld uit welke sporen ze zijn opgebouwd. In omgekeerde richting staat bij de sporenlijsten vermeld tot welke context en structuur een spoor behoort, en bij de contextlijst staat vermeld tot welke structuur een context behoort. De structuurlijst bevat dus een overzicht van gerelateerde contexten. De contextlijst bevat een overzicht van gerelateerde structuren (hoger niveau) en sporen (lager niveau), alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De sporenlijst bevat een overzicht van gerelateerde contexten en structuren, alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De gedetailleerde spoorbeschrijvingen zijn uitsluitend in de sporenlijsten zelf terug te vinden. Op elk niveau tot slot staat een interpretatie en zo mogelijk ook een datering vermeld.

Voor de duidelijkheid geven we mee dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context (en dus structuur), evenmin als elke context aan een structuur kan toegewezen worden.

Wat de wijze van nummering betreft, geldt als algemene regel dat contexten en structuren de naam dragen van het spoornummer dat als eerste aan die 'context' (en eventueel bij uitbreiding 'structuur') wordt toegewezen. In een rapport zijn het doorgaans de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die in de tekst de leidraad

⁵⁹Zie ook supra aangaande informatie over de SOLVA-databank archeologie.

vormen.

Tot slot enkele bijzonderheden:

- Verstoringen en ‘negatieve sporen’, sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau.

- In het geval dat het een rapportage van een vooronderzoek betreft, worden sporen in principe niet aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk. De enige uitzondering op deze regel wordt gemaakt wanneer bij de verwerking van een vooronderzoek reeds duidelijk is dat de sporen gelegen zijn in een zone die *niet voor verder onderzoek in aanmerking* komt. Dan worden sporen waar mogelijk wel tot contexten gegroepeerd (en worden dus in de databank contexten (en eventueel structuren) aangemaakt). Op deze wijze wordt gegarandeerd dat informatie rond potentiële contexten of structuren niet verloren gaat bij een bevraging van de databank. Een voorbeeld verduidelijkt dit: een geïsoleerde grafkuil, die geen aanleiding geeft tot verder onderzoek, wordt wel als context gedefinieerd in de databank, omdat deze zo ook in de resultatenlijst van een bevraging zal voorkomen. Zoniet zou deze grafkuil voor de databank ‘onzichtbaar’ worden.

4.8.1. Lijst van plannen, figuren, foto's en kaarten

4.8.2. Tekeningenlijst

4.8.3. Fotolijst

4.8.4. Sporenlijst

4.8.5. Vondstenlijst